

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ Г.С. СКОВОРОДИ
ІНСТИТУТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ
КАФЕДРА ФІЛОСОФІЇ

За підтримки
МІЖНАРОДНОГО БЛАГОДІЙНОГО ФОНДУ
«ФОНД ОЛЕКСАНДРА ФЕЛЬДМАНА»

**Під знаком Григорія Сковороди
Зоряний час української культури**

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

«ДЕМОКРАТІЯ. АЛЬТРУЇЗМ. ОСВІТА»

(1-3 грудня 2016 року)

Харків
ХНПУ – 2016

ББК 87.3

Редакційна колегія:

М.Д. Култаєва – д-р філософ. наук, проф., зав. кафедрою філософії, головний редактор; Україна;

Н.В. Радіонова – д-р філософ. наук, проф. заступник головного редактора; Україна;

С.В.Бережна – д-р філос. наук, проф.; Україна;

Бертелсен Дейл – д-р філософії, професор Блумбергського університету; США;

Гулда Мечислав – д-р соціологічних наук, професор Гданського університету; Польща;

І.Д. Денисенко – д-р філософ. наук, проф., Україна;

І.О. Радіонова – д-р філософ. наук, проф.; Україна;

О.В. Садоха – д-р філософ. наук, проф.; Україна;

М.В.Триняк – д-р філос.наук, проф.; Україна;

О.М. Роговський – д-р філос., наук, проф.;Україна;

К. Штадлер – д-р філос. наук, професор Віденського Інституту права, Австрія.

Затверджено Вченою радою

Харківського національного педагогічного університету імені Г.С.Сковороди

Протокол №16 від 10 грудня 2016 року

«ДЕМОКРАТІЯ. АЛЬТРУЇЗМ. ОСВІТА»: Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (1-3 грудня 2016 року.) /Харк.нац.пед.ун-т ім. Г.С. Сковороди. – Харків: ХНПУ, 2016. – 180 с.

Збірник містить матеріали доповідей з питань філософії, світоглядної культури, життєтворчості та актуальних проблем освіти і виховання у сучасних соціокультурних контекстах.

Збірник розраховано на наукових та практичних працівників у галузі освіти, викладачів вищої та середньої школи, докторантів, аспірантів, магістрів та студентів вищих навчальних закладів.

Харківський національний педагогічний
університет ім.Г.С. Сковороди, 2016

Г. СКОВОРОДА ЯК ФІЛОСОФ САМООСВІТИ

І.Ф. Прокопенко, м. Харків

У філософській спадщині Сковороди чимало уваги присвячено самоосвіті. Він, як відомо, постійно займався практиками самоудосконалення і стежив за духовним розвитком своїх друзів та учнів. Про це красномовно свідчать його листи та філософські діалоги. Автодидактичні зусилля Сковороди багато у чому випередили свій час і мають певні точки дотику із сучасними стратегіями безперервної освіти у її неформальних та інформальних формах.

Треба зазначити, що ці форми утворюють осердя освіти упродовж життя [2, 2365]. Сковорода, як відомо, віддавав перевагу неформальній освіті, що була продовженням його формальних студій у Києво-Могилянській академії. Свій досвід він передавав учням та друзям. Як приклад тут можна навести його лист до М. Ковалинського (серпень-вересень 1762 р.). У цьому листі він підкреслює, що проявом любові до нього з боку учня буде «доброчесність та еллінська література». Сам процес навчання описується за допомогою образів пальми (чим більше її стискають, тим вищою вона виростає) та механізму шлунка, аналогія роботи якого переноситься на душу, в яку треба «підкидати потроху поживи». Поради Сковороди щодо процесуального характеру і часових ритмів автодидактичних практик поєднуються з новим розуміння призначення вчителя, який є радше консультантом, ніж суворим ментором. Він зазначає: «Чим повільніше будеш вивчати, тим плодотворніше навчання. Повільна постійність нагромаджує кількість, більшої від сподіваної. Допомога керівника, якщо в ній буде потреба, забезпечена» [1, 229]. Відносини між учнем і вчителем у Сковороди розгортаються у площині симетричної педагогічної комунікації. Він визнає за собою право на помилку, яку може виправити учень. Так, у листі Ковалинському від 30 січня 1763 р. він звертається до нього з проханням: «Якщо в грецьких словах, як вони тут написані, я припустився помилки, то

виправ і повідом мене: Немає нічого дорожчого за це, і знай правило: рука руку миє» [1, 260].

Повноцінна освіта як цілісний складноструктурований процес може існувати тільки за умов наявності інституцій інформальної освіти, а саме: бібліотек, культурного оточення, соціальних груп. Хоча Сковорода шукав усамітнення, він все ж таки використовував можливості неформальної освіти, можливості якої значно розширюються в наш час. Вона є передумовою і засобом, без якого неможливо гарантувати функціонування безперервної освіти. Особливо це торкається її онтологічної визначеності. Так, переривання континуальності цієї освітньої форми ззовні не тільки руйнує її інфраструктуру, а й змінює саму людину, яка втрачає мотивацію до навчання упродовж життя

Щодо цього треба передусім зауважити, що такі зміни впливають на суспільні відносини і на безперервну освіту, яка є значним соціальним і культурним здобутком цивілізованого людства. Вона відкриває перспективу подолання культурного і освітнього відчуження людини, яке у контекстах суспільства знань може перетворитись на чинник дестабілізації суспільного життя і продукувати різного роду соціальні патології.

При цьому континуальність безперервної освіти не треба мислити лінійно, радше тут йдеться про квантування освіти у її гегелівському розумінні (*Bildung*), тобто як процесу формування освіченої людини, яка для свого поступального розвитку потребує самоперевершення, без якого вона не може реалізувати себе як свободну і творчу істоту. Нагадаю, що свого часу Сковорода описував цей процес як самопізнання людини, що неможливо здійснити без альтруїстичних освітніх та виховних практик.

Безперервну освіту, навіть у її контрфактичних версіях вважають здобутком пізнього Модерну. Це твердження є слушним, якщо розуміти освіту як підготовку людини до прискореної динаміки змін у світі праці, коли професійна самореалізація набуває контингентного характеру. Разом з цим таке бачення освіти, що має тривати упродовж життя, є водночас

прагматичним і утопічним проектом. Прагматизм цього проекту полягає у прагненні інтегрувати її до існуючих систем освіти, а утопізм – у неможливості здійсненні такого роду домагань і пропозицій через їхню збитковість і певну культурно-антропологічну недоцільність.

Така парадоксальність притаманна більшості концептуалізацій безперервної освіти, не в останню чергу криється у гібридизації культурно-політичних традицій раннього і пізнього Модерну. Просвітницькі ілюзії про всемогутність освіти і виховання як таких у добу пізнього Модерну перетворюються на міфологеми, а їх простір обмежується структурними елементами системи освіти. Життєвий світ взагалі залишається за межами таких гібридних концептуалізацій, хоча, на мою думку, він є антропологічним підґрунтям безперервної освіти, яка – за умов дотримання міжпоколінної справедливості – може відбуватись у вільний час, за винятком практик переучування, необхідних для матеріального виробництва.

Застосування біографічного методу в аналізі філософської спадщини Сковороди розкриває транстемпоральні передумови реалізації вимоги безперервної освіти. Такою теоретичною передумовою може бути її розуміння як життєтворчості.

Отже, конструювання власного життя засобами навчання і виховання є одним з вирішальних завдань безперервної освіти. Упродовж усього життя людина навчається вести своє життя, бути автономною і відповідальною. Таку версію безперервної освіти не слід вважати другорядною. Адже людина з більшим життєвим досвідом, що здатна усвідомлювати наслідки від вибору сродної або несродної праці, краще пристосовується до кризових ситуацій, здатна самотійно долати кризи і зберігати свої гідність.

Література

1. Сковорода Григорій. Твори у двох томах. – Т. 2. – Київ: ТОВ «Обереги». 2005. – 479 с.
2. Colletta N.J. Formal, Nonformal and Informal Education // The International Encyclopedia of Education/ – Oxford, New York, Tokyo. 1994. – P. 2364-2369.

АЛЬТРУЇЗМ ЯК РЕСУРС ДУХОВНОГО ОНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ

О.Б. Фельдман, м. Харків

Духовна криза сучасного часу, у якій перебуває світ і Україна, актуалізує проблему людини і людських якостей, необхідних для цивілізованого розвитку, гарантування фундаментальних прав людини, гідного життя.

Духовна переорієнтація людини, подолання в культурі та свідомості егоїстичних настанов і цінностей, пробудження в людині альтруїстичних реакцій, можливі лише через зміни самої людини, реалізацію її здатності до трансценденції. Здатність людини до альтруїстично мотивованих дій і вчинків належить до фундаментальних антропологічних характеристик людини, але реалізація цієї здатності залежить від соціокультурних контекстів, передусім свободи. Альтруїзм як моральне почуття стає усвідомленою потребою людського спілкування і після багаторазового його прояву в діяльності особи закріплюється за нею як система альтруїстичних якостей. Альтруїстична поведінка і альтруїстичні вчинки розгортаються у просторі позитивної свободи на відміну від егоїстичного самоствердження людини, яке навіть у випадку розумного егоїзму є маніфестацією негативної свободи. Альтруїзм, ґрунтується на органічній солідарності, щирості і відвертості, не можна впроваджувати директивно. Альтруїстична поведінка характеризується потужним викидом енергії добра, яке викликає комунікативне відлуння та практичну відповідь у вигляді альтруїстичних практик.

Альтруїсти об'єднані любов'ю до людства. Через це локальні дії альтруїстів спричиняють ефект глобального відголосся. Альтруїстичні вчинки і практики у певних випадках можуть бути транстемпоральними, бо зберігаються в історичній пам'яті політичної української нації. Історія пам'ятає імена відомих заможних людей, меценатів та альтруїстів, які не

заради слави, грошей, влади, а саме з доброї волі допомагали врегулювати політичні конфлікти, були філантропами та благодійниками. Пригадаймо меценатов-земляків, шляхетних панів і пані Тарновських, Григорія Галагана, родину Семеренків, Євгена Чикаленка, батька й сина Рильських, братів Бродських, кілька поколінь Терещенків, які чимало зробили для розвою вітчизняної культури та освіти, розвитку промисловості, поліпшення медичної справи тощо. В шляхетних пориваннях знаходить прояв не тільки любов до ближнього, а й автономна воля, усвідомлений вибір. Саме вони були рушійними силами благодійників і меценатів. Адже до справді безкорисливих дій ми наближаємося тоді, коли починаємо порівнювати наші мотиви (максими) до дій з мотивами (чи максимами) інших. Максими являють собою дрібні осередки у мережі практикуємих звичок. Максими регулюють повсякденну альтруїстичну/егоїстичну поведінку, підхід до вирішення проблем, способи рішення конфліктів тощо. Можна побачити певну аналогію з категоричним імперативом Канта, який вперше розриває з егоцентризмом Золотого правила етики. Адже максима є справедливою лише тоді, коли всі можуть бажати, щоб кожний слідував їй в аналогічних ситуаціях. Справжній альтруїст має автономну раціональну волю, має здатність до раціонального рішення, радикального вибору.

Важливим ресурсом стабілізації і продуктивного розвитку українського суспільств є розширення альтруїстичних практик, передусім благодійності, гостинності, а також формування почуття благоговіння перед життям. Надання цим практикам характеру щоденних дій, включення їх до структур способу життя українця передбачає використання творчого потенціалу таких ресурсів, як освіта та віра. Їх взаємодія у постсекулярних соціокультурних контекстах не є чимось контингентним. Адже виховання завжди має за мету формування у підростаючого покоління світоглядних переконань. Досвід світових релігій тут незамінний. Він є величезним здобутком людства. Принцип каритативної любові притаманний усім без винятку світовим релігіям, які зробили і продовжують робити великий внесок до формування

органічної солідарності людства. В останні десятиліття цьому чимало сприяє духовна глобалізація. Віра як у її секулярному, та і у релігійному вимірі виступає чинником гуманізації акту почасти непередбачуваної зустрічі людини зі своїм майбутнім. Як й освіта, віра надає людині впевненості. Але, на відміну від освіти, вона активізує не раціональні, а ірраціональні рушійні сили розвитку особистості.

Особливістю альтруїзму, як і інших гуманістичних цінностей (справедливості, гідності, честі, свободи і т.д.) є антропогенний характер. Альтруїзм також пов'язаний з такими цінностями і почуттями як терпимість (до поглядів і думок інших, вміння прощати іншим їхні помилки та омани), загострене сприйняття справедливості, готовність до солідарності, самопожертви, турбота, чуйність. Альтруїстична складова ціннісних орієнтацій демократичної світоглядної культури посилює їх антропологічну, культурну і суспільну значущість. Активізація цієї складової мобілізує людину трансформувати практики піклування про себе у практики служіння людям.

Альтруїзм як складова демократичної правової культури постійно розвивається, набуває нових форм під впливом суспільних відносин. На формування альтруїзму впливає процес правотворчості, процес застосування правових норм державними органами України, стан законності й правопорядку.

ПРОФЕСІЯ ВЧИТЕЛЯ У ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНЬОМУ ДИСКУРСІ ФРАНКФУРТСЬКОЇ ШКОЛИ ТА У СУЧАСНИХ СОЦІОКУЛЬТУРНИХ КОНТЕКСТАХ

М. Култаєва, м. Харків

Радикальні зміни у суспільному житті і культурі завжди потребують дзеркальних відповідей з боку освіти. Це торкається не тільки її змісту і якостей, а й передусім педагогічних відносин як мережі взаємозалежностей

між учнями, батьками і вчителями. Але статус професії вчителя навіть у розвинутих і демократичних суспільствах далеко не завжди залежить від реформаторських зусиль та імперативів модернізації. Значну роль тут відіграє культурна традиція, збережені смисли якої впливають на суспільне визнання і престижність тієї чи іншої професії.

Розкриття такого культурного підґрунтя статусної позиції педагогічних професій має важливе значення для усунення упереджень щодо них, запобігання їхньої сакралізацій або зневаги. У цьому зв'язку заслуговує на увагу аналіз таких упереджень у філософсько-освітньому дискурсі Франкфуртської школи, центральне місце у якому займає аналіз вчительської професії у констеляціях модерної культури, здійснений Адорно. Саме цей аналіз згодом задав напрямок сучасним дискусіям щодо ролі вчителя у переході від школи знань до школи для життя.

На відміну від багатьох інших соціологічних, культурологічних, філософсько-педагогічних і навіть політологічних досліджень, присвячених вчительській професії, Адорно цікавить передусім вже згаданий вище стереотип упередженості щодо неї та специфічне психополітичне підґрунтя інваріантних елементів рольової реальності вчителя, які постійно відтворюються у педагогічних культурах деяких сучасних суспільств. Їх систематизація та теоретичні узагальнення утворюють концептуальну основу доповіді «Табу на професію вчителя». З нею Адорно виступив 20 травня 1963 р. в Інституті освітніх досліджень, який тоді існував при Франкфуртському університеті. Назва доповіді дещо вводить в оману: начебто тут буде йтись про певні заборони, які накладатимуться на того, хто має намір обрати професію вчителя. Безперечно таки табу існують, закріплюються у професійному етосі вчителя, у писаних і неписаних кодексах учительської честі тощо. В скандинавських країнах проводяться навіть конкурси серед претендентів на цю професію. Але сам Адорно вже на початку своєї доповіді, щоб запобігти хибних інтерпретацій, намагається уникнути подвійної герменевтики щодо заборон ззовні та усередині

вчительської професії. «Під словом табу, зауважує він, – я маю на увазі свідомі або неусвідомлені уявлення про цю професію у тих, хто в неї приходить, а також в усіх інших, кого вона торкається, передусім дітей Отже, я дотримуюсь певною мірою суворого вжитку поняття табу в сенсі колективного осаду уявлень, які надійно зберігаються у вигляді психологічних і соціальних упереджень, щоб знову впливати на реальність, перетворюючись на реальні сили» [1, 1-2].

За спостереженнями Адорно, зневажливе ставлення до професії вчителя укорінено в західній німецькій та англосаксонській культурі, де закріплене розрізнення між так званими «елегантними» і «неелегантними» спеціальностями у вищій освіті і відповідно – у їхніх професійних реалізаціях. Таке трохи незвичке для нас розрізнення тут зроблено з метою показати відтворювані у сучасних суспільствах інваріантні залишки феодальних уявлень щодо ієрархії слуг і відповідно – їхніх послуг. До розряду «елегантних» належать традиційно юриспруденція та медицина як вільні і, з точки зору феодальної та рефеодалізованої свідомості, суспільно значущі професії. Адже лікарі та юристи потрібні усім, до того ж у скрутних життєвих обставинах, їх викликають, до них записуються, вони можуть приймати пацієнтів або їм відмовляти. Через це професії медика та юриста у модерних суспільствах вважаються престижними, високооплачуваними, ушанованими серед різних верств населення [3,34]. Всім іншим гуманітарним спеціалізаціям не пощастило: вони, за винятком престижного мистецтвознавства, належать до «неелегантних» [1,2]. Педагогіка, філософія і соціологія у цьому розумінні несуть на собі відбиток кої другорядності, або «неелегантності». Вчителями ставали ті, хто не зміг зробити академічної кар'єри і вважались невдахами, при цьому університетські професори, навпаки, у Німеччині завжди належали до верхівки суспільства, що було одним з наслідків автономії університету, на яку сьогодні зазіхає напівосвіта.

У зверхньому ставленні до шкільних педагогів Адорно вбачає залишки

«німецького духовного феодалізму», де вчителі традиційно належали до держслужбовців досить низького рангу [1, 3]. Стереотипні уявлення щодо принизливого соціального статусу вчителя відтворюються через традиційне для німців ототожнення його діяльності зі сферою обслуговування, або ще гірше – «з бродячими блазнями та іншими волоцюгами, їх так само зневажали, навіть цькували і відповідно мізерне оплачували їхню роботу» [4, 290]. Міметична раціональність закріплює комплекс меншовартості учителя. Така ситуація зберігається у Німеччині і дотепер. Майже повторюючи аргументацію Адорно, відомий німецький есеїст К. Норберт констатує: «У ніякій іншій європейській країні професія вчителя не ціниться так низько, як у Німеччині. Фінський вчитель, навіть з урахуванням його купівельної спроможності, заробляє лише третину з того, що отримують його німецькі колеги. Але його винагородою є те, що для наших вчителів становить радше виняток, – соціальний престиж» [4, 290].

Владний потенціал цієї професії та її реальний владний баланс об'єктивно і суб'єктивно також відрізняються від «елегантних» вільних професій. Психограма вчительської влади у Адорно створена на основі методології класичного психоаналізу і феноменології. Так, влада вчителя обмежується неповнолітніми, вона є «несправжньою», на відміну від влади над людською долею судді або хірурга, і може компенсуватись у насиллі над дітьми. Суб'єктивно ж вона сприймається як скривдження образу, наприклад, при оцінюванні знань учнів, в той час, як влада судді, навіть у випадку прийняття несправедливих рішень, викликає повагу. Адорно зауважує щодо цього: «Влада вчителя є образливою, бо вона тільки пародіює справжню владу, яка викликає захоплення. Висловлювання на зразок «шкільний тиран», «деспот» нагадують нам, що такий тип вчителя, до якого це адресовано, є деспотичним тільки ірраціональне, водночас він є спотвореним образом деспотії, яка здатна хіба що на те, щоб якомога довго тримати свої жертви, тобто бідолашних дітей, закритими у школі [1, 5].

Але професія вчителя здатна не тільки на симуляцію влади, а й може,

за певних обставин, випромінювати магію. Це відбувається там, де ще не здійснилось розчаклування світу. «Магічний» аспект ставлення до вчителів, мабуть, більш сильно виражений там, де ця професія пов'язана з релігійним авторитетом, а негативне відношення до них обумовлено руйнацією такого авторитету» [1, S. 5; 5]. Як приклад, Адорно наводить тут Китай. Але так само повчальною є історія колишнього СРСР, де авторитет вчителя посилювався через його причетність до партійної номенклатури. К. Норберт слушно зауважує: «Диктатори і деспоти в усі часи добре розуміли, кого насамперед треба робити лояльними до себе: вчителів та інтелектуалів» [4, 290; 5, 43].

З розпадом СРСР на теренах його колишніх республік різко падає авторитет вчительської професії, яка не здатна конкурувати з ідолами масової культури: моделями, зірками, кримінальними авторитетами тощо. Університетські професори на пострадянському просторі також не користуються авторитетом, так само, як і наука. Через прискорення процесів рефеодалізації, яка в свою чергу деформує освіту у напівосвіту, шкільний вчитель носить на собі тавро лузера і жебрака. Непослідовність демократичних перетворень також сприяє маргіналізації вчителя, рольова реальність якого опиняється за межами міжпоколінної справедливості [2, 19]. Вона дається взнаки у практиках студентського і шкільного самоуправління, організованих як імітація діяльності педагогічних кадрів. Шкідливість такого мімезису очевидна. Студенти та учні через самоуправління у вигляді імітації діяльності деканату, кафедр тощо відчужуються від своїх власних проблем, які потребують управлінських рішень усередині студентських колективів, через це на дійсне поле завдань накладається сліпа пляма.

Повертаючись до міркувань Адорно щодо вчительської професії, треба зазначити, що він намагається обґрунтувати складнощі у роботі вчителя та його ідеальні-типові характеристики на підставі амбівалентної ролі педагога у цивілізаційному процесі, який також є суперечливим. Розвиваючи ідеї

Гегеля щодо освіти, він зазначає: «Цивілізаційний процес, агентами якого є вчителі, не в останню знаходить прояв у нівелюванні. Цей процес вимагає вичавити з учнів ту неоформлену природу, яка у придушеному вигляді проступає у своєрідності, манерах мовлення, симптомах закоснілості, скутості та незграбності вчителів. Учні ж тріумфують, коли інстинктивно підмічають у вчителя те, проти чого спрямовується увесь болісний виховний процес» [1, 10]. Професія вчителя є найкращою ілюстрацією патологічних наслідків надмірної раціоналізації суспільно контрольованої життєтворчості. Щоб запобігти травм і патологій, особливо у вигляді спонтанної агресії, Адорно вважає за необхідне знайомити майбутніх вчителів з практиками психоаналізу, прищеплювати їм навички самостереження, а найголовніше – навчати кожного бути самим собою, а не ходячою освітньою деформацією, творінням напівосвіти.

Ці моменти даються взнаки також у сучасних соціокультурних контекстах. Розширення діапазону застосування дистанційної освіти, впровадження автодидактичних практик, а також нових педагогічних технологій значно ускладнюють професію учителя, але водночас роблять його непомітним для громадськості. Зведення ролі учителя в різних версіях суспільства знань до репетитора, надавача освітніх послуг чи представника мережевого маркетингу різних форм освіти звужують функціональні можливості цієї професії. Подолання цих негативних тенденцій є першочерговим завданням для високотехнологічних, розвинутих соціумів, які хочуть уникнути загрози впадіння у варварство.

Література

1. Adorno Theodor W. Tabus über Lehrerberuf [http://www.2.ibw.uni-heidelberg.de/~gerstener/Tabus Text. Pdf](http://www.2.ibw.uni-heidelberg.de/~gerstener/Tabus%20Text.Pdf).
2. Benner Dietrich. Warum öffentliche Erziehung in Demokratien nicht politisch fundiert werden kann // Bildungstheorie in der Diskussion. – Freiburg-München: Verlag Karl Alber. 2012. – 164 S./ Dietrich Benner. – S. 13-35.
3. Nida- Rümelin Julian. Der Akademisierungswahn. Zur Krise beruflicher und akademischer Bildung. – Hamburg: Körber-Stiftung, 2014, – 253 S.
4. Norbert Klaus. Idiots made in Germany. Wie Politik und Wirtschaft Bildungsverlierer

produzieren. – München: 2011. -384 S.

5. Precht Richard David. Anna Schule und der liebe Gott- Der Verrat des Bildungssystems an unseren Kindern – München: Goldmann, 2013. – 351 S.

**ЩО ОЗНАЧАЮТЬ СЛОВА, ВИКАРБУВАНІ НА СТІНІ
СКОВОРОДИНСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ:
«МИ СТВОРИМО КРАЩЕ СВІТЛО.
СОТВОРИМО ДЕНЬ ВЕСЕЛІШИЙ»?**

Л. Ушкалов, м. Харків

На стіні біля входу до головного корпусу Харківського національного педагогічного університету імені Григорія Сковороди викарбувані слова небесного патрона цього поважного навчального закладу: «Ми створимо краще світло. Сотворимо день веселіший». І люди, які читають ці слова, ясна річ, добре розуміють їхню головну інтенцію. Її можна сформулювати приблизно так: філософ був упевнений, що спільними зусиллями нам вдасться змінити світ на краще. Це – поза всяким сумнівом. Але згадаймо, що ці слова взяті з трактату, який має назву «Зміїний потоп» і присвячений мистецтву біблійної герменевтики. Згадаймо й контекст, в якому вони зринають: «Залишайтеся ж, Сонце й Місяцю! Прощавай, вогненна безодне! Прости, західне Сонце! Ми створимо краще світло. Сотворимо день веселіший. Нехай буде світло! І настало світло! Нехай спиняться Сонце й Місяць! Нехай спиняться і завмруть! Нехай світять на віки вічні! І зупинилися Сонце й Місяць! Новий Місяць і нове Сонце». Небо, Сонце, Місяць, світло, темрява, новий Місяць, нове Сонце... Ціла низка образів, що виводять нас у ділянку якоїсь особливої астрономії чи космології.

Утім, кожен, кому доводилось хоч раз читати твори Сковороди, скаже, що наш філософ ніколи спеціально не займався питаннями астрономічного характеру. Тому й не дивно, що поняття на зразок «астрономія», «астрологія» чи «космологія» рідко коли зринають у працях інтерпретаторів його творчості. Я можу пригадати всього кілька відповідних публікацій. І мабуть, перше, що приходить на пам'ять, коли йдеться про астрономію в Сковороди, –

це рядки з двадцять восьмої пісні «Саду божественних пісень»:

Кинь питати без пуття: є на Місяці життя?

Кинь коперниківські сфери!

Глянь в сердечнії печери.

Принаймні Ярослав Матвійшин у статті «Ідеї Коперника в Україні» розпочинає присвячений Сковороді параграф якраз цими поетичними рядками. Але мені здається, що розмова про Сковороду й астрономію може бути докладніша, бо вже в щойно цитованих віршах зринають щонайменше дві цікаві теми. Перша – про мешканців Місяця. За часів Сковороди ця тема викликала в публіки жвавий інтерес. Її обговорювали інтелектуали різних спрямувань – від Фонтенеля до Сведенборга. Вона увійшла й до масової свідомості. Недарма неабиякої популярності набула на ту пору комічна опера «Il mondo della luna» («Місячний світ»), чиє лібрето написав Карло Гольдоні, а музику в 1750 році – учитель Дмитра Бортнянського Бальдассаре Галуппі й згодом, у 1777 році, – Йозеф Гайдн. Є ця тема й у книжках, що їх використовували як навчальні посібники. Щоб не ходити далеко, назву «Вольфіанську теоретичну фізику», за якою, згідно з інструкцією однокурсника Сковороди в Києво-Могилянській академії, а з 1768 року єпископа Білгородського та Обоянського Самуїла Миславського, вивчали курс філософії в Харківському колегіумі. У цій книзі сказано про місячні гори та моря, потім про те, що на Місяці є атмосфера, а насамкінець зроблено ось такий висновок: «...Оскільки можна напевно припустити, що всі планети зі своїми супутниками в усьому схожі на нашу Землю, то й заснований на цій схожості здогад, зокрема, Гюйгенса в «Космотеоросі», що всі ці тіла мають своїх мешканців, слід вважати обґрунтованим». Зрештою, ця думка дуже стара. Як свідчив Діоген Лаерцій, перший, хто стверджував, нібито «на Місяці є міста, ба навіть гори й долини», був Анаксагор. Так чи інакше, Сковорода ще кілька разів буде згадувати у своїх творах про мешканців Місяця. Найчастіше цей образ зринав у нього тоді, коли мова заходила про самопізнання. Ось хоч би репліка Лонгіна в «Розмові п'яти подорожніх про

справжнє щастя в житті»: «...Якби мешканець тих міст, що є на Місяці, прибув на нашу земну кулю, хіба не здивувався б він нашій премудрості, бачачи, як добре ми розуміємо небесні знаки? І в той же час наш місячник був би вражений, якби дізнався, що ми в економії нашого крихтнього світу, наче в маленькому лондонському годиннику, сліпі незнайки й цілковиті лінтюхи. Нічого не розуміємо й не турбуємось про найдивовижнішу з усіх систем систему нашого тільця. Скажи, будь ласка, чи не заслужили б ми в нашого гостя імені безтолкового *математика*, котрий добре розуміє коло, обвід якого містить багато мільйонів миль, а в маленькому золотому персні тієї ж сили й смаку не може відчувати?».

І хто ж уособлює цього «безтолкового математика»? Не хто інший, як славетний філософ і астроном Фалес Мілетський, перший із «семи мудреців» Стародавньої Греції. Принаймні в Сковороди є одна дуже колоритна фабула про Фалеса, яка ніби ілюструє нашу старовинну приказку «Зорі считаєш, а під носом не бачиш». Сюжет цієї фабули не оригінальний. Сковорода міг запозичити його або в Діогена Лаерція, або в когось зі старих українських авторів, у яких цей сюжет тлумачився, як і в Сковороди, з погляду ідеї самопізнання. Можна пригадати хоч би «Вінець Христа» Антонія Радивиловського, «Театрон» Іоана Максимовича чи «Душевну вечерю» Симеона Полоцького – письменника, який, окрім усього іншого, був придворним астрологом царя Олексія Михайловича. Він писав таке: «Найвища філософія – це знати самого себе... Яка ж бо користь для людини, якщо, забувши про себе, бачить біг небесних планет..., а не піклується про те, щоб пізнати саму себе? Яка ж бо користь? Воістину ганьба й посміховище. Це так, як посміялася колись одна жінка з Фалеса, мілетського філософа. Той філософ задивився якимось на небесну висоту, щоб стежити за рухом зірок, та ненароком упав у яму й боляче вдарився. І, побачивши це, якась жінка почала ганьбити його словами: “О, безумний ти філософе, хочеш зрозуміти рух небес угорі, а не бачиш унизу викопаної ями!”». А ще мені

здається, що досить виразні бурлескно-травестійні риси образу Фалеса у Сковороди роблять його схожим на сміховинний образ невдахи-астронома, змальований у першій інтерлюдії до драми Митрофана Довгалецького «Комічна дія», яку Сковорода бачив на сцені Києво-Могилянської академії 25 грудня 1736 року.

Це – перша тема. Друга тема – примітка Сковороди, подана до слів «коперниківські сфери». «Коперник, – пише Сковорода, – це сучасний астроном. Нині його систему, тобто план, чи типик небесних кіл, прийняв увесь світ. Народився над Віслою, у польському місті Торуні. Свою систему видав у 1543 році». Певна річ, наш філософ добре знав засади геліоцентричної системи Коперника, викладені в славетному трактаті «De revolutionibus orbium coelestium» («Про обертання небесних сфер»). І геліоцентризм багато важив для нашого філософа, навіть якщо й не розглядати систему Коперника, як те робив, скажімо, Ярослав Дмитерко, у ролі одного з найголовніших джерел філософії Сковороди, тобто «його розуміння матерії, природи, завдань і характеру пізнання». Мені здається, що «De revolutionibus» часом віддунує навіть на рівні стилістики деяких творів Сковороди. Наприклад, коли в трактаті «Силен Алківіада» він пише: «...Розпочинається створення творива, народження тіні, поява Божих чудес, фабрика Його фігур», то це корелює зі славетною фразою Коперника: «Tanta nimirum est divina haec Optimi Maximi fabrica!». Звісна річ, слово «фабрика» в схожих контекстах («mundi fabrica») неважко знайти і в інших авторів, скажімо, в Августина Стойхуса чи Ніколая Кузанського, є воно й в українських письменників старої доби, наприклад, в Іпатія Потія, та все ж таки, як на мене, «фабрику Божих фігур» Сковороди можна порівнювати з «божественною фабрикою» Коперника.

А звідки походить коперникіанство Сковороди? Які його джерела? Найперше – києво-могилянська традиція. Справді, Сковорода – то «остання розкішна квітка» Києво-Могилянської школи (Микола Сумцов), або, коли говорити простіше, останнє яскраве явище «київського барокового

спіритуалізму» (Олександр Сидоренко). А в києво-могилянській традиції система Коперника чи не вперше була розглянута ще в курсі Інокентія Гізеля «Opus totius philosophiae» («Твір про всю філософію»), прочитаному в 1646–1647 роках, де є спеціальний трактат про світ і небо. Гізель стверджував, що Коперникове уявлення про світобудову – це дуже цікава гіпотеза, але її слід відкинути як таку, що прямо суперечить тексту Святого Письма. Сам Гізель дотримувався системи Птолемея. І птолемеївська система в Україні XVII століття була панівною, про що переконливо свідчить, наприклад, творчість Іоанікія Галятовського, якого часом не без підстав називають «найбільше освіченою людиною свого часу». Так ось, Галятовський дуже любив різноманітну небесну символіку, а натурфілософським підложжям цієї символіки була система Птолемея. Наприклад, у трактаті «Душі померлих людей» Галятовський каже, що існує одинадцять небес: перше – небо Місяця, друге – Меркурія, третє – Венери, четверте – Сонця, п'яте – Марса, шосте – Юпітера, сьоме – Сатурна, восьме – зоряне («небесна твердь»), дев'яте – кришталеве, десяте – «перше рухоме», одинадцяте – «емпірейське, чотирикутне». Цілком очевидно, що це птолемеївська система, обтяжена різними християнськими конотаціями, які перетворюють увесь видимий світ на один-єдиний грандіозний «космічний храм», а все, що відбувається в ньому, – на таку собі «космічну літургію». Вони ж таки годні перетворити кожного, чия візія світу відбігає від птолемеївської, на єретика. Недарма Галятовський називав єретиками Демокрита й Платона: першого за те, що той учив про множинність світів, а другого – за його уявлення про те, що «небо, Сонце, Місяць і зорі мають душі». Та й про Коперника в Україні XVII століття могли казати так, як казав Стефан Яворський: «Одному тільки якомусь астрономові Копернику примарилось, що Сонце, Місяць, зірки стоять, а Земля обертається – супроти Святого Письма. Сміються з нього богослови».

Птолемей залишався найвищим авторитетом і для професорів Києво-

Могилянської академії першої половини XVIII століття – часу, коли тут навчався Сковорода. Тогочасна могилянська фізика в питаннях космогонії, метеорології й уранографії, на думку Дмитра Вишневського, «цілковито трималася системи Птолемея», попри те, що київські професори викладали також систему Коперника з картезіанськими додатками до неї. Так робив, зокрема, Михайло Козачинський, чий філософський курс слухав Сковорода. «Тільки найбільш обдаровані викладачі на зразок Прокоповича й Кониського, – писав Вишневський, – не виказували своєї прихильності до Птолемея, так само, як і до інших». Оце зауваження досить важливе, бо Сковорода, як стверджував Микола Петров, був «духовним сином Георгія Кониського, цього ревного шанувальника Феофана Прокоповича, а отже, духовним онуком останнього». Вплив Прокоповича (через Кониського) на Сковороду відзначали також Фелікс Гаазе, Валерія Нічик та інші. Справді, Сковорода згадував Прокоповича добрим словом, чудово знав і навіть цитував його твори. Можливо, саме «школа Прокоповича» в Києво-Могилянській академії і стала першим чинником коперникіанства Сковороди.

Зрештою, з бігом часу система Коперника впевнено виходила на передній край. Принаймні навряд чи помилуюся, коли скажу, що в Харківському колегіумі з 1769 року (останній рік перебування тут Сковороди) офіційно викладали саме геліоцентричну систему. Про це переконливо свідчить зміст тих книжок, за якими вивчали тут філософію. Згідно з програмою Самуїла Миславського, основним підручником була книжка «*Elementa philosophiae*» Фрідріха Християна Баумайстера – популяризатора Ляйбніца й Вольфа. Однак у цьому підручнику бракувало фізики, був тільки короткий виклад загальної космології. Тому питання фізики Миславський радив вивчати за відповідними трактатами таких коментаторів Вольфа, як Людвіг Філіпп Тюммінг та Йоганн Гайнрих Вінклер. Крім того, він радив читати теоретичну фізику Вольфа в перекладі Бориса Волкова й експериментальну фізику Вольфа в перекладі Михайла

Ломоносова. І всі ці джерела подають геліоцентричну систему. Нарешті, Миславський рекомендував вивчати фізику за творами Ломоносова, Даламбера й Ейлера, де знов-таки викладена геліоцентрична система. Отже, система Коперника стає все більше й більше популярною, ба навіть модною. А тих, хто гасає за модою, Сковорода не любив.

Згадаймо змальований ним у діалозі «Кільце» сатиричний образ «мудреця-молокососа». Мовляв, коли цей «мудрець» вивчить, немов папуга, дві-три мови, побуває в компаніях вельмож та в славетних містах, опанує арифметику й геометричні куби, переживе якісь любовні пригоди та ще й проковтне «кілька коперниканських пігулок», отоді вже всі «Платони, Солони, Сократи, Піфагори, Ціцерони» здаються йому всього лиш нікчемними метеликами, годними літати над поверхнею землі, але не вище. А про Мойсея та пророків нема чого й казати. Та й справді: хіба ж вони «могли щось тямити в премудрості, у щасті, у душевному мирі, коли їм навіть не снилось, що Земля – це планета, а біля Сатурна є Місяць, а може, і не один»? Місяць біля Сатурна – це відкритий Християном Гюйгенсом навесні 1655 року найбільший супутник цієї планети. Гюйгенс назвав його Saturni Luna (Сатурнів Місяць). Так його називали й за часів Сковороди, а з 1847 року почали називати Титаном. Але головне не це. Головне – образ «коперниканських пігулок»: якщо людина визнає систему Коперника, тоді юрба напевно скаже, що вона мудра. А чому вона мудра? Тому що, на відміну від Сократа чи Платона, знає, що в Сатурна є супутники. Отож, Сократ чи Платон – дурні, а про Біблію, чия космологія явно суперечить космології Коперника, не варто й говорити. «Мудрець-молокосос», який наковтався «коперниканських пігулок», – це сатира Сковороди на просвітницький нігілізм вольтерівського зразка, сказати б, продовження тієї полеміки з вольтер'янством, що її вів його вчитель Георгій Кониський. Словом, коли Сковорода в примітці до двадцять восьмої пісні «Саду...» казав, що систему Коперника «прийняв увесь світ», ця думка була доволі

реалістична. За його часів Коперник став найславетнішим астрономом світу.

Це – друга тема, що її віддзеркалюють цитовані мною на початку рядки поезії Сковороди. А вже в наступній строфі двадцять восьмої пісні «Саду...» зринає третя тема – протиставлення астрономії Коперника й астрономії Бога: «Бог – найкращий астроном. Він – найліпший економ». Власне кажучи, це протиставлення видимої й невидимої природи. Згадаймо, як у діалозі «Зміїний потоп» філософ писав: «І здогадався колись давно Платон, коли сказав: “Теос геометрії” – “Бог землемірить”. Не будь, душе моя, серед тих, хто вважає матерію за суть. Вони не розуміють Божого ества. Вони відбирають силу й честь, буття та славу в нематеріального й спасенного духу, а шанують замість нього мертві й грубі стихії». Цитовані тут слова про Бога-землеміра Платонові не належать. Ці слова приписав йому Плутарх у своїх «Мораліях». Та справа, зрештою, не в цьому. Справа в тому, що і в двадцять восьмій пісні «Саду...», і в «Зміїному потопі», і скрізь, де йдеться про Бога-Творця як про «астронома», «економи» чи «геометра», Сковорода має на думці премудрість Божого влаштування світу, яку людина повинна відчутти в самій собі заради того, щоб спробувати узгодити власну волю з Божим промислом. Особливо виразно філософ показує це в «Розмові п’яти подорожніх...». Там один із персонажів каже, що людина була б цілком щаслива, якби все в цьому світі відбувалося так, як вона хоче. Тоді інший питає його: а що як твої бажання не надто розумні? «Я б старався, – відповідає перший, – щоб моя воля була згідна з найрозумнішими головами на світі». Тоді другий знову питає: «А з якого парламенту, лондонського чи паризького, обрав би ти тих людей? Так знай же, що навіть якби ти обрав за суддю того самого короля, котрий картав нашу наймудрішу матір природу за влаштування небесних кіл, то Бог і час мудріші за нього». Це та сама опозиція астрономії людської та Божої, що й у двадцять восьмій пісні «Саду...», тільки тут місце Коперника посідає славетний король Кастилії та Леону Альфонсо X Астроном (1221–1284). Існує легенда, що коли він зібрав у Толедо найліпших астрономів, які мали скласти нові астрономічні таблиці,

то вражений надзвичайною складністю й заплутаністю системи епіциклів, вигукнув: «Якби я був присутній при створенні світу, то дав би Творцеві кращу пораду!». У києво-могилянській традиції цей колоритний епізод чи не першим згадав іще Софроній Почаський у своєму «Євхаристеріоні» (1632), де муза астрономії Уранія каже: «Не король мавританський сфери модерує, / А найвищий Монарх сам небом керує». Чи означає це, що астрономія не цікавила Сковороду? Аж ніяк. Можна пригадати, скажімо, любов нашого філософа до таких творів, як «Zodiacus vitae» («Зодіак життя») італійського гуманіста XVI століття П'єтро Анжело Мандзоллі. Недарма в листах до Михайла Ковалинського філософ цитував пікантну фразу з третьої книги цієї поеми (III, 44), де Епікур говорить: «Світ – це загорожа для дурнів і балаган пороків», а також радив своєму учневі уважно читати поему Мандзоллі, в якій той міг знайти не лише засади епікурейської етики, але й думки про вічність і безконечність космосу, про саморух небесних тіл, про множинність світів, про життя на інших планетах тощо. Про інтерес Сковороди до астрономії красномовно свідчить і ось така історія. Коли щойно згаданий Михайло Ковалинський у 1773 році прибув до Лозанни, то познайомився й подружився там із природознавцем і богословом Жаном П'єром Даніелем Мейнгардом – людиною «блискучого природного розуму, яка мала дар слова, рідкісну вченість, широкі знання, добрі філософські звичаї. Він був такий схожий на Сковороду рисами обличчя, поведінкою, способом думок, даром слова, що їх можна було б уважати найближчими родичами». Якийсь час Ковалинський навіть жив у нього на приміській віллі, користувався його величезною бібліотекою, розмовляв із ним на різні наукові теми. А коли в 1775 році він повернувся додому й розповів Сковороді про Мейнгарда, то «Сковорода полюбив його заочно й із того часу почав писати своє ім'я в листах і творах так: Григорій *вар* Сава Сковорода, Данііл Мейнгард». Паралель «Сковорода – Мейнгард», як слушно зауважував Андрій Ковалівський, – це один-єдиний реальний зв'язок «між Сковородою та

західною думкою» його часу. Так ось, Мейнгард був астрономом. Принаймні в 1717 році він опублікував у Берні невеличку книжку під назвою «Systematis physici», де розглянув на засадах геліоцентричної системи питання космографії. Це була дисертація, захищена ним у Лозаннській богословській школі.

А приятелем Сковороди за часів його роботи в Харківському колегіумі був Лаврентій Кордет – талановитий філософ, природознавець і педагог, який теж захоплювався астрономією. На це може натякати навіть ось така оцінка Кордета в листі Сковороди від 18 квітня 1765 року до ректора Харківського колегіуму Йова Базилевича: «Про його філософські субтильності, що сягають навіть четвертого неба, нема чого вже й казати». Що таке «четверте небо»? Очевидно, це «Сонцеве небо» за системою Птолемея, адже саме тут живуть душі найкращих філософів і богословів. Згадаймо, як змальовував це небо Данте в 10–14-ій піснях «Раю», помістивши на ньому душі Томи Аквінського, Альберта Великого, Петра Ломбардського, Ісидора Севільського, Беди Достойного, Сігера Брабантського й інших.

Можна пригадати й учня Сковороди Василя Каразіна, який буде запрошувати на роботу до Харківського університету автора славетного трактату «Небесна механіка» Лапласа. Та й сам Сковорода ставив астрономію дуже високо. Недарма він переклав уривок із першої книги Овідієвих «Фастів», назвавши його «Похвала астрономії». Ясна річ, ці вірші були дуже популярні в старій Україні, але книжною українською мовою їх уперше переклав саме Сковорода. Астроном у візії Сковороди – це людина, яка має щастя все життя дивитися на небо й не бачити мирської суєти. Цілком очевидно, що філософа вабить не астрономія сама по собі – його ваблять спокій, думки про вічне, узгодження своєї волі з Божим промислом. Та, може, іще виразніше ця настанова прозирає в листі Сковороди до Ковалинського від грудня 1762 року. Спершу тут ідуть вірші про астрологію, фінальні рядки яких звучать так: «Під нещасливою зіркою хай не приходить

ніщо, / День-бо *Господній* іде, він уже не за горами». А далі філософ пише: «Воістину, моя самотність відкрила мені небо. Задавши учням вправу, я рушив до музею, і ти бачиш, до яких думок я дійшов у зв'язку з поясненням слова *астролог*. Від думок про видиме небо я перейшов до питань духовних. Перше небо прекрасне, але більш гідне божественного споглядання друге. Тепер подумай, чи є *на небі* ті, хто (хоч тілом вони й на землі) ухиляються від справ мертвої черні для справ небесних. Хіба не чудово, як каже Єронім, гуляти думками по раю?». Сковорода має на думці слова блаженного Єроніма Стридонського з його листа до Геліодора: «Безконечна порожнеча самотності лякає тебе? А ти гуляй думками по райському саду». А на закінчення Сковорода пише: «Одне тільки мені близьке, вигукну я: *о дозвілля, о книги!*».

У такій самій стратегії наш філософ розглядав і питання про множинність світів. Цю ідею він опанував, мабуть, іще під час навчання в Києво-Могилянській академії. Згадаймо, що писав про це, наприклад, Прокопович: «Численні античні філософи твердили, що існує безліч світів. Деякі з них, як Епікур та Анаксарх, твердили, що їх кількість є безконечною. І коли один з них – Анаксарх (за свідченням Плутарха – «Про спокій душі») – розмовляв у присутності Олександра Македонського про безконечне число світів, цар, як кажуть, заплакав, а тим, хто питав про причину плачу, відповів: «Чи не варто нам плакати, коли існує безконечна кількість світів, яка нам не належить?». До речі, десь у 1790 році Сковорода перекладе цей трактат Плутарха. І в перекладі Сковороди цей епізод звучить так: «“Чого ви плачете, ваша величносте?” – питали міністри Олександра Македонського. “Як же мені не плакати, братове, коли в цю мить я чую від філософа, що у світі – не один світ, а немає їм ліку? Ах! А ми досі навіть один світ не весь підкорили”». Не раз Сковорода міг чути й читати про ідею множинності світів і згодом. Зрештою, ідея множинності світів впливала із самої його онтології: Бог – це єдність, а твориво – множинність. Іншими словами,

«первородний Божий світ», світ-архетип – один-єдиний, а видимих світів – сила-силенна, бо вони є не що інше, як дзеркальні образи цього світу, наслідок його оприявлення, тобто перетворення єдності на множинність, «вагітну» тією самою єдністю. Коли Сковорода каже, що макрокосмос, тобто світ, «де живе все народжене», складається «з незліченних світ-світів», він ніби поєднує дві принципово різні візії множинності світів: «епікурівську» (світи існують одночасно) та «оригенівську» (світи «не існують одночасно й не схожі між собою, але після кінця одного світу починає існувати інший»). Принаймні життя макрокосмосу постає в Сковороди схожим на життя рослини, наприклад, яблуні, яка розвивається з крихітного зернятка, щоб знову перетворитися на зернятко: «Зрозумій одне зернятко яблучне, і буде з тебе. Якщо в ньому сховане ціле дерево з корінням, гілками, з листям і плодами, тоді можеш там знайти незліченні мільйони садів. Смію сказати: і незліченні світи. Чи бачиш у малесенькій нашій крихті й у крихітному зерні страшенну безодню Божої сили? Чому ж тоді, навпаки, уся наша широчінь, що сягає вище за зірки, не може зачаїтися в одній-єдиній Божій точці?».

Але знов-таки – оця множинність зовнішніх світів сама по собі не цікавить Сковороду. Один із персонажів «Розмови п'яти подорожніх...» каже: «...Ми надто вже цікаві, старанні й пильні, коли йдеться про всілякі околичності. Ми зміряли море, землю, повітря, небеса й потривожили надра земні заради металів, розмежували планети, дошукалися на Місяці гір, річок і міст, знайшли силу-силенну закомплетних світів... Ми спожили безконечну кількість рухомих... систем з планетами, а планет із горами, морями й містами, і все одно неситі: ми не вгамовуємо, а породжуємо в собі спрагу». Мовляв, ані математика, ані медицина, ані фізика, ані механіка не можуть вдовольнити душу, якщо ми не зазираємо в наші «сердечні печери». І астрономія так само. Недарма в притчі «Вдячний Єродій» зринає думка про те, що людина дивується небесам, хоч мала б куди більше дивуватися безодні свого серця, ширшого за всі небеса. А потім філософ додає: «Тут годиться сказати слова святого Ісидора: “О чоловіче! Чому ти дивуєшся зоряним

висотам і морським глибинам? Увійди в безодню серця твого! Ось тут подивуйся, коли маєш *очі*»». Так Сковорода переказує лист учня Іоана Златоуста Ісидора Пелусіота (пом. бл. 436 р.) до Павла (кн. II, № 100), в якому йдеться про самопізнання як про вершину мудрості. Як писав свого часу Володимир Ерн: «Сковорода й не намагався розглядати космологічні питання інтелектуалістично, тобто абстраговано й окремо від людини. Внутрішнє єство світу однорідне з внутрішнім єством людини». Інакше кажучи, між світом і людиною існують фундаментальні паралелі. Саме вони дозволяють Сковороді описувати спосіб поєднання видимої та невидимої природ у космосі за допомогою термінів христологічного догмата, а внутрішній світ людини трактувати як космос, підпорядковуючи тим самим питання астрономії питанням містичної антропології. Так виникає його візія людини-мікрокосмосу: «У всякому жилому світі Сонце є його оком, а отже, око є Сонцем. Оскільки ж Сонце є головою світу, то й не дивно, що людину звуть мікрокосмос, тобто маленький світ». І в цьому «маленькому світі» є не лише Сонце, але й інші планети. Уявити, як «плавають» ці планети в людському тілі, можна, коли поглянути на відповідні емблеми чи теософські малюнки на зразок того, що поданий у книзі послідовника Беме Йоганна Георга Гіхтеля «Theosophia practica» («Практична теософія»). Але тіло мало цікавить Сковороду. У людині, як і в усьому іншому, він хоче бачити її приховане єство, те, що можна назвати «серцем», «душею», «істою», «есенцією». У візії Сковороди планети «плавають» і не в «Коперникових світах», і не в людському тілі, а в безодні людського серця.

І ось отут антропологія Сковороди перебігає в його символічну гносеологію. Іншими словами, розпочинається безмежний «світ символів», де астрономічні матерії так само відіграють дуже важливу роль. Досить указати бодай на те, що архетипом «символічного світу» Сковороди є Сонце. «Сонце, – писав філософ, – є архетип, тобто первісна й найголовніша фігура. А її копій і віцефігур безліч, ними сповнена вся Біблія. Ці *фігури* називають

антитипами (прообразами, віцеобразами), тобто такими, що заступають найголовнішу *фігуру*. Але всі вони плинуть до Сонця, як до свого джерела». Терміни, що їх використовує тут Сковорода («антитип», «архетип», «прообраз», «фігура»), узяті з ділянки біблійної герменевтики. За допомогою цих термінів богослови окреслюють явище так званої «префігурації», чи «прообразування», коли особи, речі та події, змальовані в Старому Заповіті, стають алегоричними образами осіб, речей і подій, змальованих у Новому Заповіті. У такому разі Старий Заповіт виступає в ролі Місяця, що світить віддзеркаленим світлом Сонця, тобто Нового Заповіту. Але Сковорода перекодовує цю герменевтичну модель. Якщо в традиційній моделі Старий Заповіт є Місяцем, а Новий Заповіт – Сонцем, то в Сковороди вся Біблія є Місяцем, що світить світлом Сонця.

Недарма символом самої ідеї символізму, як її розумів наш філософ, стає Місяць. Один із персонажів діалогу «Нарцис» каже, що Біблія нагадує йому створену Богом межу-стіну між світлом і темрявою, між своїм і чужим, між внутрішнім і зовнішнім, вічним і плинним. «Хіба ж не буває часто так, – питає він, – що стіна утворює межу, котра відокремлює наше власне від чужого? Чому ж не можна назвати цю створену Богом стіну межею, якщо вона стоїть між світлом і тогобічною темрявою? Ця стіна має темний бік, той, що обернений до темряви. А той її бік, що обернений на схід, є внутрішній, увесь позолочений світлом всевишнього Бога». А інший додає: «Тому вона схожа на Місяць, коли він між Сонцем і Землею. У той час одне його півколо темне, а те, що до Сонця, світле». Отже, що таке Біблія як «символічний світ»? Це Місяць між Сонцем і Землею, тобто в тій своїй фазі, коли його еліптична довгота така сама, як і довгота Сонця. Іншими словами, «символічний світ» у візії Сковороди – це Місяць-молодик, повернутий світлим боком до Сонця, а темним до Землі. Усеосязний символізм – ось що таке сквородинська манера думання.

Сама космогонія набуває в нього суто символічного звучання, бо він трактує шестоднев як творення книги Буття. «Мойсей, – каже Сковорода, –

змагаючись із єгипетськими священиками, згромадив до купи небесне та земне твориво й... виліпив книгу Буття, тобто світобудови... І це змусило думати, що світ створений 7000 років тому. Але жилий світ стосується творива. Ми живемо в ньому, а він у нас. Тим часом світ Мойсеїв, символічний (тайнообразний), – це книга. Вона не має стосунку до жилого світу...». Мовляв, про це красномовно свідчать уже слова: «На початку сотворив Бог небо й землю». Вони не можуть стосуватися макрокосмосу, бо цей світ не має ані початку, ані кінця, будучи вічною тінню Абсолютного. «Якщо ж ти мені скажеш, що цей зовнішній світ в якихось часах і місцях закінчується, маючи покладену собі межу, то я скажу, що закінчується, тобто починається. Ти ж бачиш, що межа одного місця є водночас дверима, за якими відкриваються поля нових просторів, і тоді ж таки починається курча, коли псується яйце. І так усе й завжди прямує в безконечність. *Єство*, що обіймає все, не має меж, так само не має меж і цей світ, будучи його тінню. Світ є скрізь і повсякчас біля свого *єства*, неначе тінь біля яблуні. Зрештою, вони тільки тим і різняться, що дерево життя стоїть собі та й стоїть, а тінь маліє – то перебігає, то народжується, то зникає, – вона ж бо є ніщота. “*Materia aeterna*”». Словом, платонівська ідея преекзистенції матерії, характерна також для поглядів таких знакових для Сковороди авторів, як Філон, Климент, Ориген, Василій Великий, Августин та інші, не дозволяє розуміти слова «На початку сотворив Бог небо й землю» буквально. Отже, усю біблійну астрономію, починаючи з шестоднева, слід розуміти в алегоричному сенсі. Ось хоч би ці слова першого дня креації: «Нехай буде світло!». «Звідки ж це світло, коли всі небесні світила з’явилися у четвертий день? І як день може бути без Сонця?». Або подальші слова того-таки дня: «І настало світло». «Це значить: світла й сонячна пора. А потім, ніби забудько, розказує про Сонце, так, ніби його не було, а створюється нове. Якщо ж у перший день і без Сонця було гарно і світло, то навіщо створювати Сонце?». Словом, є світло звичайне, а є сховане за ним «нове світло», світло

Абсолютного. Треба тільки «обрізати йому волосожарне проміння, зняти світло, що його огортає, і відіслати всю тлінь на захід». Якщо Біблія змальовує «Сонце, Місяць, зорі, райдугу, квіти, трави, дерева, птахів, риб, людину – пана всього цього творива, створеного впродовж світлого Господнього *тижня*», то «онімій на час із твоїм підлим світом і з усіма смертними смертних письменників коперниканськими системами». Переходь «від землі до неба, від чуттєвого до нечуттєвого, від нижнього, тлінного, до *світу первородного!*.. Звели так, як Ісус Навин, і скажи Сонцю: “Залишайся у своєму світі. Тепер ти мені не потрібне. Я йду до *Сонця*, кращого за тебе. Ти годуєш, освітлюєш і грієш мого раба, плотську систему. А оте незаходиме *сонечко* мене самого, мій *центр*, мої думки, мою сердечну безодню, яку не може вдовольнити ніщо видиме й чуттєве і яку мучать жорстокі хвилі шаленої спраги, ширшу за всі Коперникові світи, цілком задовольняє, насолоджує, втишує і втішає”».

Навіть напис, викарбуваний на стіні мого рідного Сковородинського університету: «Ми створимо світло краще. Спорудимо день веселіший», можна зрозуміти лише в контексті містичної астрономії нашого небесного патрона, бо тут ідеться не про видимий світ, а про «новий Місяць» і «нове Сонце»: «Залишайтеся ж, Сонце й Місяцю! Прощавай, вогненна безодне! Прости, західне Сонце! Ми створимо краще світло. Сотворимо день веселіший. Нехай буде світло! І настало світло! Нехай спиняться Сонце й Місяць! Нехай спиняться і завмруть! Нехай світять на віки вічні! І зупинилися Сонце й Місяць! Новий Місяць і нове Сонце». Що це? Не що інше, як варіація на тему двадцять восьмої пісні «Саду божественних пісень»:

Кинь питати без пуття: є на Місяці життя?

Кинь коперниківські сфери!

Глянь в сердечній печери.

ШКОЛА НА ДОМУ: КОНСТРУКТИВНА АЛЬТЕРНАТИВА ЧИ РЕГРЕС?

І.І. Шеремет, м. Харків

В останні роки в Україні простежується тенденція розширення меж застосування альтернативної освіти. З'являються також змішані форми надання освітніх послуг дітям. Їх поява є своєрідним компромісом між державною і домашньою освітою. Як форма дистанційної освіти останні стають легітимною навчальною практикою середньої освіти. Але людинотворчий потенціал такої освіти, її суспільна релевантність не можуть визначатись на підставі декларацій і побажань батьків, а потребують більш детального аналізу.

Навчання на дому як культурна форма постмодерної організації освіти є аналогом змін, які відбуваються в організації праці у постіндустріальну добу, коли робота в офісах переноситься у сферу приватного простору, де важливу роль відіграє самоорганізація і самоконтроль працівника. Дослідник цієї тенденції Р. Сеннет вважав, що негативним наслідком «одомашнення» світу службовців є капсулізація індивідів, яка обумовлює, як відомо, цілу низку соціальних патологій [2, 25-26].

Ці ж самі патології, навіть ще більш загрозливі, загрожують адресатам освіти на дому, де значно звужуються можливості вторинної соціалізації і посилюються симбіотичні зв'язки між дітьми і батьками [4, 186-187]. Безперечно, освіта на дому дозволяє більш повно реалізувати ті можливості, які відкриває індивідуальний підхід, стимулює автодидактичні практики. Нерідко таке навчання називають більш свободним. Але фактично ця свобода є обмеженою, бо зрештою залежить від матеріальних статків батьків. Будь-які зміни статусної позиції батьків та їхнього матеріального добробуту виявляються катастрофою для учня, що звик до комфортних умов навчання зі штучною мінімізацією негативного досвіду, важливого для формування всебічно розвинутої особистості [3, 11-12].

Онтоантропологічна структура навчання на дому несе на собі відбиток пре карності у вигляді позірної стабільності. Дитина, що навчається на дому, має обмежену мережу соціальних зв'язків, як горизонтальних, так і вертикальних. Наслідком цього є егоцентризм, завищена самооцінка дитини, що працює на індивідуальним планом, відсутність навичок командної роботи. Але в оптиці батьків усе це компенсується зручністю контролю за дитиною та її навчанням.

Усе це змушує розглянути навчання на дому не тільки в оптиці батьків, а й у площині прав і морального статусу дитини. Передусім це торкається блага дитини, суб'єктивне розуміння якого далеко не завжди збігається з його об'єктивними характеристиками. Тріада «батьки–дитина – держава» в певному сенсі вже закладає конфлікт інтерпретацій блага дитини як реалізації батьківських амбіцій, інтересів дитини та інтересів держави [1, 229-230].

В усякому разі навчання на дому, навіть організоване як дистанційна освіта, є деформацією освітнього простору дитини, яке нагадує так звані «педагогічні провінції» XVIII-го століття, але без культурних і соціальних гарантій доби Просвітництва. Межі педагогічних експериментів батьків над власними дітьми, безперечно, регламентуються законодавством, але за умов ефективного функціонування правової держави.

Література

1. Schickhardt Christoph. Kinderethik. Der moralische Status und die Rechte der Kinder. – Münster: Mentis. – 308 S.
2. Sennet Richard. The Corrosion of Character. The Personal Consequences of Work in the New Capitalizm. – New York: Univ. Press. 1998. – 289 p.
3. Senneth Richard, Klinenberg Eric. Humanistic Sociology. – London: Cambridge Press. 2005. – 243 p.
4. Winterhoff Michael, Thielen Isabel. Persönlichkeiten statt Tyrannen. Oder: Wie junge Menschen in Leben und Beruf ankommen. – München: Gütersloh, 2010. – 189 S.

МОРАЛЬНІ ЦІННОСТІ В КОНЦЕПЦІЇ Г.С.СКОВОРОДИ

С.Т. Золотухіна, м.Харків

Г.С. Сковорода, як філософ, вільнодумний мислитель, мандрівний вчитель завдяки освіченості, здатності поєднати гуманітарні знання з величезним життєвим досвідом, займає у педагогічному просторі свою нішу.

Грунтовне знання з філософії, риторики, поезики, набуті в Києво-Могилянській академії, у відомих європейських університетах (Віденському, Краківському), педагогічна діяльність (праця викладачем у Переяславському колеґіумі, домашнім учителям у маєтку поміщика Степана Томари) дозволили йому сформулювати рекомендації, висловити цікаві, цінні думки, що й на сьогодні залишаються актуальними для педагогічної науки й практики.

Аналіз спадщини Г. Сковороди: байок, віршів, листів, пісень тощо дав можливість виокремити принаймні у дві групи його педагогічних порад, ідей, рекомендацій (дидактичні і виховні).

У процесі навчання важливим, як відомо, є активність того, хто навчається. Саме така позиція учня дозволить йому набути ґрунтовні знання, перетворити в уміння застосовувати їх в подальшому в будь якій сфері життєдіяльності. У цьому контексті важливим є заклик Г.Сковороди до пошуку нових істин, розвитку «критичного розуму». «Розум наш ні на мить не буває бездіяльним, – писав філософ, – завжди треба йому хоч би чимось зайнятися, і коли він не матиме доброго клопоту, миттю зверне тоді до заняття поганого. Тож займи його тим, щоб давало роботу йому, тільки буде нехай воно добре й тримається міри. Так ти зможеш уникнути лютої дуже нудьги зможеш так ти життя ошчасливити» (7 липня 1763). Унікальність його точки зору підкріплюють і така його думка: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестав вчитися». Як бачимо, ідея навчатися упродовж життя коріннями сягає у давнину.

Центральною психолого-педагогічною проблемою спадщини філософа,

педагога є ідея природовідповідності, суть якої полягає в тому, що розвиток особистості, її формування, зміст навчання й виховання мають підпорядковуватися тому природному потенціалу, який людина одержує від власного генофонду. У кожної дитини, проголошує Г. Сковорода, від народження є задатки, здібності, нахили, властивості до певного виду діяльності. Саме природа, зазначає він, є вічним джерелом бажань», що спонукають до досвіду, який в свою чергу веде до мистецтва, та до звички. Це заклик мислителя сучасним педагогам, батькам максимально враховувати природні схильності, як умову повноцінного розвитку дитини.

У сучасних умовах розвитку науки, техніки, глобалізації й інтеграції освітнього простору актуальною постає ідея постійного самостійного оволодіння знаннями. «Чим глибше й повніше людина оволодіває знаннями, тим відчуває більшу потребу в них», підкреслював Г. Сковорода. Треба вчити учнів, людей самостійності в набутті знань, – писав він. Тренування у написанні творів, віршів, листів тощо – стануть у нагоді формування умінь і навичок самостійної роботи.

З огляду на сучасність цінними є ідеї Г. Сковороди щодо виховання особистості. Так йому одним з перших належить ідея єдності розумового, морального і трудового виховання. Саме така гармонія, на його розсуд, дає можливість сформувати як загальнолюдські, сімейні, громадянські, особистісні чесноти і запобігти появі таких якостей як неробство, жорстокість, самодурство, егоїзм тощо.

Підкреслимо, що цінною у спадщині Г. Сковороди є його позиція щодо ролі особистості у власному становленні, формуванні. «Пізнай самого себе», «вчись в інших», «наглядай за душею, яке в ній зерно проростає, і не барись полоть, як де недобре вийшло» – постійно радив він.

Привчи себе до того, щоб кожного дня через очі або вуха потрапляло в твою душу що-небудь не лише зі Святого Письма, а й те, що побачиш в почуєш з випадкових подій, переживуй, розмелюй і, наскільки зможеш, перетворюй на поживний і рятівний сік... ніби та тварина, – писав він у листі

до Михайла Ковалинського.

Цінуючи вище за все дружбу, педагог підкреслював, що обирати собі друзів слід у колі щирих, постійних і простих людей, в яких є «ясність душі» і «прагнення до всього чесного».

У контексті підготовки майбутніх учителів доцільно звернути увагу на погляди Г. Сковороди стосовно вимог до вчителя, які й на сьогодні залишаються актуальними. Так, реалізуючи серйозні завдання: розвиток природних задатків своїх учнів, розкриття й розуміння внутрішнього світу кожної дитини та спрямування її діяльності в належне русло, вчитель за переконанням педагога повинен відповідати таким вимогам: мати задатки до праці вчителя; бути високоморальною людиною, прикладом до інших; інтелектуалом (добре знати не лише свій предмет і способи найкращого його викладання); знати природу дитини; вміти володіти голосом та керувати емоціями, вміти переконувати словом, яке має значну виховну силу, прагнути і вміти постійно навчатися сам, щоб навчити інших, а головне – любити своїх учнів.

У системі формування майбутнього вчителя важливими є не тільки його професійно-педагогічна підготовка, а й наявність морально-вольових якостей. Учитель, як відомо, є носієм і виразником моральних цінностей, суспільних вартостей, які в професійній діяльності і в подальшому особистісному житті зумовлюють його наміри, прагнення, розум, волю тощо.

Формування стійких моральних якостей: любові, поваги до учнів, колег, вірності у дружбі, свідомого, творчого ставлення до виконання професійних обов'язків, відповідальності тощо складає зміст гуманітарної підготовки майбутнього вчителя.

Особливе місце в концепції Г.С. Сковороди займає проблема морального виховання особистості.

Г. Сковорода належить до тієї плеяди вчених, філософів, педагогів, які високо цінили сформованість в людині, в майбутнього вчителя моральних

якостей. В його численних працях, віршах центральне місце займають питання морального виховання. Він один з перших в Україні проголосив ідею єдності розумового, морального і трудового виховання, ідею гармонійно розвиненої особистості.

Г. Сковорода закликав своїх учнів запобігати непорядності, нечесності, неробства, дармоїдства, жорстокості, самодурства, егоїзму. Напротивагу цим якостям пропонував звертати увагу на формування любові до людей, «виховання благого серця», незалежності тощо.

Головними чеснотами Г. Сковорода називав віру, надію і любов, бо саме вони дають можливість «більше помічати», «плекати надії», «полум'янене любити» і з радістю творити добро, безмежно і безмірно, наскільки це можливо (поч. березня 1763).

Педагог звертав увагу батьків на те, що головне не тільки народити дитину, а й навчити її вдячності, виховати в них любов до старших, до родини, бога, свого народу.

Аналіз спадщини Г. Сковороди свідчить, що його ідеї, пропозиції щодо морального виховання можна класифікувати у такий спосіб: виховання загальнолюдських якостей (чесність, мудрість, гідність, любов тощо); виховання національно-громадянських чеснот: патріотизм, любов до свого народу, традицій, почуття національної гідності, відповідальність, почуття обов'язку, прав і свободи тощо); виховання сімейних цінностей: любов до батьків, старших тощо.

Серед флективних шляхів реалізації завдань морального виховання Г. Сковорода називав спеціальну організацію виховання, виховуюче навчання, трудове виховання тощо.

Особливу роль педагог відводив самовихованню. Він постійно закликав прислухатися до себе, вивчати себе, займатися самовдосконаленням. У листах до Михайла Ковалинського (березень 1763 р.) він писав: «Ти ж наглядай за душею, яке в ній зело проростає, і не барися, полоть, як де недобре зійшло». Далі педагог зазначає: «Зверни увагу на море твого серця,

твоїх помислів, і зваж, який саме вітер здіймає хвилі, що наражає на небезпеку човник твоєї душі?» (поч. квітня 1763р.)

При цьому він радив «не гаяти час». «Ловимо час, бо старіє все дуже швидко: літо одне з козеняти робить кошлатого цапа» (квітень 1763 р.).

Моральне зростання людини, за переконанням Г.Сковороди, відбувається за умови її роботи над собою. Так він підкреслював, що слід звертати увагу не на вишуканість слів, майже не примітну, а на те, чи мислимо ми благочестиво, на силу висловлених думок, визначати смак не по «шкаралупці», а по ядру» (11 травня 1763р.).

Педагог підкреслював, що слід вчитися на чужих прикладах, щоб бути вільним від нещастя і не знати лиха (червень 1763 р.).

Отже, вважаючи моральне виховання провідним у становленні особистості, Г.Сковорода надавав поради, рекомендації щодо реалізації його завдань.

Аналіз спадщини Г.С.Сковороди надає можливість не тільки актуалізувати його ідеї в сучасних умовах, а й активно використовувати їх у практичній діяльності.

ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ В КОНТЕКСТІ ВИМОГ НАЦІОНАЛЬНОЇ РАМКИ КВАЛІФІКАЦІЙ

Л.Д. Зеленська, м. Харків

Зміна освітньої парадигми на сучасному етапі розвитку українського суспільства вимагає від національної вищої школи вдосконалення системи підготовки майбутніх фахівців, які не лише досконало володіють своєю професією, але й здатні самоактуалізуватися в соціальному і пізнавальному плані, творчо підходити до професійної діяльності, брати на себе відповідальність за інших, спільну справу, набувати особистісного

авторитету і статусу.

Зважаючи на це, вища професійна освіта все більше набуває характеру педагогічно організованої соціалізації, здійснюваної в інтересах особистості й суспільства, а її результатом стає не лише нагромадження когнітивного компонента та діяльнісної характеристики особистості майбутнього фахівця, але й загальнокультурних цінностей, сформованих на основі професійної компетентності.

Зауважимо, що професійна компетентність є системним утворенням, основні елементи якої складають: підсистема професійних знань як логічна системна інформація про навколишній і внутрішній світ людини, зафіксована в її свідомості; підсистема професійних умінь як психічних утворень, що полягають у засвоєнні людиною способів і технік професійної діяльності; підсистема професійних навичок – дії, сформовані в процесі повторення певних операцій і доведені до автоматизму; підсистема професійних позицій як сукупності сформованих установок і орієнтацій, відношення та оцінок внутрішнього і навколишнього досвіду, реальності і перспектив, а також домагань, які визначають характер професійної діяльності і поведінки фахівця; підсистема індивідуально-психологічних особливостей фахівця – поєднання різних структурно-функціональних компонентів психіки, які визначають індивідуальність, стиль професійної діяльності, поведінки і виявляються у професійних якостях особистості; підсистема акмеологічних інваріант – внутрішніх збудників, які обумовлюють потребу фахівця в постійному саморозвитку, творчості та самовдосконаленні.

Вище зазначене дозволяє аргументовано стверджувати, що поняття «професійна компетентність» ширше знань, умінь і навичок, не є їх сумою, оскільки включає всі сторони діяльності: знаннєву, операційно-технологічну, ціннісно-мотиваційну тощо.

Модернізація вітчизняної освіти і її входження у загальноєвропейський освітній простір висувають нові вимоги й до професійної підготовки майбутніх учителів, що узгоджуються з ухваленою 2011 р. Національною

рамкою кваліфікацій [4]. Сьогодні на ринку освітніх послуг конкурентним є той учитель, який

- не просто дає міцні знання, але і навчає ці знання здобувати й застосовувати на практиці;
- здатний формувати у вихованців належний рівень соціальної компетентності, життєтворчості, створювати умови для розвитку особистого потенціалу;
- здатний до самопізнання, саморегуляції, до щоденного особистісно-професійного самовдосконалення;
- здатний виконувати роль тьютора – людини, яка забезпечує педагогічний супровід вихованців, а також забезпечує наступність навчання і виховання, бо саме цей принцип є ефективним для досягнення кінцевої мети цього процесу;
- піклується про здоров'я своїх вихованців, використовує у своїй роботі здоров'язбережувальні технології;
- створює комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність;
- готує учнів до повноцінного життя в сучасному демократичному відкритому глобалізованому суспільстві;
- є активним у вияві громадянської позиції, виявляє гідність і честь у її відстоюванні, є прикладом для вихованців;
- у кого дитина, як у батька й матері, навчається жити [1].

З огляду на це, вітчизняні вчені (Н. Бібік, О. Дубасенюк, І. Зязюн, О. Пошетун, С. Трипольська та ін.) одностайні в тому, що сучасному вчителю для реалізації успішної педагогічної діяльності необхідно володіти певними групами компетентностей, до яких зараховують:

- соціальні – пов'язані з оточенням, життям суспільства соціальною діяльністю особистості педагога;
- мотиваційні – пов'язані з внутрішньою мотивацією, інтересами,

індивідуальним вибором особистості педагога;

- функціональні – пов'язані зі сферою знань, умінь і навичок оперувати науковими знаннями та фактичним матеріалом.

При цьому професійно-педагогічну компетентність учителя названі дослідники розглядають як «сукупність ув'язаних в систему природних і набутих якостей, що визначають його професійну спроможність виконувати свої професійні обов'язки на заданому рівні», як базу «педагогічних знань, умінь у єдності з розвинутою здатністю педагога активно мислити, творити, діяти, втілювати свої наміри в життя та домагатися запроектованих результатів» [3].

Вище зазначене послугувало підставою для формулювання базових компетентностей випускника вищого педагогічного навчального закладу:

- 1) прийняття активної життєвої і професійної позиції;
- 2) орієнтація на соціальне і професійне самовизначення і самореалізацію, здатність до самоорганізації;
- 3) освоєння основних професійних навиків, практичних умінь в професійній сфері;
- 4) формування й володіння професійними цінностями і якостями, що відповідають загальнолюдським нормам;
- 5) досягнення сучасного загальнокультурного рівня і сформованість професійної культури [2].

Відповідно до Національної рамки кваліфікацій саме компетентнісний підхід в організації професійної підготовки майбутніх учителів здатен забезпечити формування в них ключових компонентів професійної компетентності, серед яких чільне місце посідають:

1. Інформаційна компетентність, яка передбачає володіння інформаційними технологіями, уміння опрацьовувати різні види інформації (уміння й навички роботи з друкованими джерелами, уміння здобувати інформацію з інших джерел, переробляти її відповідно до цілей і завдань педагогічного

процесу).

2. Комунікативна компетентність (уміння вступати в комунікацію (спілкування), бути зрозумілим, спілкування без обмежень). Ці вміння допомагають зрозуміти інших (учнів, учителів, батьків).

3. Продуктивна компетентність (уміння працювати, отримувати результат, ухвалювати рішення та відповідати за них). Більшість науковців серед ключових компетенцій учителя на перше місце ставить саме продуктивну компетентність.

4. Автономізація на компетентність (здатність до саморозвитку, творчості, самовизначення, самоосвіти, конкурентоспроможність, адже вчитель перш за все вчиться сам, це вічний учень).

5. Моральна компетентність (готовність, спроможність і потреба жити за традиційними моральними нормами).

6. Психологічна компетентність (здатність використовувати психологічні засоби навчання в організації взаємодії в освітній діяльності).

7. Предметна компетентність, до змісту якої входить володіння певними засобами навчання у сфері навчального процесу (спеціальність). Це сукупність умінь і навичок, необхідних для стимулювання активності як окремих учнів, так і колективу в цілому. До неї входять уміння обирати правильний стиль і тон у спілкуванні, управляти їхньою увагою, темпом діяльності.

8. Соціальна компетентність (уміння жити та працювати з оточуючими).

9. Математична компетентність (уміння працювати з числом, числовою інформацією).

10. Особисті якості вчителя (це теж одна з найголовніших складових професійної компетентності) – доброзичливість, чуйність, урівноваженість, витонченість, толерантність, рефлексія, людяність тощо.

Утім, не зважаючи на суттєві наукові, теоретичні й практичні розробки

проблеми впровадження компетентнісного підходу до організації професійної підготовки майбутнього вчителя, її стан залишається не досить задовільним.

В умовах сучасних викликів характерними особливостями формування фахівця освітянської сфери на основі компетентнісного підходу мають стати:

- відхід від старої компетенційної концепції підготовки з наголосом на вузькому прагматизмі, набутті вузькофахових знань, засвоєнні лише певних методик і перехід до впровадження концепції різнобічної підготовки вчителя з наданням йому різноманітних компетенцій;
- створення освіти, яка б адекватно відображала сутність глобальних проблем сучасності, знання подій глобального характеру, розуміння їх причин, виховання відчуття ступеня своєї особистої участі в розв'язанні локальних і глобальних проблем;
- орієнтація на формування освіченої, гармонійно розвиненої особистості, здатної до постійного оновлення знань, високої професійної компетентності та мобільності, швидкої адаптації до змін у всіх сферах життя;
- запровадження культурологічного аспекту підготовки: акцент у навчанні переноситься на розвиток культури мислення, почуттів, поведінки особистості, що утворює центр, навколо якого об'єднуються знання, вміння, навички, стаючи константами діяльності суб'єкта як неповторної індивідуальності [2].

Література

1. Завалевський Ю.І. Особливості конкурентоспроможності сучасного вчителя / Ю.І. Завалевський // Народна освіта: електронне наук. фах. видання / режим доступу [http://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=3695].
2. Зязюн І.А. Особливості професійної підготовки педагога // Філософія освіти ХХІ століття: проблеми і перспективи: Зб. наук. праць за матер. методолог. семінару (22 листопада 2000 р.) . – Вип. 3. – К. : Знання, 2000. – С. 36-42.
3. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / [під заг. ред. О.В. Овчарук]. – К. : К.І.С., 2004. – 112 с.
4. Національна рамка кваліфікацій / режим доступу [<http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1341-2011-п>]
5. Пометун О. Теорія і практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в

досвіді зарубіжних країн / О. Пометун // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О.В. Овчарук. – К. : "К.І.С.", 2004. – (Бібліотека з освітньої політики). – С. 16-25.

РОЗВИТОК МІЖЕТНІЧНОЇ ТОЛЕРАНТНОСТІ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ПРОЦЕСІ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ В СОЦІОКУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ УКРАЇНИ

О.М. Білик, Т.М. Брагіна, м. Харків

Сучасні світові процеси пов'язані із ускладненням та інтенсифікацією взаємодії представників різних культур, що передбачає толерантність як системоутворюючу цінність соціального буття. Відповідно до Декларації принципів толерантності, прийнятих ЮНЕСКО в 1995 році, толерантність розглядається як цінність і соціальна норма громадянського суспільства та реалізується в праві індивідів бути різними в забезпеченні стійкої гармонії між конфесіями, політичними, етнічними та іншими соціальними групами, в повазі до розмаїття світових культур, в готовності до співпраці з людьми, незалежно від зовнішності, мови, переконань, звичаїв та вірувань [2].

Проблеми виховання молоді в дусі толерантності розглядали В. Бочарова, Р. Валітова, І. Гріншпун, А. Мудрик, К. Пастушенко, О. Рибак, О. Романчук, О. Сухомлинська, О. Швачко та ін. Педагогічний контекст феномена толерантності вивчали І. Бех, С. Дем'янчук, Л. Завірюха, В. Калошин, Н. Петрук, В. Рахматшаєва, П. Степанов, В. Шалін. Питання формування толерантності іноземних студентів досліджували Л. Асейкіна, Д. Порох, О. Резван, Є. Степанов, Т. Язвінська та ін.

Толерантність є необхідною якістю, соціокультурною характеристикою особистості, оскільки дозволяє людині бути відкритою до ідей та цінностей інших, дотримуватися моральних норм, долати негативні явища, стереотипи та переконання, регулювати поведінку та взаємодію у полікультурному суспільстві. На нашу думку, можна стверджувати, що ця риса є характерною для української культурної та філософської традицій, особливо яскраво репрезентована творчістю Г.С. Сковороди, який завжди почувався

громадянином світу, охрестивши себе Варсавою. Його славетна пісня «Всякому городу нрав і права» з «Божественного саду» є толерантним роздумом над можливістю вибору з множинності екзистенційних стратегій. Дослідники визнають різні види толерантності, серед яких виокремлюють міжетнічну толерантність яка ґрунтується на повазі до іншої особистості, врахуванні її прав та свобод, має характер неагресивного захисту власних етнічних культурних зразків поведінки, традицій, вірувань, звичаїв.

Іноземні студенти представляють специфічну категорію молоді, яка має свої особливості, що впливають на процес їх соціалізації та обумовлюють специфіку формування міжетнічної толерантності в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу. Іноземці, які прибувають в Україну з метою отримання вищої освіти, є представниками своїх етносів, носіями етнічної культури, тому, потрапляючи в нове соціокультурне оточення, вони зустрічаються з новими для них цінностями, традиціями, поведінкою, з новими вимогами соціуму, тобто відбувається взаємодія різних систем світосприйняття і світорозуміння. Внаслідок такої міжетнічної взаємодії у багатьох студентів формуються стереотипи міжетнічної поведінки, які залишаються на все життя. Саме тому важливим завданням вищої освіти іноземних громадян в умовах соціокультурного простору України виступає формування міжетнічної толерантності, здатності розуміти цінності різних культур, розвиток інтересу до власної культури та культури країни перебування, що реалізується в процесі їх соціального виховання. Проблеми соціального виховання іноземної студентської молоді, формування соціальної активності майбутніх фахівців, виховання в них поваги, доброзичливості, формування міжкультурних та міжетнічних відносин тісно пов'язані із формуванням їх толерантності, та спираються на культурологічні знання, отримані в навчально-виховному процесі як під час навчання, так і в позанавчальній діяльності.

Розглядаючи толерантність як поліфункціональну характеристику та

інструмент педагогічного впливу, Л. Асейкіна зазначає, що толерантність «активізує мовну соціалізацію та академічну адаптацію іноземних студентів; сприяє загальній соціалізації суб'єктів, забезпечуючи їм психологічну стійкість та самоконтроль; виступає ціннісною домінантою загальнолюдської культури в процесі акультурації іноземних студентів; підвищує рівень довіри до інформації та інформаторів, скорочуючи соціальну дистанцію, забезпечуючи взаєморозуміння і співпрацю; сприяє особистісному розвитку суб'єктів» [1, с. 12].

Є. Степанов, аналізуючи процес формування культури міжетнічних відносин студентів вищих навчальних закладів, вказує, що «культура міжетнічних відносин – це невід'ємна складова духовно-моральної сфери особистості, яка включає в себе систему світоглядних орієнтацій, що базуються на загальнолюдських цінностях, толерантному, глибоко поважному ставленні до людини іншої нації й іншої культури». [3, с. 14].

Міжкультурна взаємодія пов'язана із концепцією полікультуралізму, яка передбачає рівноправність та взаємне існування множинності культур, повагу до розбіжностей в культурі, за умови збереження поваги до власної культури. Застосування в освіті цієї концепції спрямовано на збереження й розвиток різноманітності культурних норм, цінностей, форм діяльності, які існують в суспільстві, зокрема, поваги й толерантності. Саме полікультурна освіта забезпечує розвиток міжкультурної та міжетнічної толерантності іноземних студентів.

Формування міжетнічної толерантності в процесі їх соціального виховання в соціокультурному просторі України ґрунтується на усвідомленні необхідності вивчення особливостей поведінки, традицій, звичок певного етносу, та полягає в орієнтації студентів на розуміння цінностей як власної культури, так і культури інших етносів. Передбачає також надання інформації про сутність феномену толерантності та формах її реалізації в міжетнічній взаємодії, формування уявлень про виникнення та закріплення

різних форм етнічних стереотипів, отримання знань про різні культури та психологічні особливості їх представників.

У сучасних умовах значно зростає роль національної педагогіки у вихованні толерантності як одного з головних компонентів культури особистості. В основі такого виховання можуть бути духовні цінності, які відображають менталітет та специфіку способу життя певного етносу, народні традиції, вірування, національно-етнічні особливості, життєві пріоритети та цінності. Народні традиції, звичаї та їх складові в контексті сучасних соціальних відносин виступають фактором, який впливає на ефективність усієї системи виховання міжетнічної толерантності іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі вищого навчального закладу.

Таким чином, для формування міжетнічної толерантності іноземних студентів як якості особистості, важливої для процесу соціалізації, необхідно: формувати культурологічні знання іноземних студентів, спираючись на особливості організації навчально-виховного процесу та освітнього-культурного середовища вищого навчального закладу; цілеспрямовано прищеплювати іноземним студентам знання про національні традиції, звичаї, народні промисли й особливості національної самобутності українського народу; сприяти розвитку толерантного ставлення до представників іншого етносу та іншої культури; формувати етнокультурну компетентність та крос-культурну грамотність іноземних студентів; розробити соціально-педагогічну програму, спрямовану на формування міжетнічної толерантності з використанням тренінгів, дискусій, зустрічей, спільних заходів, в яких беруть участь українські та іноземні студенти, яка виступає складовою соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному середовищі ВНЗ.

Перспективою подальших досліджень вважаємо реалізацію програми соціально-педагогічної діяльності з формування міжетнічної толерантності іноземних студентів як складової програми соціально-педагогічного супроводу соціалізації іноземних студентів в освітньо-культурному

середовищі вищого навчального закладу та вивчення її ролі у формування міжетнічної толерантності іноземних студентів.

Література

1. Асейкина Л. С. Организация толерантного педагогического взаимодействия на этапе довузовской подготовки иностранных студентов: автореф. дис...канд. пед. наук 13.00.08 – теория и методика профессионального образования / Л. С. Асейкина. – Орел : Орловский государственный университет, 2009. – 22 с.
2. Декларация прав толерантности // Национальный психологический журнал. – 2012. – № 2 – С. 132 – 134.
3. Степанов Є. П. Формування культури міжетнічних відносин у студентів вищих навчальних закладів: автореф. дис... канд. пед. наук 13.00.07 – теорія і методика виховання / Є. П. Степанов. – Луганськ: Східноукраїнський національний університет імені Володимира Даля, 2004. – 20 с.

ТВОРЧІСТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В ІНТЕРПРИТАЦІЇ

ОЛЕКСИ МИШАНИЧА

К.Р. Вакуленко, м. Харків

Олекса Васильович Мишанич (1933–2004) належить до найяскравіших українських літературознавців другої половини ХХ століття. Про його життя та наукову діяльність, зокрема про історико-літературні праці, присвячені давньому українському письменству, писали В. Бедзір, О. Гаврош, В. Голубченко, Й. Долинич, М. Жулинський, Ф. Ковач, І. Костікова, Ю. Луценко, В. Маркусь, З. Михлик, Я. Мишанич, М. Мушинка, Ф. Прокопенко, М. Сулима, Л. Ушкалов, Д. Федака та інші. Однак ґрунтовної історіографічної розвідки, присвяченої Олексі Мишаничу як дослідникові давньої української літератури, досі не існує, чим обумовлена актуальність нашої розвідки.

Олекса Мишанич – член-кореспондент НАН України, доктор філологічних наук, професор. Тривалий час він завідував відділом давньої і класичної літератури Інституту літератури ім. Т. Шевченка НАНУ, був заступником академіка-секретаря відділення літератури, мови та

мистецтвознавства НАНУ. О. Мишанич – лауреат Державної премії України ім. Т. Шевченка, заслужений діяч науки і техніки України, кавалер ордена «За заслуги» третього ступеня, автор 19 монографій та збірників статей. Як редактор-упорядник О. Мишанич підготував і видав 43 книги українських письменників, зокрема вісім томів 50-томного зібрання творів Івана Франка. Десять років він був ученим секретарем і першим віце-президентом Міжнародної асоціації україністів, а впродовж 1999–2002 рр. очолював Національну асоціацію україністів. Він підготував і видав шість томів матеріалів I–IV конгресів МАУ [2: 13-19].

Одним з основних напрямів наукової діяльності Олекси Мишанича стало дослідження давнього українського письменства. О. Мишанич був одним із авторів восьмитомової академічної «Історії української літератури» (1967), пізніших історій української літератури, а коли Інститут літератури ім. Т. Шевченка НАН України в 1990-х роках розпочав роботу над дванадцятитомовою «Історією української культури», саме О. Мишанич запропонував нову концепцію історії українського письменства старої доби й доклав чимало зусиль до формування авторського колективу першого та другого томів, присвячених нашій літературі XI–XVIII століть [1: 7].

Діапазон наукових зацікавлень Олекси Мишанича був дуже широкий, проте Мишанич є в першу чергу визначний український медієвіст, дослідник давньої української літератури, і в цій ділянці науки він здобув незаперечний авторитет серед учених світу.

З українських письменників, які репрезентують давню українську літературу, О. Мишанич найбільше уваги присвятив видатному поету й філософу XVIII ст. Григорію Сковороді (1722–1794). Іще в 1976 році у видавництві «Наукова думка» вийшла друком його монографія «Григорій Сковорода і усна народна творчість» [5: 21]. Досліджуючи народнопоетичне слово Сковороди, Олекса Мишанич зауважив, що творчі запити письменника не обмежувалися фольклором рідного народу, а виходили до культурних надбань інших народів. Сковорода свідомо використовував як український

фольклор, так і фольклор німецький, польський, російський, фольклор Стародавньої Греції та Риму. Виразне народнопоетичне слово, народна стихія помітно демократизували мову Сковороди, позитивно вплинули на збагачення його образно-художньої системи. Образи й дух народної поезії посіли в його творчості дуже важливе місце [3: 62].

Ця монографія була не єдиною працею Мишанича, присвяченою творчості Григорія Сковороди. Саме Мишанич був ініціатором перекладу творів Сковороди сучасною українською мовою. Цей переклад побачив світ у двох томах 1994 року в серії «Гарвардська бібліотека давньої української літератури». Перекладачами виступили Валерій Шевчук та Марія Кашуба, а Мишанич підготував до цього видання дуже ґрунтовну передмову, а також уклав невеликий бібліографічний довідник праць, присвячених життю і творчості Сковороди. Крім того, у 1985–2001 роках Мишанич підготував цілу низку цікавих сквородинознавчих студій для Сковородинівських читань у Переяславі-Хмельницькому. Серед них: «Творчість Григорія Сковороди в українському літературному процесі першої половини XIX ст.», «Григорій Сковорода у дослідженнях зарубіжних вчених-україністів», «Сприйняття творчості Сковороди наприкінці XX ст.», «Переклади творів Григорія Сковороди сучасною українською мовою: здобутки і втрати», «Творчість Сковороди в системі українознавства кінця XX ст.». Крім того, він видав і брошуру про життя і творчість Г. Сковороди [4].

Олекса Мишанич зазначав, що Сковорода був свідком зміцнення феодально-кріпосницького ладу в Україні, спостерігав зародження капіталітичних відносин, розвиток промисловості, втягування дрібного ремесла у торгово-грошові відносини, проте своїм ученням він заперечував багатство, боровся зі спокусами, які воно несе людині. Ідеалом для Г. Сковороди є багатство духу, чистота душі, душевний спокій, цільна й нерозбещена мерзотами світу людина. Сковорода виступав не з абстрактною критикою світу, а став обличчям конкретних явищ тогочасного життя, і

його метою критики було не врятування душі, а досягнення людиною щастя й душевного спокою на землі, виховання чесної людської натури, не засліпленої жадобою наживи, блиском золота, славою. Нищівна критика існуючого ладу велася Сковородою із позицій здорового, тверезого народного погляду на життя. Він був великим життєлюбом, свято вірив у те, що «мы сотворим свѣтъ лучшій. Созиждем день веселѣйшій», мріяв про «Горнюю республіку», де всі щасливі й рівні між собою [3: 60].

У всіх своїх працях Мишанич наголошував на актуальності вивчення творів Сковороди, а також на тому, що Сковорода – це перший національний мислитель і національний код його творів ще не розкрито до кінця [4]. Творчість Г. Сковороди в сучасному українознавстві посідає чільне місце, оскільки вона містить відповіді на багато питань життя українців – відбиває їх світогляд, етнопедагогіку, вірування, традиції, глибино кодує ментальність українця. За зовнішньою оболонкою античних, світових і абстрактних сюжетів, образів та символів у Сковороди криється життя пересічного українця того часу з його бароковим мисленням, бароковим світовідчуттям і світосприйняттям. Без глибинного дослідження творчості Г. Сковороди та його епохи сучасне українознавство немислиме.

Література

1. Жулинський М., Денисюк І., Верховина. Збірник наукових праць на пошану професора Олекси Мишанича з нагоди його 70-річчя / М. Жулинський, І. Денисюк. – Дрогобич: Коло, 2003. – 177 с.
2. Мишанич О. Проблеми вивчення давньої та класичної української літератури [Текст] / О. Мишанич // Слово і час. – 2002. – № 2. – С. 13-19
3. Мишанич О. На переломі [Текст]: Літературознавчі статті й дослідження / О. Мишанич; НАН України. Ін-т літератури ім. Т.Г.Шевченка. – К.: Основи, 2002. – 437 с.
4. Мишанич О. Григорій Сковорода: нарис життя і творчості / О. Мишанич. – Київ.: Обереги, 1994. – 45 с.
5. Студії з україністики: науково-навчальне видання / Міжнародна школа україністики НАН України; Інститут філології КНУ імені Тараса Шевченка; Ін-т літератури ім. Т.Г. Шевченка; [відп. ред. Р. Радишевський]. – Київ, 2013. – Вип. – XIII. – 528 с.

РЕФОРМАЦІЙНО-ОСВІТНІЙ НАЧЕРК

Н.І. Варич, м. Харків

Сучасна освітня система як в Україні, так і за її межами, перебуваючи у вихорі турбулентних соціокультурних змін, зазнає не тільки тиску постійних розмаїтих викликів і ризиків, а й суперечливих реформаційних зрушень, звільняючись від невідповідних сучасним реаліям стереотипів мислення і поведінки.

Вітчизняний реформаційний досвід останніх десятиліть свідчить про те, що його провідним вектором є відповідність цінностям демократизації, формування критичного мислення, розкриття творчого потенціалу як учня, так і вчителя. У річищі означених стратегій актуалізується антропоцентризм Григорія Сковороди та здатність мислителя, чий набуток, за І. Франком, є «помісся старої традиції з новим віянням», до випереджальних технологій у навчанні.

Пошуки ефективної розбудови освітньої системи зосереджені (щоправда, значною мірою декларативно) на розвитку і трансформації людини в цілому, демонструючи увагу до індивідуального інтелекту і до здатності духовно зрілої особистості відповідально діяти, випрацьовуючи власну життєву позицію, водночас робити значущий внесок до спільноти.

Безперечно, в еру високих технологій і автоматизації, жорсткої конкурентності, нагальною є потреба формувати під час освітніх практик нові навички та вміння у новий спосіб, адаптувати їх до мінливого інформаційного й економічного стану суспільства, розвивати альтернативне навчання у відповідь на очікування учнів (студентів) і запити суспільства.

Г.С. СКОВОРОДА ПРО МОРАЛЬ ТА ЯКОСТІ ЛЮДИНИ

С.О. Васильєва, м. Харків

Спадщина Г.С. Сковороди є особливо актуальна на сьогодні, оскільки він звертається до людини, яка стоїть в центрі етико-гуманістичної проблеми.

Він був випускником Києво-Могилянської академії – одного з найвидатніших навчальних закладів свого часу, якість освіти яку він отримав свідчить про рівень кваліфікації викладачів які його навчали, бо він був людиною відомою у багатьох країнах, визнаним філософом та педагогом, незважаючи на те, що він був новатором для свого часу, та багато хто на його батьківщини не розділяв його поглядів, нерозумів його філософії за що він мав багато непорозумінь в житті. Григорій Савич мав своє трактування Біблії, погляди на релігію які відрізнялись від прийнятих в ті часи. Але скрізь всі його твори, лекції, байки простежується велика повага та любов до людини як до носія моралі та культури.

Так, аналізуючи працю Григорія Савича «Вступні двері до християнської добронравності» – конспективний виклад лекцій, які мислитель прочитав у додаткових класах при Харківському колегіумі (почали функціонувати з 1768 р.; у цьому-таки році Г. Сковороду зараховано на посаду викладача катехізису, хоч сама організація класів розпочалася ще в 1765 р.). Дослідники відносять написання цього твору до 1768р., опрацьовано його 1780 р. Загалом це був курс етики. Однак лекції були визнані за такі, що не відповідають ученню церкви і Г.Сковороду усунули від викладання.

В цій праці він торкається багатьох філософських аспектів в основі яких, на наш погляд, є перш за все мораль. Так, розглядаючи людину та щастя він каже: «Немає солодшого для людини і немає потрібнішого, як щастя; немає і легшого за це. Щастя в серці, серце в любові, любов же – в законі вічного.

Тепер чи ж бажаєш бути щасливим? Не шукай щастя за морем, не проси його в людини, не мандруй планетами, не тягайся палацами, не плазуй земною кулею, не блукай Ієрусалимами... За золото можеш придбати село, річ важку, але обхідну, а щастя, як річ найнеобхідніша з необхідного, завжди і всюди дається дурно.

Численні тілесні необхідності чекають тебе, і не там щастя, а для серця твого єдине є на потребу, і саме там Бог і щастя – недалеко воно. Близько воно. У серці і в душі твоїй».

В цих висловлюваннях простежується любов до Батьківщини та до людини і в людині автор підкреслює, найважливіше це серце та душу, які він вважає є від Бога. Так, в наступному трактаті про Бога він говорить : «Весь світ складається з двох натур: одна видима, друга – невидима.

Видима натура зветься твар, а невидима – Бог. Ця невидима натура, чи Бог, усю твар прозирає й утримує; скрізь завжди був, є і буде. Наприклад, тіло людське видно, але презирливого й утримуючого його розуму не видно.

Через це у стародавніх людей Бог звався розум всесвітній. Йому в них були різні імена: натура, буття речей, вічність, час, і доля, необхідність, фортуна та інше.

А в християн найвідоміші йому імена такі: дух, Господь, цар, отець, розум, істина. Останні два імені здаються принагідніші інших тому, що розум є цілком не уречевлений, а істина вічним своїм пробуттям цілком супротивна непостійній речовині. Та й тепер у деякій землі Бог зветься іштен. Що ж до видимої натури, то їй також не одне ім'я, наприклад: речовина чи матерія, земля, плоть, тінь та інше.

Ці фрази свідчать про віру в людину, в можливість формування кращих моральних якостей в неї незважаючи на її злобну природу. Саме так Г. Сковорода вчив учнів бути людьми милосердими та справедливими.

Тлумачи десять заповідей, в одному із пояснень Г. Сковорода говорить про відношення до вчителя, ставлячи його в одному ряді з батьком та матір'ю.

Шануй батька свого!" Перш за все батька й матір шануй і служи їм. Вони-бо видимі портрети тієї невидимої істоти, яка тобі стільки подає. А ось хто батько твій та мати: будь, по-перше, вірний і дбалий государю, слухняний градоначальнику, шанобливий до священика, покірний батькам, вдячний учителям своїм та благодійникам. Ось істинна путь до твого вічного й тимчасового доброденства й утвердження твого роду.

До великих гріхів автор відносить: ненависть, злопам'ятність, гордість,

улещання, скука, розкаяння, нудьга, смуток та інший черв, що не засинає у душі.

Любов автор прирівнював до чистосердечності яку порівнював з чудовим садом, що повний тихих вітрів, солодкодухмяних квітів та втіхи, в якому процвітає дерево нетлінного життя. А ось плоди її: доброзичливість, незлобність, схильність, покірливість, нелицемір'я, добронадійність, безпечність, задоволення, бадьорість та інші невід'ємні забави.

Хто таку душу має, мир на ньому, і милість, і веселість вічна над головою. Всі ці якості необхідні кожній людині сьогодні і особливо вчителів який виступає прикладом для майбутнього покоління, тому зобов'язаний мати високий рівень культури та бути прикладом високої моралі.

ВДЯЧНІСТЬ У ЛІТЕРАТУРНО-ФІЛОСОФЬКІЙ СПАДЩИНІ

Г.С. СКОВОРОДИ

Л.М. Головашкіна, І.В. Кравченко, м. Харків

Г.С. Сковорода усе своє життя присвятив служінню народів, щиро вірив у безмежні можливості та талант кожної людини і вважав, що шляхом самопізнання можна подолати будь-яке в собі зло. Видатний український педагог, письменник та філософ, розуміючи своє покликання у тому, щоб навчати та виховувати простих людей, вважав, що треба учить того і саме так, до чого прихильні ці люди і як вчить природа. Також, безумовно, треба звертати увагу на культуру народу, народні ідеали, традиції, особливості національного характеру, цікавість до певних видів діяльності.

У творах Сковороди, ми бачимо, що високоморальна поведінка людей досягається через виховання «благого серця». Морально вихована людина повинна бути «як чистий кришталь». Особливе значення має виховання вдячності, моральне виховання людина тісно пов'язана з любов'ю до людей, з незалежністю, з чистою совістю. Почуття вдячності є однією із

найважливіших умов досягнення щастя. Г.С. Сковорода мріяв про створення ідеального суспільства, де людина знайде щастя у «сродній праці», яка сприятиме розвитку її духовного світу, творчих здібностей та відсторонить цю людину від ворожнечі та заздрощів [1, с. 127]. Саме цю чесноту Г.С. Сковорода виділив у притчі «Вдячний Еродій». Він хотів передати важливу функцію моральності – вдячність у житті кожної людини [3, с. 389].

В основі твору лежить притча, ідея якої в тому, що серце людини схильне до істини і добра. Сприяння цього природного начала мають бути передусім виховання і самовиховання. Еродій наділений цим ім'ям, лелека, журавель пов'язується зі уявленням про благородство і вдячність. У вдячності як ритчі особливе значення має виховання

У цьому творі Г.С. Сковорода пояснює, що вдячність – це початок і кінець народження людини, це – своєрідний образ входу у ворота Раю. У той час, як невдячність – у ворота пекла. За допомогою вдячності ми вчимося цінувати те, що для нас роблять інші люди. «Благодарность – вот вам начало и конец моего рождения!» [2, с. 307]. І, коли наші батьки попросять нас «полетіти за їжею» ми неодмінно повинні відгукнутися у ту ж мить. Г.С. Сковорода вчить нас розуміти те, що наші батьки годували, виховували та піклувалися про нас, коли ми були маленькими, і в свою чергу, ми повинні дбати і піклуватися про наших батьків у їхній старості. «Богу, родителям и благодѣтелям. Оно богу жертва, родителям честь, а благодѣтелям воздаяніе» [2, с. 308] Основна ідея притчі в тому, що серце людини наповнюється істиною і добром. І здійснювати це можна за допомогою виховання і навчання. Г.С. Сковорода критикує систему виховання, яка базується тільки на зовнішніх манерах світської людини. Відстоює думку про виховання людини згідно з її природними здібностями. Саме вдячність як завдання виховання дає змогу найповніше розкрити природу людини навчити її бути щасливою. Великий народний педагог підкреслює, що вдячними ми повинні бути Богу, батькам та благодійникам, бо саме вони приклали максимум

зусиль для того, щоб ми існували, розвивались та жили щасливим життям.

У сучасному молодіжному середовищі зараз почуття вдячності не таке сильне, як заповідав Г.С.Сковорода, але це не зумовлено поганими відносинами між батьками та дітьми чи проявами абсолютної холодності молодих людей. Причина цього, скоріше у тому, що люди розучилися дякувати, цінувати сумління інших, звикли до формальних компліментів, часто сприймають добрі слова як належне і тільки, коли втрачають, лише тоді починають цінувати кожную втрачену хвилину спілкування і працю тієї людини. Така людська натура, що тільки втративши ми розуміємо всю цінність втраченого.

Література

1. Педагогічна Харківщина: довідник. /За ред.. В.І. Лозової, І.Ф. Прокопенка. – Харків: Видавництво Круглова, 1997. – 160с.
2. Григорій Сковорода. Вірші. Пісні. Байки Діалоги. Трактати. Притчі. Прозові переклади. Листи. – Київ: Наукова думка. – 1983. – 545с.
3. Рідний край: Навчальний посібник з народознавства/За ред.. І.Ф. Прокопенка. – 2-е вид., випр. і доп. – Х.:ХДПУ, 1999. – 527 с.

НІМЕЦЬКА МОВА І ЛАТИНА В КУЛЬТУРІ РАНЬОГО МОДЕРНУ: ДО ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ КУЛЬТУРНОГО І ПЕДАГОГІЧНОГО ДОСВІДУ

Н.В. Григорова, м. Харків

Становлення культури раннього Модерну супроводжувалось змінами у мовній картині світу. Латинізована Європа змінюється на континент з багатоголоссям національних мов. Ці зміни виникають не самі по собі, а під впливом мовних практик і смаків доби Відродження, а також нових суспільних відносин, що конституювались в рамках національних держав.

Значний внесок до становлення німецької літературної мови зробив М. Лютер, культурні ідеї якого опосередковано вплинули на Г.С. Сковороду. Розглянемо дещо детальніше їхню позицію щодо спроб лінгвістичного

посилення теологічних і секулярних смислів тріади «Бог-Світ-Людина». Вихідним пунктом лінгвістичних інновацій Лютера був переклад на німецьку Біблії, тим самим заклавши норму літературного вжитку німецької мови, якій в богослужінні й освіті мали дотримуватись носії різних територіальних діалектів і говірок. Як зазначає А. Тремль, цей «переклад Біблії не тільки сформував німецьку мову – до нього взагалі не було єдиної літературної мови, – а й сформував мислення багатьох наступних учнівських генерацій, які на німецькомовній Біблії не тільки відточували свій стиль, а й шліфували та загострювали своє мислення» [2, 197].

Саме ця мова, яка відрізнялась від мовних практик повсякденності, стала маркером між середньовіччям і Новим часом як конститутивний чинник формування нового світогляду і нових вимог до виховних практик. *Imitatio* як принцип середньовічних виховних практик, орієнтованих на наслідування взірцям і на дотримання релігійних ритуалів, замінюється на принцип *vocation* – покликання і призначення, що змінило статус літературної національної мови і водночас надало їй рис урочистості і сакральності, на які раніше у Центральній і Західній Європі висувала домагання латина.

Внаслідок таких змін габітус людини стала визначати – серед багатьох інших чинників – також і мовна культура. Літературні національні мови при цьому демонстрували через вжиток слів іноземного походження толерантність до своїх внутрішніх суспільно обумовлених диференціацій, як того вимагало нове розуміння свободи як можливості єдності у різноманітності. Єдність європейського простору забезпечувалась християнською вірою як єдиного ґрунту співіснування різних конфесій та різних культур.

Переклад Біблії на національні мови, як і усякій переклад, завжди провокує конфлікт інтерпретацій. У православ'ї такий конфлікт мінімізується через інтерпретаційні канони. На відміну від нього, протестантизм

легітимізує такі конфлікти, бо, за настановами Лютера, кожна віруюча людина має право на вільну інтерпретацію і на своє розуміння тексту Біблії. Разом з цим латина не зникає, принаймні у добу Нового часу, повністю з обігу наукової комунікації. Більш того, підручники з латини стають першими публікаціями з методики викладання іноземних мов. Як приклад тут можна навести підручник Я.А. Коменського «Чуттєвий світ в картинках», яким користувався Гете під час своїх студій [2,234].

Але й також і у подальшому латина впливає на формування німецької мови, включно з культурними техніками читання і письма. Цікаві спостереження щодо цього робить Т. Адорно. У своєму аналізі він досить критично ставиться до лютерівського повороту від латини до німецької літературної мови (Hochdeutsch), вважаючи, що «цивілізація як латинізація відбулась у Німеччині лише наполовину, наклало відбиток на німецьку мову» (219). Латинська лексика у німецькій мові має цілковито інші функціонально-стилістичні характеристики, ніж французькій, італійській та іспанській мовах. В романських мовах вона органічно вписується в тканину національного мовлення. Через це латинська лексика тут не сприймається як іношомовна. Католицизм, в якому практикується богослужіння латиною, також сприяє входженню латини у повсякденне мовлення. Про це, зокрема свідчить вживання латини в польській мові серед різних верств населення. В германських мовах під впливом Реформації лексичні пласти латини і національних мов утворюють специфічний лінгвістичний паралелізм, на що звертає увагу Адорно. Наведемо його спостереження: «В Англії саксонський і норманський мовні шари напластовуються один на один, тут існує тенденція мовного подвоєння, де саксонським елементам відводиться роль архаїчно-конкретного, а латинські – репрезентують цивілізаційно-модерний характер, вони є настільки поширеними, що ... не сприймаються як чужорідні. У Німеччині ж через те, що латино-цивілізаційні складові не змішались з більш старою народною мовою, вони, навпаки, застосовуються в освіченій мові вчених та у звичаях придворних і послуговують засобом відмежування від народу через

не асимільований вжиток» (Adorno, 1994b: S. 219).

У підсумку можна зазначити, що статус латини у національних мовах визначається не тільки логікою цивілізаційного процесу, а й внутрішніми закономірностями коеволюції мови і національної культури.

Література

1. Adorno Theodor Noten zur Literatur. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 1994. – 708 S.
2. Trembl Alfred K. Pädagogische Ideengeschichte. Ein Überblick. – Stuttgart & Kohlhammer. 2005. – 326 S.

СКОВОРОДИНСЬКА ТРАДИЦІЯ І СУЧАСНА ФІЛОСОФІЯ ТІЛЕСНОСТІ

Н.М. Даниленко, м. Харків

Надзвичайно швидкий технічний прогрес та різноманітні наукові відкриття перевертають уявлення людини про її місце у навколишньому світі. Сучасні вчені підкреслюють велику різницю між темпами формування тілесності людини та революційними перетвореннями в ході розвитку цивілізації. В цьому зв'язку актуалізується проблема співвідношення тілесного і соціального, як важливих складових буття людини. Крім того, стійкість традиції відокремлення тілесного і соціального, яка й досі репродукується в найважливіших соціальних інститутах, таких як родина чи школа, породжує суттєві соціальні проблеми, серед яких ми можемо визначити відсутність справжньої культури здоров'я, збільшення випадків девіантної поведінки серед підлітків та молоді, закріплення уявлень, згідно з якими тілесний розвиток відірвано від інших аспектів становлення особистості (насамперед інтелектуальних і моральних).

Науку про людину та її щастя Сковорода вважав найважливішою з усіх наук. Поділяючи світ надвоє – на істинне та тлінне, віддаючи перевагу Вічності, Богу, Сковорода по суті пропонує подвійне співвідношення духовного та тілесного. Особливістю філософії Сковороди є поділ світу на

два начала: вічне та тлінне. Переважного значення філософ надає Вічному, нетлінному началу. Людина як мікрокосм містить у собі також два начала, які поєднуються один з одним: у тлінному відображається нетлінне. В людині над тлінним стоїть дух. До нього й зводив Сковорода сутність життя. Плоть не має істинного значення для людини. Залишаючись тільки плоттю, не намагаючись вийти за її межі, людина губить свою схожість до образу та подібності Бога і в кінцевому підсумку перетворюється в прах. Філософ вважає, що наше зовнішнє тіло саме по собі не працює, воно перебуває у рабстві нашої думки. Плоть іде слідом за всіма рухами мислі. Мисль, думка – це головна точка, тому її Сковорода часто називає серцем. Доки плоть та кров будуть панувати над серцем, доки людина не визнає їхньої злиденності, шлях до істини закритий, вважає Сковорода.

Григорій Сковорода не протиставляє душу й тіло, усвідомлюючи, що людина – це поєднання одного та іншого, а відтак вона мусить ставитися однаково дбайливо до обох частин своєї натури. Сковорода порівнює душу й тіло та їхні функції, вважав, що душу потрібно годувати так само як і тіло. Самопізнання мислитель розглядає як засіб, що дає змогу людині відчувати свою вищу «божественну» сутність. Самопізнання- це процес руху людини до вищої істини, від стадій чуттєвого сприймання явищ зовнішнього світу, коли вона орієнтується на земні цінності («плоть» і «прах») , але не знаходить у цьому щастя, породжую розчарування та духовну кризу. Вихід із цього філософ бачив через «Пізнання себе». Чим глибше людське знання світу та себе, тим розумнішими та скромнішими стають потреби людини.

Отже, філософське бачення людини Г. Сковородою, було би корисним для сучасного суспільства, зусилля якого, спрямовано переважно на зовнішній світ, який скоріше є речовим, обмеженим прикрасами, матеріальними благами тощо, протилежно філософії Сковороди, де любов та віра дають змогу людині вийти за межі свого тлінного звичайного "Я". Категорії любові та віри несуть у собі глибокий пізнавальний зміст, живлять

душу людини, наповнюють її творчою енергією, підштовхують її на шлях дійсного щастя.

СКОВОРОДА ЯК ДЕМОКРАТ СВОГО ЧАСУ

Ю.А. Денисенко, м. Харків

Багатогранною є творчість видатного українця Г. Сковороди як філософа-мислителя, письменника, педагога. На нашу думку, не так багато уваги (порівняно з іншими поглядами) дослідники приділяють вивченню його соціально-філософських поглядів. Г. Сковорода вийшов з народу і, отримавши широку освіту, усього себе віддав тому ж народу, живучи так, як жив народ, і маючи на нього, не кажучи вже про суспільство, величезний вплив. За влучним висловом С. Голубєва, Г. Сковорода «був справжнім сином часу свого і свого народу» [1, с. 81]. Сказане, дає підстави розглядати Г. Сковороду певною мірою як демократа свого часу. Справді, «український Сократ» Г. Сковорода жив як філософствував і філософствував як жив. Одним із головних принципів для Г. Сковороди, що червоною ниткою проходить через все його життя є принцип свободи. Так через вільнодумство він не один раз змушений був залишати улюблену педагогічну роботу. Але, свобода, згідно з Г. Сковородою, це, перш за все, адекватне ставлення до своїх здібностей, можливостей, вад та недоліків [7]. Прагнення людини до оволодіння тим, що природа їй не дала Г. Сковорода називає згубним шляхом. Лише вивільнившись від тиску зовнішнього світу, власних непомірних претензій, за допомогою подолання пристрастей; толерантно, з розумінням поставившись до інших, і виважено оцінивши свої потенційні можливості, людина стає вільною, отримує свободу, відкриваючи шлях до саморозвитку та самовдосконалення. І, як вінець, в результаті самопізнання, вона посідає те місце у соціумі, яке на початку здавалося недосяжним, невідповідним її талантам і можливостям.

Г. Сковорода є нетиповим демократом. У творі «Всякому городу нрав и

права він засуджує порочну поведінку панівних верств феодального суспільства, протиставляючи їм виплекану на традиціях народної педагогіки мораль Трудівника, «чия совість чиста як кришталь». У той же час він не проти феодального ладу як такого, чи якогось іншого правлячого ладу. Навпаки у нерівності Г. Сковорода вбачає рівність «Не равное всем равенство» – говорить філософ [4, с. 90-91]. Мислитель порівнює людину з сосудом, а Бога з фонтаном, що наповнює різноманітні сосуди залежно від їхньої місткості. Таке бачення скоріше ближче до «Держави» Платона, де соціальна нерівність пояснюється природною нерівністю і в цьому вбачається ідеальність [3]. Тому, на нашу думку, перш за все Г. Сковорода засуджує самі пороки, яких у феодалів виявляється більше і є на боці тих, «кто сердцем чист и душой» [4, с. 239]. «И что глупее, как равное равенство, которое глупцы в мир ввести веке покушаются?» – дивується філософ.

Основою світогляду Г. Сковороди був гуманізм, яким, в принципі, просякнута вся його творчість. І. Франко цілком справедливо називав великого просвітника «першим глашатаєм глибокого гуманізму» в Україні [6]. Дійсно, в центрі філософських роздумів Г.С. Сковороди завжди була людина. Тому не дивно, що його соціально-політичні погляди витікають і ґрунтуються на антропології, а саме на вченні філософа про «сродну працю». «Сродність» людини з улюбленою справою підкреслюють неповторність, унікальність людини, його несхожість на інших, його право на особистий моральний вибір у житті і особистісну свободу.

Лише через духовний розвиток кожної особистості можна прийти до ідеалу досконалого суспільства. На думку Г. Сковороди «душу веселит» тільки «сродное делание», що є виявом здорової і гармонійної душі. Тому головним джерелом усіх людських, суспільних бід є «несродність», невміння чи небажання знайти своє місце в загальній політичній та соціально-трудовій діяльності людства. Усі негаразди в соціумі є наслідком того, що люди знаходяться не на своєму місці. Жадоба до влади, марнославство тощо, всупереч своїй «сродності» приводить людину до полону згубних

пристрастей. Тому ігнорування вимог розумної природи, згідно з Г.С. Сковородою, робить правління – мучительством, суддівство – розкраданням, воїнство – пограбуванням, а науки перетворює на знаряддя злоби.

Досконале суспільство настане тоді, коли люди відкинуть «зле» і в їхніх серцях запанує «добро». У своїх працях Г. Сковорода створює ідеал «горней» держави, образ ідеальних відносин між людьми, які будуються відповідно до духовної природи та прагнень людини [5]. Ідеалами цієї держави є божественні, природні моральнісні принципи – любов, рівність, висока мораль, свобода.

Ідея сродної праці безпосередньо пов'язана із самопізнанням. Як і Сократ до нього майже дві с половиною тисячі років тому, Г. Сковорода пропонує пізнати себе. Саме ідучи цим шляхом самопізнання, пізнаючи свої сильні і слабкі боки, недоліки і переваги, людина здатна по-справжньому розкритися талантами, відточити здібності, набути знань, з рештою, навчитися вчитися. Бо пізнання світу, ми також поділяємо цю думку, безпосередньо пов'язане із самопізнанням. Ця сократо-сковородинівська методологія по-новому розкривається в наш час, в умовах становлення інформаційного, когнітивного, знаннєвого суспільства. В цих умовах знання набуває значення провідного ресурсу у суспільстві, а особистісне знання разом з суспільно-корисними вміннями і навичками складає інтелектуальну основу людського капіталу [2]. Досліджуючи філософію видатного мислителя, користуючись його порадами, навіть сучасна людина, на наше переконання, в змозі, оптимізувати свій творчий шлях, зайняти відповідно своїй «сродності» певне, «своє» місце в соціальній системі, володіючи при цьому певним позитивним людським капіталом, тобто здатна і повинна бути цінною для суспільства.

Література

1. Голубев С. Т. История Киевской духовной академии. – К. : 1886
2. Горц А. Нематериальное. Знание, стоимость и капитал /пер. с нем. и фр. М. М. Сокольской. – М. : Изд. дом Гос. ун-та Высшей школы экономики. – 2010. – 208 с.

3. Платон. Держава / Пер. з давньогр. Д. Коваль. – К.: Основи, 2000. – 355 с.
4. Сковорода Г. Сродность к богословию // Полное собр. произведений в 2-х т. – К.: Знание, 1973. – т. 2.
5. Сковорода Г. С. Твори у двох томах / Г. С. Сковорода. – К.: ТОВ Видавництво «Обереги», 2005. – Т.1 – 528 с., Т.2 – 480 с.
6. Франко И. Южно-русская литература / И. Франко [Электронный ресурс] <https://ru.wikisource.org/wiki>
7. Ягодзінський С. М. Свобода і толерантність як принципи філософствування Г. Сковороди / С. М. Ягодзінський // Філософська спадщина Григорія Сковороди в контексті ХХІ ст.: Матеріали наукової конференції (м. Київ, 5 грудня 2007 р.) / За ред. Л. Г. Дротянко. – К.: НАУ, 2007. – С. 32-33.

Г. СКОВОРОДА І ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

О.В. Іващенко, м. Харків

Постать Г.С. Сковороди викликала и викликає не аби який мистецький інтерес. Митцями створено чимало живописних та графічних портретів філософа, в яких постать Григорія Сковороди інтерпретується по-різному: від піднесено-пафосного і символічного трактування до ліричного та буденного. Але, аналізуючи портрети філософа, будь то графічні чи живопис, відразу кидається в очі одноманітність та однотипність у передачі внутрішнього стану філософа. Адже, майже з усіх портретів, дивиться на нас спокійний, мудрий чоловік з сумними очами. Саме цей образ мислителя був створений харківським художником Г. Лук'яновим у 1794 році. Вважають, що цей прижиттєвий портрет залишився єдиним написаним з натури, образ створений на ньому є найбільш документальним за зовнішньою схожістю. Мабуть з цієї причини він ретроспектується багатьма художниками як минулого, так і теперішнього часу. З роботи Г.Лук'янова зроблено багато варіантів копій, а образ філософа, створений художником, калькується живописцями та графіками у ХІХ-ХХ столітті, та цитується сучасними художниками. Аналогії ми можемо провести з портретами роботи В.Мате, В.Василенко, І.Стаханова, Г. Єгорової, Н.Бовкун та інших.

Таким чином, художній образ Григорія Сковороди – мудрого,

стомленого, спокійного зі «всесвітом в погляді», створений ще наприкінці XVIII століття, свідомо, або ні експлуатується художниками більш ніж два століття, а еволюція образу Г. Сковороди у образотворчому мистецтві, зокрема у XX столітті, йде шляхом наростання пафосного піднесення образу філософа до нерушимого символу, що перетворює його на скам'яніле, монологічне зображення. Можливо, саме зараз, коли до 300-річчя великого філософа залишилися обмаль часу, варто відійти від ідеологічного забарвлення і міфологізації образу Г. Сковороди, зробивши спробу розтлумачення внутрішнього світу великого філософа засобами образотворчого мистецтва.

ФИЛОСОФСКОЕ ЭССЕ КАК ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ АВТОНОМИЯ

Ю.Ю. Кобзева, г. Харьков

Эссе в качестве формы изложения, как некое свободное в плане категориальности и стиля повествование в области философии, возможно в плане выражения гипертрофированного, предельно фундаментального и глубокого содержания, когда его уже невозможно зажать в рамках категориальной системы понятий, подчинить систематическому оформлению. И, наоборот, когда предварительные наброски, наработки исследования не приобрели черты законченности, строгости, выверенности, то есть, когда будущее исследование только впереди, но ощущается необходимость наброска, некоего этюда общего контура проблемы. К работам в стиле эссе можно, в определенной степени, отнести диалоги Платона – все его персонажи либо куда-то бегут за мудростью, либо натываются на нее неожиданно, по дороге к другим делам. Философский спор не происходит по расписанию в стенах учебного заведения, он строится не уединенно и рассудительно, а за компанию, попутно. Умные разговоры стали частью досуга наравне со спортом. Для читателя платоновские диалоги

оборачиваются введением не только в философию, но и в современную Платону жизнь. Это своеобразная манера совместного поиска истины, когда слово приобретает новое значение, колеблется между пластами лексики – разговорной и терминологической, между разными контекстами. Собеседники в диалоге, словно кружась в танце, пытаются поймать мысль на крючок, догнать ускользающую истину, подключиться к творческому процессу.

К жанру философской эссеистики примыкают и размышления М. Аврелия, и «Исповедь» Августина, «Опыты» Монтеня, труды Ф. Ницше, работы позднего периода творчества М. Хайдеггера. К жанру эссе постоянно обращаются интеллектуалы Украины (Ю. Андрухович, Я Грицак, О. Забужко, К Москалец, В. Неборак, Т. Прохасько, Л. Ушкалов).

В эссе важны не столько цель, результат, сколько сам путь, становление, часто через контрастность и полярность мышления (антитетичность мышления). Философская эссеистика предстает как феномен культуры, как одна из форм ее самосознания, связанная с поиском индивидуальной идентичности. Любая тема способна преломляться под пером эссеиста под самым неожиданным углом, отсюда вытекает неметодичность эссе, но одновременно обращенная в метод, здесь же присутствует своеобразная еретичность как внутренний закон жанра. Эссе – это интеллектуальная провокация, отказ от привычных форм мышления. Это дискурс вопрошания, интимная откровенность, разговорная интонация, а не констатация. Это открытость и потребность в соучастии читающего. Эссе дает возможность свободного движения в тексте самого автора, созидая при этом фигуры новых смыслов. А у читателя открывается возможность своей интеллектуальной активностью завершить или дополнить «незавершенную» форму эссе, придать новую целостность, увидеть авторский текст сквозь призму личного опыта и ощущений.

Эссе возникает как опыт, как интенция взгляда пишущего на себя, часто как жизненная необходимость диалога и рефлексии. Таким образом,

эссеистика позиционирует себя как форма интеллектуальной авторефлексии, которая не претендует на окончательные выводы, исчерпание. Это предельно эластичный жанр, объединяющий элементы философии, литературы, культурологии, политологии, что только обогащает природу самого жанра, позволяя анализировать различные аспекты бытия и экзистенции с широким инструментарием.

ДЕМОКРАТИЧНІ ОСНОВИ ЖИТТЯ СУСПІЛЬСТВА

I.O. Кобзева, м. Харків

Будь-яка людина, що приймає на віру різні думки з чужих слів, віддає свій розум в рабство, але це рабство благотворно, так як воно змушує цінувати свободу і вчить користуватися нею. Тому авторитети завжди, щоб не трапилося, повинні грати свою роль в інтелектуальному і моральному житті. Ця роль може бути різною, але вони неодмінно повинна її грати. Незалежність індивідуума може бути більшою або меншою – вона не може бути безмежною. Таким чином, питання не в тому, чи зберігаються в століття демократії інтелектуальні авторитети, а в тому, щоб знати, де вони утримують свої позиції і яка їх вага.

Отже, люди, які живуть за часів рівності, насилу змушують себе наділяти інтелектуальним авторитетом, якому вони згодні підкорятися. Джерела істини вони, як правило, шукають в самих себе або в собі подібних. Це твердження цілком доводиться тим, що в такі часи не може бути створена ніяка нова релігія і що будь-які спроби в цьому роді будуть не тільки нечестивими, а й безглуздо безрозсудними. Заздалегідь можна передбачити, що демократичні народи не повірять з легкістю в божественність місії нових пророків, що вони з готовністю будуть висміювати їх і захочуть знайти головний критерій істинності власних переконань і вірувань в межах самого людського розуміння.

Коли умови існування різні і люди нерівні і несхожі один на одного, серед них неодмінно зустрічаються окремі особистості, що відрізняються чудовою освітою, глибокою вченістю і величезним інтелектуальним впливом, в той час як маси відзначені надзвичайним невіглаством і обмеженістю. Внаслідок люди, що живуть в аристократичні часи, природним чином виявляють схильність керуватися в своїх судженнях вказівками вчених людей або ж всього освіченого класу, одночасно не проявляючи схильності вважати безпомилковими думки маси.

У століття рівності спостерігається якраз протилежне.

У міру того як громадяни стають більш рівними і більш схожими один на одного, схильність кожного з них сліпо довірятися конкретній людині або певного класу зменшується. Схильність довіряти масі зростає, і громадська думка все більш і більш починає правити світом. У демократичних народів громадську думку, зрозуміло, не виявляють єдиним критерієм перевірки індивідуальної здатності судження, але її вплив стає незмірно більш могутнім, ніж де б то не було ще.

За часів рівності люди не схильні довіряти один одному через свою подібність, але то ж саме схожість обумовлює їх готовність проявляти майже безмежну довіру до думки громадськості, бо їм не здається неймовірним висновок про те, що, оскільки всі мають рівні пізнавальними здібностями, істина завжди повинна бути на стороні більшості.

Коли людина, що живе в демократичній країні, порівнює себе з оточуючими його людьми, він з гордістю відчуває свою рівність з кожним з них; але коли він починає розмірковувати про всю сукупність собі подібних і співвідносить себе з їх величезною масою, він негайно ж відчуває себе пригніченою, відчуває всю свою незначність і слабкість.

Та ж сама рівність, яка звільнила його від залежності перед будь-яким окремим громадянином, залишає його самотнім і беззахисним перед обличчям реальної більшості.

Громадська думка у демократичних народів, має досить дивну

могутність, про природу якої народи, які живуть в умовах аристократичного правління, не можуть скласти собі ні найменшого поняття. Громадська думка не нав'язує своїх поглядів, вона накладається на свідомість людей, проникаючи в глибині їх душ за допомогою свого роду потужного тиску, який чиниться колективним розумом на інтелект кожної окремої особистості.

Хоча ідея демократії отримала в сучасному світі широке розповсюдження і визнання, в умовах цієї форми правління живе все ще меншість людства. У багатьох країнах демократія служить лише респектабельним фасадом для переважно авторитарної влади.

Ми переконуємося, що демократія – справа непроста. Її важко встановити, але дуже легко зруйнувати. Навіть особливих зусиль докладати не треба – тільки трохи порушив її вихідні принципи, трошки обмежив виборчі права, трохи знизив відповідальність влади перед народом, трохи «підправив» механізм голосування – і ось тобі замість реальної уявна демократія.

Література

А. де Токвиль. Демократия в Америке – Электронный ресурс – URL:

<http://www.civisbook.ru/files/File/Tokville.Democracy.2.pdf>

СКОВОРОДИНІВСЬКА ТРАДИЦІЯ ТА ВІЙСЬКОВО-ПАТРІОТИЧНЕ ВИХОВАННЯ

Г.В. Корж, м. Харків

Загрози воєнного характеру активізують увагу держави й суспільства до військово-патріотичного виховання. Готовність громадян захищати державу зі зброєю в руках в ситуації фактичної війни з Росією є питанням національної безпеки України. За даними соціологічної служби Центру Разумкова, промовистим є факт ставлення людей до практичного прояву патріотизму: до захисту своєї країни виявилися готовими 50% опитаних, з

них 18% – зі зброєю в руках, 32% – участю у волонтерському русі. Не готові – 31%, 19% не змогли відповісти на питання. Готовність захищати Україну зі зброєю в руках має виразні регіональні відмінності: на Заході таку готовність засвідчили 24%, в Центрі – 20%, на Півдні – 17%, на Сході – 13%, на Донбасі – 9% [6, с. 6].

Військово-патріотичне виховання як цілеспрямована підготовка надійних захисників держави має бути спрямоване на підвищення соціальної активності молоді, підняття її патріотизму, розуміння громадянського і військового обов'язку перед державою. Як зазначає В. Ткаченко, у концепції нового патріотизму незалежної України дедалі більше уваги акцентується на вихованні національно-усвідомленого ставлення до Батьківщини, що передбачає і виконання військового обов'язку: «Армія є сконцентрованою вольовою силою держави, оплотом Батьківщини, організацією честі, самовідданості й служіння – таке відчуття має бути передане вихователем дитині» [2, 633-634].

У демократичному суспільстві виховання морально-психологічної готовності захищати Батьківщину передбачає принципово гуманістичний підхід. Разом з тим, сплеск патріотичних почуттів після Революції Гідності у ситуації повсякдення часто приймає лише позірні форми та прояви, як-от: національні кольори та символи на одязі, взутті, сумках молодих людей, проте зацікавленість молоді щодо служби у Збройних силах України, готовність до захисту України та виконання громадянського і конституційного обов'язку із захисту національних інтересів та незалежності України, як довела практика, досі залишається не на високому рівні. Показний патріотизм не призвів до підвищення престижності військової професії, готовності до служби в Збройних Силах, а лише виявив необхідність перегляду фундаментальних основ військово-патріотичного виховання. Створення ефективної виховної системи військово-патріотичного виховання молоді передбачає наступне. По-перше, має відбутися перехід від авторитарного стилю військово-патріотичного виховання до особистісно

морально зорієнтованого. Важливим і незамінним компонентом такого виховання є сократівський метод. У повсякденні судження про патріотизм супроводжуються спілкуванням і навмисне не осмислюються. У сократівській розмові, натомість, людині потрібно перевірити кожен моральну цінність. За допомогою цього методу людина з'ясовує, перевіряє, усвідомлює цінності (релігійні, моральні, культурні), що лежать в основі буденної поведінки. По-друге, виховання освіченої, національно свідомої, патріотично налаштованої молоді, готової до захисту Вітчизни неможливе без активізації екзистенціальних смислів культури. Отже, в процесі виховання патріотичних та національних почуттів, активного патріотизму важливе значення має орієнтація на культурно-антропологічний підхід, що передбачає звернення до патріотичних ідей і виховних концепцій у фокусі певної особистості, вимагає аналізу її творчості як вияву індивідуальності, чий унікальний сплав патріотичних ідей виник у смисловому полі національної культури, під впливом конкретних історичних подій і осіб. Саме цей підхід видається особливо цікавим з точки зору сучасних завдань перебудови теоретико-методологічних основ військово-патріотичного виховання. Втім, вважаю, що людинотворчий потенціал української культури, зокрема Сковородинівської традиції, залишається недостатньо затребуваним ресурсом військово-патріотичного виховання.

Гідна постать Григорія Савича Сковороди, спадщина якого містить у собі праці як у галузі філософії, так і в галузі педагогіки, за оцінкою сучасних дослідників, справила потужний вплив на українську культуру, спосіб мислення, систему цінностей. В цьому контексті наведемо слушну думку М. Култаєвої: «Сковородинівська традиція, починаючи з XIX увібрала у себе ідейні здобутки екзистенціально орієнтованого мислення, коли виховання й освіта мобілізують людину на доленосний вибір на користь її справжнього буття [4, С. 101]. Із цим можна цілковито погодитися, адже філософська самобутня концепція Г. Сковороди обґрунтовує гуманістичну життє-

стверджуючу світоглядну позицію, дієвий патріотизм, відображає найкращі ментальні риси українського народу, зокрема кордоцентричні традиції, толерантність, любов і свободу як невід’ємні атрибути людського буття. Така філософія українського мислителя стверджує повагу до гідності людини, формує почуття «укоріненості», забезпечує збереження цілісності української політичної нації.

Г. Сковорода народився й виріс у час, коли відбувався наступ російської влади на політичну автономію України. Син «малогрунтового» (малоземельного) козака Сави Сковороди і Пелагеї, що походила з давнього старшинського козацького роду Шенгереїв (як вважає сучасний науковець Р. М. Лякіна) у козацькому містечку Чорнухи не міг не зазнати впливу українського козацько-лицарського духу. Відмітними рисами характеру Григорія Савича, що відобразилося й у творчості, були такі козацькі чесноти як волелюбність, богопочитання, людяність, дружелюбність. Можливо, саме через подібні життєві обставини та риси характеру, як слушно підмітив Л. Ушкалов: «Своє уявлення про людську свободу Г. Сковорода виводить із живого досвіду не тільки людини-трудівника, хлібороба, мислителя, а й людини-вояка [3, с. 863].

Український філософ В. Шаян називає військово-етичні погляди Сковороди «вченням про обов’язки воїна», а філософію – «філософією героїчного активізму». Найяскравішим прикладом героїчного відчуття світу Сковородою є його ставлення до воєнного діла, точніше до обов’язків воїна [5]. Г. Сковорода каже: «И воином кто рожден? Дерзай! Вооружайся!..С природою скоро научишься. Защищай Земледѣл ство и Купечество от внутренних грабителей и внѣшних нѣпріятелей. Тут твое Щастіе и Увеселеніе. Береги Званіе, как Око. Что слаже природному Воину как воинское дѣло?» [1, с. 671]. На думку В. Шаяна, вчення Сковороди є пробудженням «лицарського ідеалізму і бойового духу» [5].

Досягнення захисниками Вітчизни високого рівня організованості, самодисципліни настирливо вимагає від них встановлення контролю над

власним життям, подолання екзистенційних тривог. Тут терапевтична цінність сквородинівської традиції полягає у тому, що в сенсі «практик себе» вона може допомогти у розкритті й усуненні страху перед усвідомленням кінцевих даностей людського існування.

Література

1. Повна академічна збірка творів / За редакцією проф. Леоніда Ушкалова. – Харків-Едмонтон-Торонто: Майдан; Видавництво Канадського Інституту Українських Студій, 2011. – 1400 с.
2. Ткаченко В.М. Патріотизм//Енциклопедія освіти. – К.: Юрінком Інтер, 2008. – 1040 с. – С. 633-634.
3. Ушкалов Л. Григорій Сковорода: семінарій. – Харків: Майдан, 2004. – 776 с.
4. Філософія освіти: Навчальний посібник / За заг. ред. В. Андрущенко, І. Предборської. – К.: Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2009. – 330 с.
5. Шаян В. «Григорій Сковорода – Лицар святої борні». – Режим доступу http://chtyvo.org.ua/authors/Shaiyan_Volodymyr/Hryhorii_Skovoroda_-_Lytsar_sviatoi_borni/
6. Центр Розумкова «Ідентичність громадян України в нових умовах: стан, тенденції, регіональні особливості». – 103 С. – Режим доступу <http://www.razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>

ФІЗИЧНЕ ВИХОВАННЯ У ФІЛОСОФІЇ Г.С. СКОВОРОДИ

В.О. Наріжний, м. Харків

На сучасному етапі розвитку освіти України приділяється велика увага процесу фізичного виховання. Так як об'єм занять фізичною культурою, відносно інших, спеціалізованих предметів невеликий, то постає питання раціоналізувати заняття передбачені програмою. Поняття «раціональність» являється філософським терміном, тому вважаю доречним звернутися до творчості Г.С. Сковороди.

Г.С. Сковорода значну увагу приділяв фізичному вихованню людей, вважав, що вони повинні бути тілесно здорові. Фізичне виховання повинно було починатися ще до народження дитини і проявлятися в активному, здоровому образі життя його батьків, у піклуванні матері при вагітності та при годуванні. Фізичному вихованню дітей сприяють праця, вправи, режим і відпочинок, розваги, загартовування організму.

Виходячи з цього, значний вклад у процес фізичного виховання вносить виховання у сім'ї. Адже саме звідти з'являються перші фізичні навички дітей.

Важливим фактором, на думку Г.С. Сковороди є праця та режим. Саме фізичний, інтелектуальний та творчий труд привчає людину до раціональної організації свого буття, дисципліни, розвиває дух та тіло. Тим самим людина прилаштовується до оптимального режиму відпочинку і праці, адже якщо цей режим буде не збалансованим, то людина не зможе працювати продуктивно.

Розваги або активний відпочинок, на думку філософа, також відіграють велику роль у фізичному розвитку людини. На думку Ю.В. Васькова на уроках фізичної культури необхідно використовувати не тільки специфічні методи фізичного виховання, а й загальнодидактичні. Одним із таких методів є ігровий метод. Ігри завжди супроводжуються значною емоційною атмосферою. Якщо грамотно керувати процесом гри, можна досягти результату навіть в найскладніших елементах навчання (у фізичному вихованні це можуть бути складно технічні вправи, чи вправи на координацію чи силу ітд). Також в процесі гри можна виявити темперамент учнів, їх позитивні риси, як вони діють для досягнення успіху в грі. Знання цих рис надає змогу педагогу впливати на учня більш ціле направлено. Адже у вихованні флегматика і сангвініка потрібно застосовувати різні методи.

Велику роль у фізичному вихованні, на думку Г.С. Сковороди грає загартовування організму. Закалювання зміцнює імунітет, розвиває волю і фізичні якості. Це готує людину до продуктивної розумової і фізичної праці в різних умовах, розвиває його працездатність і надає йому життєвих сил. Також закалювання сприяє здоровому і професійному довголіттю.

Варто відзначити, що в своїй філософії, Г.С. Сковорода спирався на загальновідомі дидактичні принципи. У своїх трудах Г.С. Сковорода виступає за гармонійне виховання, розуміючи його як єдність розумового, фізичного і естетичного виховання. Цю думку можна побачити в працях

Я.А. Коменського, Ж.-Ж. Руссо і И.Г. Песталоцці, а також у П.Ф. Лесгафта. Опираючись на цю думку варто відзначити, що в наш час фізичному вихованню приділяється менше уваги, ніж того потребує суспільство у вік значного розвитку інформації та транспорту.

Проаналізувавши, філософські погляди Г.С. Сковороди, дійшли до висновку, що вони є ефективними для впровадження в сучасну освітню і виховну системи, адже вони є фундаментальними. Це допоможе більш ефективно раціоналізувати процес фізичного виховання і виховати гармонійно розумово, естетично і фізично розвинених особистостей.

ФІЛОСОФІЯ Г.С. СКОВОРОДИ ДЛЯ ДІТЕЙ

І.А. Небитова, м. Харків

На сучасному етапі розвиток системи освіти в Україні потребує впровадження нових освітніх стратегій навчання і виховання. Однією з таких стратегій є «Філософія для дітей» – освітня програма, розроблена в 1970-х роках професором Метью Ліпманом та вченими університету Монклер штату Нью-Джексі (США). Ця освітня стратегія спрямована на навчання дітей філософствувати, а не філософії в цілому. Оскільки філософія тут постає саме засобом розмірковування про світ, ми вважаємо доречним проаналізувати філософські здобутки українського просвітника Г.С. Сковороди, які будуть корисними дітям. Думаємо, що можливо запропонувати їх внести до програми «Філософія для дітей» для практичного застосування в Україні.

Орієнтуючись на філософську спадщину Г.С. Сковороди щодо навчання і виховання дітей, можемо сказати, що головним аспектом у процесі виховання і навчання просвітник вважав «філософію щастя». На думку філософа, щоб легше досягти щастя, слід людину націлювати на це з дитинства. Суть виховання, за Г.С. Сковородою, базується на тому, щоб дитину:

- «благодарить» (тобто, дати дитині поняття розуміння добра. Філософ уважав, що без цього ніяке виховання не допоможе);
- «сохранить птенцеви младое здравие» (тобто, закласти фундамент моральних цінностей, який стане основою для подальшого життя дитини);
- «благовоспитать й научить благодарности» (тобто, розвинути вроджене почуття добра – навчити вдячності, яка є основним завданням виховання).

Великого значення у філософії для дітей Г.С. Сковороди набуває національний компонент у вихованні. Він базується на усвідомленні вихованцем себе як представника певної нації.

Важливим принципом у філософії для дітей просвітник уважав принцип гуманізму. Згідно з поглядами мислителя, цей принцип реалізується лише за умови наявності гуманних відносин у суспільстві. Взірцево-гуманістичне ставлення Г.С. Сковороди до своїх учнів виявлено в його листах зі шанобливими звертаннями до них: «Найдорогоцінніший мій друже», «Дорогий мій друже», «Найулюбленіший друже». Такі звертання – це вияв високої моральної культури педагога, який прагне, щоб і його вихованці були людьми вільними, високодуховними, ввічливими.

У своїй філософії для дітей, просвітник убачав виховний ідеал у таких людських рисах, як скромність, вдячність, справедливість, щирість, працьовитість, життєрадісність, сердечність, великодушність. На його думку, це природні риси, притаманні дітям від народження, але не всі пізнають їх у собі й дотримуються «блаженної натури». У байках «Орел і черепаха», «Бджола і шершень» Г.С. Сковорода засуджує неробство, пихатість, самодурство, егоїзм, кар'єризм, марнославство, плазування перед модою, що є протиприродними, набутими внаслідок неправильного виховання та оточення.

Запорукою успішного навчання і виховання дітей, за Г. С. Сковородою, мають бути добрі настанови, викорінення поганих звичок. Він рекомендував такі методи виховання, як бесіда, роз'яснення, приклад, поради тощо.

Виховуючи особистість, наголошував мислитель, слід більше вдаватися до переконань, привчати учнів аналізувати свої вчинки.

Отже, проаналізувавши філософські погляди Г.С. Сковороди щодо навчання і виховання дітей, ми дійшли до висновку, що його стратегії можуть бути достатньо ефективними у разі їх впровадження до освітньої програми «Філософія для дітей» в Україні, для формування в учнів критичного, креативного та толерантного мислення.

ФІЛОСОФСЬКЕ ВЧЕННЯ Г.С. СКОВОРОДИ

Л.В. Пасічник, м. Дніпро

Важливу роль у житті людини і людства, точніше як особливу мудрість, відіграє філософія. Одним із основоположників української філософії є Григорій Сковорода, який займає особливе місце як в історичному, так і культурному розвитку нашої держави. Як сказав один з дослідників творчості Г.С. Сковороди, Д. Чижевський: «життя Сковороди є його філософією, а його філософія є його життям» [1]. Він займає помітне місце поряд з видатними діячами, які внесли досить вагомий внесок у розвиток філософської думки в Україні. Весь сенс життя та філософії Григорія Савича можна вкласти у слова, що викарбувані на його могилі «Світ ловив мене, та не впіймав».

Існують різні оцінки творчості та особистості Г.С. Сковороди. Його називали українським Сократом, степовим Ломоносовим, нашим Піфагором, Лейбніцем [2]. Дослідники вважають, що саме Григорій Савич виступає основоположником української класичної філософії. Однак не всі згодні з його філософією. Наприклад, як сказав один із дослідників російської філософії Г.Г. Шпет «псевдонародний філософ», який «засипає очі і вуха читача – до його знесилювання, до одурманювання біблійним піском...

Сковорода від початку до кінця мораліст. Не наука і не філософія як така володіють його помислами, а лише шукання для себе і вказівка шляху іншим, що веде до щастя і блаженства» [3, с. 86]. Але все ж таки його творчість мала велике значення для подальшого розвитку української філософської думки.

Весь життєвий шлях Г.С. Сковороди ґрунтується на його ж філософських поглядах, своєю поведінкою він стверджує, що мудрість та істину можна почерпнути лише серед народу. Його творчість можна віднести до різних аспектів життя, таких як: мистецтво, релігія, культура, наука.

Найголовнішим у філософському вченні Сковороди є природа та призначення людини. У своїх працях намагався наголосити на суперечності добра і зла, життя та смерті.

Визначаючи множинність світів, Сковорода виділяв три: макрокосмос – загальний, безмежний світ, де існує усе породжене; мікрокосм, або світик, світочок-людина; символічний, або Біблія. Біблія є символічним світом тому, що в ній зібрані фігури небесних, земних та преподібних створінь, які можуть стати монументами, котрі ведуть нашу думку до розуміння вічної натури, яка захована в тлінній подібно тому, як малюнок захований у своїх барвах [2]. Кожен з трьох світів є єдністю двох натур: видимої (зовнішньої, тіньової) – це природа; невидимої (внутрішньої, світла) – Бог.

«Сродна праця» є однією з найважливіших категорій в системі філософських і соціологічних поглядів Сковороди в розумінні людини, її діяльності та сенсу життя» [4]. Г.С. Сковорода вважав, що найголовнішим завданням філософії є пошук правди та прагнення до неї. Тому людське щастя полягає в тому, що вона повинна в усьому шукати правду життя в гармонії з природою. Особливої уваги заслуговує пошук «сродної» праці. Адже, кожен повинен займатися тим, що йому подобається, що дається легко, що є корисним не лише для себе, а й для суспільства в цілому. Це і є найвище щастя. Пошук «сродної» праці це і є самореалізація у суспільстві, тому це твердження є актуальним і сьогодні.

Тема «сродної» праці, що була поставлена Г.С. Сковородою близька

250 років тому, має відроджуватись та осучаснюватись, адже за допомогою даних ідей можна сприяти вирішенню низки проблем, що нині постають перед нами.

Філософська спадщина Г.С. Сковороди актуальна і в наш час, адже результати людської праці можуть бути небезпечними для існування. Все частіше можна стикатися з екологічними катастрофами, які сталися за вини самих же людей, що недотримуються безпеки у виробництві. Не всі знають як реалізувати себе, свої здібності та нахили, щоб мати задоволення від того, що ти робиш.

Сковородинівські ідеї про самопізнання, теорії про природні здатності мають практичний інтерес і в педагогіці, адже за їх допомогою формуються світоглядні позиції молодого покоління, пошук самого себе та свого місця у суспільстві. Навчають як правильно і максимально корисно використовувати свої здібності як для себе так і для суспільства.

Література

1. Чижевський Д. Філософія Г. С. Сковороди. — Харків, 2004. — 272 с.
2. Огородник І.В., Огородник В.В. Історія філософської думки в Україні. Курс лекцій: Навч. Посіб. — К.: Вища шк.: Т-во «Знання», КОО, 1999. — С. 251-264.
3. Шпет Г. Г. Очерк развития русской философии. // Сочинения. — М., С.86.
4. Електронний ресурс. Режим доступу:
http://pidruchniki.com/1056041262289/filosofiya/sotsialno-filosofski_poglyadi_gsskovorodi_ideya_srodneyi_pratsi

ВНЕСОК Г. СКОВОРОДИ ДО СТРУКТУРУВАННЯ ОСВІТНЬОГО ПРОСТОРУ СЛОБОЖАНЩИНИ

Н.В. Радіонова, м. Харків

Освітній простір є суттєвою атрибутивною характеристикою освітнього універсуму, який включає в себе світ знань та освітніх цінностей, виховні ідеали, освітні й виховні стратегії, педагогічні відносини, освітні інституції, освітні й виховні практики. Освітній простір має складну

структуру. Цей простір складається із функціональних просторів (культурно-просвітницький, політично-просвітницький, дидактичний, виховний), які можуть як ущільнюватися до синтезу так і розпадатися. Всі ці структурні елементи притаманні освітньому простору сучасної Слобожанщини.

Філософсько-антропологічні вбодівання Г. Сковороди перекликаються з сучасними розуміннями ролі освіти та виховання в нашій державі, тож мають величезну евристичну значущість для сучасної ідеології освіти. Не менш важливим є започаткований Г.С. Сковородою досвід живого філософування, який полягає в необмеженості (за своїми формами) синтезу ідеальних, абстрактних та загальних філософських понять та конкретних форм життя, природи, мистецтва, українського фольклору, релігійної традиції тощо. Він стає тією вихідною позицією з якої розпочався розвиток філософської думки, яка досить часто набувала публіцистичного та художньо-поетичного виразу, спонукала до комунікації. Саме в сфері духовної комунікації відбувається процес структурування культурно-освітнього простору Слобідського краю. Ця сфера, по суті, і є сукупністю контекстів: історичних, культурних, методологічних тощо, в яких розкривається освітньо-виховний потенціал філософської думки. Розвиток філософії у її неінститулізованих формах характеризується відсутністю дисциплінованого начала, ствердженням культу свободи, що реалізується не тільки в принципі добровільного вивчення філософії, але й в свободі вибору літературної форми, в якій подаються думки, у свободі особистісного самовираження, в відмові від традиційного (згідно зі схемами та примірниками), послідовного, систематизованого розгортання своїх думок.

Отже, освітній і виховний потенціал неформального філософування і популярних форм репрезентації філософського знання, започаткований Г.С. Сковородою, сприяє духовному єднанню академічної спільноти.

СОЦІАЛЬНІ ТА КУЛЬТУРНІ РИЗИКИ ШКІЛЬНОЇ ДИФЕРЕНЦІАЦІЇ

В.В. Сагуйченко, м. Дніпро

Освіті, як і суспільству, що знаходиться у кризовому стані, теж притаманні кризові явища, обумовлені певними ризиками. Ці ризики розглядаються у соціокультурних контекстах, а саме, у першу чергу, через вплив суспільства, його національної культури. Тому є доцільність зупинитися на тому як враховуються ці ризики для ефективної диференціації вітчизняної школи з врахуванням сучасних наукових досліджень, інноваційних проектів, нормативно-правового підґрунтя. У зміст поняття «суспільство» відомі дослідники вкладали і таке важливе значення, зрозумів, що суспільство – перша основа правильного виховання, яке розвиває громадянські властивості людини значно ширше і глибше ніж індивідуальні. Дослідники підкреслюють, що суспільне середовище є духовним повітрям, без якого, як і без звичайного повітря, людина існувати не може [3]. І якщо для нашого часу звичним словом стає криза, що характеризує всі явища нашого суспільства, то і освіта теж знаходиться у кризовому стані. Про це вперше повідомив Ф. Кумбс, зробивши системний аналіз цього явища з 60-х років минулого століття [4]. І вихід деякі дослідники бачать через кардинальні зміни, у першу чергу змінюючи парадигму освітньої діяльності [8]. Тому важливо дослідити як здійснити справжню диференціацію вітчизняної школи на користь інтересів кожного звичайного учня без примусу державного апарату, амбіцій батьків, свавілля шкільної адміністрації на користь керівництву.

Все більше дослідників підкреслюють важливість диференціації навчання учнів через ресурс профільної школи. Узагальнюючи шляхи створення профільної освіти, президент АПН України Кремінь В.Г., на VI Українсько –польському форумі «Освіта для сучасності» (2015) підкреслив, що реальне профільне навчання у середній загальноосвітній школі можна

здійснювати лише в однопрофільних чи багатoproфільних ліцеях, які маємо створити у всіх містах України. Тоді кожен випускник основної школи зможе самостійно обирати місце свого подальшого навчання, а отже й профіль. При цьому ми маємо приймати до уваги, що освіта долає межі навчальних закладів і постає у якості відкритого глобального середовища, де головною цінністю є унікальна індивідуальність. Поряд з цим не виключається її здатність до співпраці у межах відкритого полікультурного простору, коли в умовах взаємного спілкування відбувається сприйняття або відчуження іншої культури [10].

Підходи до цієї складної проблеми є різні. Необхідно підкреслити, що досягнення науки і техніки у глобалізованому світі дали можливість швидкому просуванню інформаційних технологій. Що дає підстави до високих вимог в сучасній освіті, зокрема до її мотиваційної частини, самомотивації і безпосередньо удосконаленню системи освіти, на чому акцентує Томас Фридман [9]. Наша орієнтації освіти на ринкові відносини припускає постійну кризу ідентичності як на індивідуальному так і на груповому рівні. Сьогодні людина ототожнює себе із однією професійною групою, а завтра – із іншою. З цієї точки зору сучасна освіта має завдання розвинути у людини гнучкість, здатність працювати у середовищі, що постійно змінюється, а також зменшити ризики, що виникають у ситуаціях вибору. Найчастіше відносно конкретної людини страхувальниками на випадок ризиків стають сім'я, соціальне мікросередовище, держава. Індивідуальна відповідальність за ризики означає моральну, правову, адміністративну, іншу відповідальність конкретної людини за вчинок або бездіяльність [7; 6].

За таких умов сьогодні виховання відповідальності за розвиток своїх компетентностей, мотивація до творчості, креативності, саморозвитку стає важливим елементом шкільної освіти, яка намагається диференціюватися. У якості моральної і правової категорії відповідальність припускає інформованість людини і забезпечення її доступу до системи знань та навиків

роботи з інформацією, враховуючи схований навчальний плані, який закріплює відтворення тих систем цінностей, знань, навиків, або компетенцій, що обслуговують заказ певної соціальної групи. Чим різноманітніше суспільство, тим більше різних систем цінностей транслюється з допомогою освіти. А це відкриває можливість безконтрольних маніпуляцій з боку різних сил, тому батьки повинні мати інформацію про повний зміст освіти їх дітей [5]. Дискусії щодо переорієнтації змісту навчання в середній школі на здобуття компетентностей та розвантаження навчальних планів і програм, як свідчить аналітичний огляд освітньої системи України 1990-2014 років, тривають щонайменше останні 10-15 років, але не призводять до конкретних практичних результатів. Навіть у початковій школі, де має бути закладено основи компетентнісного підходу, досі залишаються неузгодженими внутрішні та зовнішні суперечності між вимогами такого підходу й новою редакцією Державного стандарту освіти та навчальними програмами [1, с. 29]. Інші дослідники акцентують: «При руйнуванні стереотипів, зміні парадигми наукового пізнання, та й загалом знання, неможливим є сприйняття світу як єдиної цілісної системи, а функціонування її складників – як чіткої реалізації соціального замовлення. Це визначає потребу в освітніх альтернативах конвенціональній загальноосвітній школі. Останні кілька десятиріч років позначені становленням освітнього плюралізму і пропагуванням ідеї вільного освітнього вибору» [2, с. 58]. Чи є він справедливим для всіх учнів та їх батьків? Німецьке дослідження свідчить, що «освіта сортирує людей, і характер цього процесу тим суворіше, чим більш рівні шанси вона надає. Тому суспільство повинно стояти на тому, щоб кожен у межах своїх власних можливостей розвивав оптимальну готовність до навантажень, будував свої здібності та навички в системі освіти, а пізніше, у трудовій діяльності був спроможним до найбільш продуктивного внеску. У сучасному індустріальному суспільстві доля мускульної сили падає, тоді як

доля інтелекту зростає. Цей процес ставить під загрозу здатність вписатися до ринку праці все більш зростаючої частини людей, недостатньо здібних у розумовому сенсі» [11, s. 171].

Висновки. Передбачене новим проектом «Про освіту» подовження навчання в старшій школі ще на рік (диференціація на профільну школу) і необхідність, або ще тільки можливість, у перспективі відвідувати школу в іншому населеному пункті ще більше стимулюватиме дітей та їх батьків з категорії малозабезпечених сімей робити вибір на користь отримання робочих професій. З'являється ризик неотримання якісної освіти для всіх учнів. Окремі ризики зростають у площині інклюзивної освіти, дистанційних форм навчання, альтернативної освіти. Ці ризики потребують окремих подальших досліджень. Соціальні функції перелічених форм є у допомозі учням з боку держави, школи, громади, батьків у інтелектуальному, фізичному, соціальному, психічному розвитку на індивідуальному рівні. Це необхідно закріплювати і гарантувати законодавчими актами.

Література

1. Георгій Касьянов. Освітня система України 1990-2014. Аналітичний огляд./ Благодійний фонд «Інститут розвитку освіти» – К.: ТАКСОН, 2015. – 52 с.
2. Заболотна О.А. Теорія і практика альтернативної шкільної освіти у країнах Європейського Союзу: монографія /О.А.Заболотна. – Умань: ФОП Жовтий, 2013. – 372 с.
3. Каптерев П.Ф. Об общественно-нравственном развитии и воспитании детей //Избранные педагогические сочинения /Под ред .А.М. Арсеньева.- М.: «Педагогика», 1982. – 704 с.
4. Кумбс Ф. Кризис образования в современном мире: системный анализ. – М. 1970. – 264 с.
5. Сагуйченко В.В. Перспективи становлення альтернативної освіти в Україні. / В.В. Сагуйченко // Zbior raportow naukowych. Konferencji Miedzynarodowej Naukowo-Praktyczne «Realizacja badan i projektow». (30.07.2015 – 31.07.2015). Warszawa: Wydawca: Sp. Z o.o. «Diamond trading tour», 2015. – 64 st. S.62-63.
6. Сагуйченко В.В. Сім'я і школа: соціальне партнерство / В.В. Сагуйченко // Aktualne naukowe problemy. Rozpatrzenie, decyzja, praktyka. 29.06.2015 – 30.06.2015, Gdansk, Polska. С. 99-101.
7. Beck U. Risk Society. Toward a New Modernity / U. Beck. – L.: SAGE, 1992. – 260 p.
8. Dryden G., Vos J. The learning revolution : to change the way the world learns. / Gordon Dryden, Jeannette Vos . Stafford, Angleterre : Network Educational Press, 2001. 544 p.
9. Friedman, Thomas L. The World is Flat. A Brief History of the Twenty-first Century [Text] : монографія / Thomas L. Friedman. – New York : Farrar, Straus and Giroux, 2005. – 488 с.
10. Hesmondhalgh, D. The Cultural Industries. 3rd edition. / David Hesmondhalgh. – London : Sage. – 2013. – 456 p.

11. Sarrazin T. Deutschland schafft sich ab : wie wir unser Land aufs Spiel setzen. 3. Auflage / Thilo Sarrazin ünchen: Deutsche Verlags-Anstalt, 2014. 463 s.

ЕВІДЕНЦІЇ НАГАЛЬНИХ ФІЛОСОФСЬКО-ОСВІТНИХ ЗАВДАНЬ

О.В. Садоха, м. Харків

Сучасна філософія освіти, кристалізуючись в умовах глобалізаційних викликів, соціокультурних зіткнень, накопичення модернізаційних стратегій, щонайперше відзначає необхідність подолати «тотальність нудьги» (Джон Тейлор Гатто) в освітньому середовищі, яка відбиває невідповідність сучасної школи своєму призначенню через відірваність її від життя, неможливість учнів угамувати спрагу робити щось справжнє й важливе тощо.

Оскільки «нудьга, що виникає, коли людина немає спорідненого діяння, є смертельною мукою, що гризе як черв'як невсипущий» (Г. Сковорода), нині особливої ваги набуває вміння вчитися, що не тільки надає можливість володіти типовим набором навичок, а щораз заново, відповідно до конкретних завдань, їх добирати й комбінувати, здійснюючи зокрема проектний підхід у навчанні.

Потреба навчати учнів самоосвіті, самопроектуванню й самовихованню упродовж життя корелює із розвитком критичного мислення, прагнення до безперервного особистісного та професійного зростання, реалізації творчого потенціалу, відповідальності взяти на себе актуальні ризики, формування підприємницького й креативного мислення. Свідома робота над собою під час активної взаємодії учня із середовищем задля зміни своєї особистості і професійний саморозвиток зіставна із ідеєю самопізнання і «сродної праці» Григорія Сковороди – «коли все будує премудра природа», людина пізнає себе, навчається керувати своїми бажаннями й потребами, зіставляти їх з уміннями, відтак, стає спроможна до реалізації своїх можливостей повною мірою.

Вітчизняній освіті ще належить повною мірою використати «великий підливний потенціал» альтернативного навчання, інновацій, онлайн-навчання, зокрема кооперативного, заснованого на компетенціях, що містить сучасні технології і бізнес-моделі, має можливість постійно переформатовувати навчальні модулі й пристосувати їх до динамічно змінного ринку праці й соціокультурних зрушень, до очікувань і потреб усіх спраглих знань.

РОЛЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В РОЗВИТКУ ТРАДИЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ВОКАЛЬНОЇ МУЗИКИ

О.В. Слепцова, м. Харків

Творчість Г.С. Сковороди була значним етапом довготривалої історії розвитку української музично-педагогічної школи, витoki якої складали, з одного боку, українська народна пісня, а з другого – церковний хоровий спів.

Новизна і соціальна загостреність тем, багатство поетичних образів та художніх засобів і виразність мелодики сприяли тому, що пісні Г.С. Сковороди здобули популярність у народу ще за його життя. Деякі з них, як-от: «Всякому городу нрав і права», «Ой ти, птичка жовтобоко», «Стоїть явір над водою» – разом із мелодіями зрідка з'являлися серед пізніших записів народних пісень. Окремі пісні увійшли до репертуару народних співців, інші зазнали численних переспівів у музичній і поетичній творчості діячів культури подальших часів. Прикладом може слугувати, припустімо, інтерпретація тексту «Всякому городу нрав і права» в творі «Наталка Полтавка» І. Котляревського або переспів 21-ї пісні «Саду» – «Щастіє, де ти живеш» у пісні-романсі «Де ти бродиш, моя доле» з мелодією М. Кропивницького.

Науковці доводять, що існувала певна традиція виконання пісень Г.С. Сковороди з інструментальним супроводом, а пісні видатного українського митця – це новий і значний етап розвитку національної камерної вокальної музики, зокрема пісні-романсу.

ІНТЕРКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ У СУЧАСНИХ ОСВІТНІХ ПРАКТИКАХ

А.Є. Сокоренко, м. Харків

Інтеркультурна комунікація – це особливий тип культури представників різних національностей, який характеризується взаємодією національних культур і проявляється у національній самосвідомості, рівні демократизму в суспільстві, етнокультурній компетентності особистості, терпінні, такті і прагненні до міжнаціональної згоди у всіх сферах спілкування. Освіта – це один з найбільш явних показників рівня культури людини і, звичайно, вона не лише розширює діапазон культурних уявлень, а й сприяє подоланню упереджень. Людина не народжується українцем чи японцем, росіянином чи французом, а стає ним у результаті перебування у відповідній національній спільності людей, тобто в процесі виховання, а відтак освіти.

Ставлячись до духовної культури, мова не може її відбивати і тим самим не може не впливати на розуміння світу носіями мови. Відповідно до гіпотези лінгвістичної відносності Л. Уорфа і Е. Сепіра, структура національної мови визначає структуру мислення і спосіб пізнання зовнішнього світу. У вітчизняній психолінгвістиці існує теорія лакун, яка пояснює умови існування елементів національної специфіки лінгвокультурної спільності. Лакуни бувають мовні та етнографічні. Відновлюються лакуни за допомогою тлумачення, перекладу і коментування.

Елементом володіння культурою вважається знання її носіями прецедентних текстів, різних для кожної культури (субкультури) і свого часу.

При інтеркультурних контактах людина проходить ряд етапів (нульова фаза, вживання в культуру, адаптація, етап рівноваги, адаптація після повернення). При спілкуванні з представниками іншої культури нерідкий культурний шок як стан неприйняття чужої культури. Нерідко виникає також і лінгвістичний шок як стан подиву при сприйнятті елементів іншої мови,

схожих на слова його рідної мови.

Комунікація як особливий вид діяльності людини опирається на такі її форми, що актуалізуються людьми в їх міжособистісному контакті. Це стосується, насамперед, усієї сфери вербальної, невербальної, паравербальної та виразної комунікації. У своїй життєвій практиці кожна людина залучається до комунікації, використовуючи при цьому такі істотні можливості виразності, як власна мова, а також жестикуляція, одяг, хода, спосіб використання приміщення та ін. Поняття комунікації повинно сприйматися насамперед як діалог: в ньому беруть участь, принаймні, двоє людей, кожна комунікація соціально зумовлена. Таким чином, питання міжкультурної комунікації тісно пов'язані з проблемами соціо- і прагмалінгвістики, в межах викладання іноземних мов це стосується таких аспектів, як країнознавство, теорія та практика перекладу, ряду лінгвістичних дисциплін.

Основними ознаками комунікативного методу є наступні:

- 1) основне завдання – навчити учнів (студентів) розмовляти іноземною мовою;
- 2) основним засобом навчання виступають ділові ігри, що моделюють реальні ситуації спілкування, студентів, та обмежене використання рідної мови під час навчання іноземній;
- 3) вивчення системи мови (граматики) є переважно інтуїтивним, тобто, від студентів вимагається не механічне заучування граматичних правил, а інтуїтивне відчуття правильно побудованих фрагментів мовлення.

Таким чином, ефективність комунікативно спрямованого навчання іноземних мов у вищій школі залежатиме від бажання і здатності викладачів скористатися позитивним досвідом вітчизняних і іноземних учених і практиків щодо гуманістичного підходу у навчанні. Методи навчання іноземних мов, які ґрунтуються на гуманістичному підході, допомагають розкрити творчий потенціал студентів і сприяють розвитку та самовдосконаленню навчально-комунікативного процесу.

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА – ЗАСНОВНИК ПЕРШОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ФІЛОСОФСЬКОЇ СИСТЕМИ

А.О. Сошніков, м. Харків

Перехідною постаттю між «золотим віком» Академії та розповсюдженням філософської освіти в інших містах України та Східної Європи, засновником української класичної філософії є блискучий і перший справжній український філософ Григорій Савич Сковорода (1722-1794), вихованець Академії, сучасник І. Канта, названий «українським Сократом», видатна постать в українській та слов'янській філософії взагалі, засновник першої філософської системи в Україні, людина, що своїм життям і філософською проповіддю засвідчувала автентичність своїх поглядів і теорій. Як барокова людина Г. Сковорода прагне до гармонії, до синтезу християнства з античністю, Епікура з Христом. Основоположним для філософської системи Г. Сковороди є вчення про дві натури і три світи.

Згідно з концепцією двох натур, все, що існує, має дві природи: зовнішню – видиму і внутрішню – невидиму. Видимий зовнішній світ – це тільки тінь невидимого. Єдино реальним світом, що його постійною і вічною основою, діючою і рушійною силою є бог, є невидимий світ. Бог (невидима натура) є безпочатковим началом світу, від якого все народжується, все бере свій початок. Концепція двох натур з її тезою «Бог є у всіх речах» надає філософії Г. Сковороди пантеїстичного, подекуди містичного характеру.

Другим основоположним принципом філософської системи Г. Сковороди є поділ всього існуючого на три світи: великий (макрокосм), малий (мікрокосм) і символічний (Біблія). Великим світом Г. Сковорода називає увесь безконечний і безмежний світ речей, що в ньому ми живемо, всесвіт, основою побудови якого є невидима натура (Бог), що від неї залежить вся матеріальна природа. Малим світом в концепції Г. Сковороди є людина, яка теж складається з видимої і невидимої натур, тілесної і духовної, тлінної і

вічної, тотожної вічності, Богом і Христом. Третім світом, світом символів, було для Г. Сковороди Святе Письмо, Біблія, в його розумінні – книга про Бога, що є началом всього існуючого. У Біблії Г. Сковорода розрізняв теж видиме і невидиме, буквальне і алегоричне, і ставився критично або й заперечливо до поданих у ній фактів і подій, вимагаючи трактувати її як книгу символів, тобто розуміти її тексти символічно, в переносному значенні.

Центральним у концепції трьох світів Г. Сковорода є вчення про другий світ – про людину, і тому основним змістом його моральної філософії (етики) є проблема щастя людини, ключ і розв'язку якої Г. Сковорода знаходить у самопізнанні, пізнанні світу і, особливо, у виконуванні людиною праці, відповідно її нахилам, або, згідно з його визначенням, «сродності», притаманній природі даної людини, тобто такої, яка єдина може дати їй щастя і задоволення її потреб. Разом з тим, Г. Сковорода засуджував прагнення людини до надмірностей, до непотрібних їй багатств і почестей (славо- сріблολюбія) і таврував паразитизм, облуду і моральний розклад серед панівних тоді вищих верств, в тому числі й церковних кіл.

Важливу увагу Г. Сковорода приділяв у своїй етиці також проблемам свободи («вільності»), вимагаючи її для всіх людей (без уваги на їх походження і суспільне становище), виборюючи для себе самого незалежність від світу і життєвих потреб (відмова від чернецтва, священицької та педагогічної кар'єри). Свої ідеї і погляди пропагував прикладом власного життя. Того ж вимагав і в педагогічній діяльності, проголошуючи, що той, хто хоче навчати інших, повинен довго вчитися сам і що слова та вчинки вчителя мають перебуватися у єдності. Як і в концепції сродної праці, Г. Сковорода у своїх педагогічних міркуваннях (демократичним і гуманістичним за спрямуванням). Висловлював тезу, що основа виховання щасливої і корисної для суспільства людини має бути відповідність її природі, і що метою виховання повинно бути створення гармонійно розвинутої людини.

М.Ф. СУМЦОВ ЯК ДОСЛІДНИК ФІЛОСОФСЬКИХ ПОГЛЯДІВ Г.С. СКОВОРОДИ

О.М. Сошнікова, м. Харків

Чільне місце у творчій спадщині великого українського вченого, патріота та громадського діяча, академіка Миколи Федоровича Сумцова (1854-1922) займають дослідження, присвячені філософії Григорія Савича Сковороди. Серед них слід особливо визначити його передмову до публікації у «Киевской старине» (1886 р.) цінного джерела – «Життя Григорія Сковороди» Ковалинського. В ній М. Сумцов досить тактично спів ставляє світогляд Г.Сковороди з масонством. Так, зазначає він, «релігійно-містичний напрям духовного настрою російського суспільства другої половини минулого століття позначився, між іншим, і на тогочасному мандрівному українському філософі Григорію Савичу Сковороді. Сковорода не був масоном, але він значною мірою виріс і виховався в тій атмосфері, яка плекала російське масонство, і між ним та масонами є точки дотику. Зокрема особлива схильність до старозаповітних книг, їхнє містичне тлумачення, байдужість до догматичного боку християнства, суворо аскетичний спосіб життя і прагнення наукою про моральність та особистим моральним життям піднести моральний рівень суспільства – у чому Сковорода схожий на найкращих російських масонів Новикова, Лопухіна, а особливо на Гамалію. Схожість між моральним характером та способом життя Сковороди й Гамалії така значна, що можна припустити вплив не тільки певних спільних моральних принципів, але й спільного походження Сковороди й Гамалії з України та притаманних їм обом спільних національних рис українського народу»[3, с. 106-107].

У ряді робіт М. Сумцов розкриває зв'язок Сковороди з староукраїнською культурою XVI-XVII ст., «останньою квіткою» якої і був цей мандрівний філософ. Цей зв'язок виявляється в алегоричному тлумаченні Біблії, паралелях між християнством та античністю, літературних формах

викладення думки (діалог, байка). Так, в історико-етнографічній розвідці «Слобожанщини» М. Сумцов зазначив: «Треба думати, що люди були заможні і розумні, тим більше, що через 100 літ Слобожанщина робиться любим краєм славнозвісного філософа Сковороди, що з палічкою в руці і з торбою за плечима багато вештався поміж панами й селянами, навчаючи їх на все добре» [1, с. 70].

Досліджуючи творчість Г.Сковороди в незавершеній «Історії української філософії» (надрукована вже після смерті вченого), М. Сумцов співставляє вчення українського мислителя як з інтелектуальною традицією українського бароко, так і з філософськими поглядами західноєвропейський мислителів та проводить паралелі між Г. Сковородою та французьким філософом XVIII ст. Д. Вовенаргом. Дослідник дав відсіч Е. Ернові, який, не знаючи і не поважаючи України та її народу, відривав Сковороду від української культури, історії та традицій, оголошував його суто російським філософом [2]. М. Сумцов підкреслює, що Сковорода своєю величною постаттю і своїми глибокими думками належить до числа найкращих синів України.

Література

1. Сумцов М.Ф. Дослідження з етнографії та історії культури Слобідської України. Вибрані праці / М.Ф. Сумцов; упорядкування, підготовка тексту, передмова, післямова та примітки М.М. Красикова. – Харків: Видавництво «АТОС», 2008. – 558 с.
2. Сумцов М.Ф. Історія української філософської думки / М.Ф. Сумцов // Бюлетень Музею Слобідської України ім. Г.С. Сковороди. – Харків, 1926-1927. – № 2-3. – С. 51-74.
3. Сумцов Н.Ф. Предисловие / Н.Ф. Сумцов // Житие Сковороды, описанное другом его, М.И. Ковалинским // Киевская старина. – 1886. – Т. XVI. – Сентябрь. – С. 106-107.

АЛЬТРУЇСТИЧНІ ПРАКТИКИ В ПРОСТОРІ СУЧАСНОГО МІСТА

Т. О. Філіппова, м. Харків

Урбаністична культура у процесі становлення інформаційного суспільства зазнає змін, які впливають на самовизначення людини, стиль її

життя і простори, у яких розгортається її життєтворчість. Тенденція зближення міста і села у реаліях інформаційного суспільства, ущільнення локальних просторів відкривають нові обрії для визначення людиною свого місця у соціальному універсумі. Але ці можливості криють у собі також ризики і небезпеки, обумовлені надміром інноваційних пропозицій, втратою культурних і просторових орієнтирів, що сприяє поглибленню відчуження людини, її капсулізації і, зрештою, – атопічності. Культурні техніки, необхідні для життя у великих містах, постійно розширюють свій діапазон, є викликами для людини, яка у добу глобалізації має бути мобільною та активною. Соціокультурний простір міста соціально диференціаційований і виступає «рушійною силою» соціальної мобільності, і людина займає в ньому соціальну позицію (Бурдьє) і геометричне положення, яке не завжди влаштовує людину. У ньому відбувається постійна зміна соціальних інститутів, інтересів і потреб, цінностей, і воно виступає в якості об'єктивної реальності буття суспільства, в межах якого втілюються потреби мешканців. Трансформації в галузі соціальних відносин, культурні зміни, загострилися суперечності міського життя, поява новітніх засобів комунікації породжують необхідність в оновленні світоглядницьких орієнтацій. Зауважимо, що суспільство споживання орієнтує людину на егоїстичну позицію і виводить на перше місце задоволення власних потреб. В просторі постмодерного міста стають життєво необхідні альтруїстичні практики.

ФІЛОСОФСЬКА ПЕДАГОГІЧНА СПАДЩИНА Г.С. СКОВОРОДИ: ДО ПРОБЛЕМИ ПЕДАГОГІЧНОГО СТИМУЛЮВАННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ВЧИТЕЛІВ

А.В. Цебренко, м. Харків

У статті освітлюються погляди українського філософа Г. Сковороди на проблему педагогічного стимулювання діяльності вчителя.

Значний внесок у вивчення творчості Г.С. Сковороди зробили О. Білецька, П. Попова, М. Редько, А. Нижець, З. Хижняк, Д. Багалій, С. Русова та інші.

Якісна освіта – вагомий ресурс для розвитку суспільства. Для підвищення якості освітнього рівня необхідні зміни не тільки в системі освіти, важливо звернути свою увагу на постать вчителя й на ставлення до нього.

Вчитель – це ключова фігура в системі освіти. На сучасному етапі розвитку суспільству необхідний вчитель-професіонал, який незалежно від соціально-економічних умов та загальної ситуації в системі освіти здатний пристосувється і обрати найкращий варіант організації педагогічного процесу.

Під стимулюванням розуміється мотивування до дії, створення умов, щоб залучити учасників до будь-яких занять або діяльності, досягнення кращих результатів, поставленої мети за допомогою зацікавленості можливістю підвищення як речового, так і духовного задоволення при отриманні певних або вищих результатів.

Філософ поважав учительську працю. Але не дивлячись на це він вважав, що вчитель повинен відповідати деяким вимогам. Аналізуючи поняття «стимулювання» та філософію Г.С. Сковороди, можна дійти висновку, що основним стимулом для праці вчителя було духовне задоволення від отриманих результатів і загалом від праці.

Г. Сковорода порівнює вчителя з дбайливим садівником. Справжній вчитель на його думку володіє певним набором якостей, серед яких: скромність, чесність, любов та освіченість. Останній характеристиці надає перевагу, адже вчитель повинен вчити учнів, й займатися самоосвітою: «Долго сам учись, если хочешь учить других».

Ще одною порадою вчителю, а також стимулом для праці є наукова діяльність: «Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, той ніколи не перестає учитись» або «Коли не любити всією душею корисних наук, то всякий труд буде марним». Наука – забезпечує людину, зокрема вчителя, як вважав філософ серйозним заняттям під час якого усвідомлюється істина. Ця

активність повинна бути направлена на самовдосконалення, адже це шлях віднайти в собі риси високоосвіченої людини.

Г. Сковорода вважав, що самопізнання відкриває шлях людині до духовності: «Пізнай себе, загляни у себе» – тобто свідомого розуміння доброго та злого в собі, і дуже важливо це знищення злого у собі. Вчитель, займаючись самовдосконаленням, спрямовує й вчить цій звичці своїх учнів, тим самим вдосконалює суспільство.

Роботи студентів

Г.С. Сковорода

*У тих краях де небо голубіє,
Де соловейко пісню у житах співа,
Де кожен день народ радіє,
З'явивсь на світ Сковорода.
Ота земля йому давала силу,
Ростила й пестила дитя,
Ота земля йому світити відкрила,
І мудрість всю свою дала.
І до тепер його науку пам'ятають,
Слова передають із вуст в уста,
Усі давно вже знають,
Мій університет – це Сковорода!*

FABER EST SUAE QUISQUE FORTUNAE
(КОЖНА ЛЮДИНА-КУЗНЕЦЬ СВОГО ЩАСТЯ)

Т. Аленіна, студентка українського мовно-літературного факультету
імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Ти питаєш: якщо щастя життя в кожному з нас,
То чому досягає його так мало людей?
О, це тому, що їм важко керувати душею,
І тому, що не навчилися приборкувати пориви
(Г. Сковорода «Ти питаєш: якщо щастя...»)

Кожен з нас намагається знайти своє щастя, вхопити долю за хвіст. Тлумачний словник пояснює, що щастя – це стан радісний, благополуччя, найвище задоволення від життя, інше значення – успіх, удача. А що про це думають філософи? Звернемось до життя і творчості українського письменника Г.С. Сковороди.

Моє знайомство із мандрівним філософом Григорієм Савичем Сковородою почалося задовго до університету: уроки літератури, бібліотека, Інтернет, перегляд телефільму з проекту «Великі українці». Основною категорією етики Сковороди є щастя. Мислитель був переконаний, що його етичне вчення не тільки дає відповідь на питання, що таке щастя, а й вказує людині практичний шлях до нього. Проблеми щастя, пошуку соціальної істини, праведного життя займають центральне місце у творчості поета-філософа різних періодів. Темі щастя присвячено значну частину збірки «Басни Харківські» і цикл діалогів, написаних у першій половині 70-х років, а саме: «Разговор п'яти путников о истинном счастіи в жизни», «Кольцо», «Алфавит, или Букварь мира». Щось я засумнівалась його твердженню, що щастя в кожному з нас. Чому ж тоді не всі його досягають? Шукаю відповіді у віршах, піснях, байках, діалогах, трактатах, притчах Г.

Сковорода. От би поговорити з філософом!

Вночі наснився сон мені. Я гуляю у зеленому гаю, навколо щебечуть пташки. Піднімаю очі, а назустріч мені йде сам Сковорода! Спочатку злякалась: такого не може бути. Він заговорив до мене, і я почула гарний голос (так, це Сковорода, який співав у знаменитій капелі цариці Єлизавети). Він був саме таким, яким я його собі і уявляла: гарний, трохи суворий, але не грізний. Ми почали розмовляти. Мене, звичайно, цікавила його формула щасливого життя.

— Григорію Савичу, як знайти дорогу до щастя?

— Тільки пізнавши себе, свою внутрішню натуру, людина може знати свої можливості, мати впевненість у своїх здібностях, визначити своє місце в суспільстві і принести йому найбільшу користь. Природа створює для кожної людини можливості бути щасливою, вона не закриває їй шляхів до щастя, а наділяє необхідними для цього даними. Тому право на щастя мають усі люди, їх прагнення до кращого життя — цілком природне. Закономірне. Людина повинна жити так, як велить їй природа. Самопізнання, свобода, трудова діяльність за здібностями, наближення до природи, високість духу — усе це є найголовнішою передумовою щасливого життя.

— Чи є якісь шляхи, умови для щасливого життя?

— Істинне щастя не існує у готовому вигляді, а виробляється людиною в процесі життя, трудової діяльності. Справжнє щастя людини полягає не в багатстві, славі і чинах, а в душевному спокої, в корисній праці. Щастя — в пізнанні та самовдосконаленні на основі «сродної» життєвої діяльності. Воно — в гармонійному поєднанні того, що задовольняє внутрішні духовні потреби людини, воно — всередині нас самих.

— Чи може щастя бути джерелом радості?

— Справжнє щастя полягає в єдності самопізнання, істини і праці. Прагнення до творчої праці лежить у самій природі людини. Праця «сличає» людей, відрізняє їх від «глупомудрой мартышки», від тварин. Вона є найголовнішим джерелом радості, насолоди і щастя.

– Григорію Савичу, а як ви ставитесь до знань? Чи можуть вони зробити людину щасливою?

– За моїм глибоким переконанням, наука, наукове пізнання є однією з головних передумов досягнення щастя. Та я хочу звернути увагу на «Закон сродності». Це один з найважливіших факторів у перебудові суспільних відносин. Саме сродная праця може приносити людині насолоду, причому не стільки своїми результатами, скільки своїм процесом. Досягти загального щастя можна завдяки працьовитості.

– Хвора душа людини не може бути щасливою. Як можна вилікувати душу?

– Був такий випадок. Багатий пан кілька разів посилав до мене свою карету, але я відмовлявся приїхати. Тоді пан сам прибув до мене. Сидить на голій лаві і просить поради. «Тяжко мені, – каже, – без радості жити. Ні влада, ні золото не зробили мене щасливим. Моє серце слухали кращі лікарі світу, моє тіло купалось у всіх цілющих водах Європи, я тисячі карбованців щомісяця по монастирях розсилаю, але спокою не знає моя душа». Я приніс косу, граблі, вила, сокиру, поклав їх до ніг пана і кажу: «Це єдине джерело людської радості. Працуй, працуй, працуй. Зароблений у поті кусок хліба житнього вилікує всі хвороби, і душевні, і тілесні». Жадоба до наживи, гонитва за багатством, золотом, примарними «радощами», насолодою – це джерело всіх зол на землі. Щастя ж доступне всім і кожному, бо нікого природа не обділила. Варто лише відвернути увагу від згубних плотських жадань та інтересів та пізнати в собі справжню людину, щоб знайти своє покликання і щастя в сродній праці, яка зробить потрібне неважким, а важке непотрібним.

– Іноді люди вибирають спеціальність, професію, яка вигідна і приносить найбільше прибутків. Не можуть виконувати добре роботу, але ж гроші отримують непогані. І щасливо себе почувають. Це хибне щастя? Що ви на це скажете?

– Причиною того, що люди часто обирають «несродну» їх справжньому природному нахилу працю, є бажання будь-що зайняти «місце під сонцем», будь-якою ціною одержати більше матеріальних благ, здобути гучну, хоч і марну славу, користуватися привілеями. Нестримна жодоба нагромадження багатств, прагнення зайняти невідповідне здібностям місце в суспільстві ведуть до соціальних катаклізмів, а отже, до загибелі багатьох державних утворень. «Несродна» праця руйнує людське сумління, завдає величезної шкоди суспільству. «Откуда суеверия и ереси?.. Где рачение сладчайшей дружбы? Где согласие дражайшего мира? Где живость сердечного веселия? Кто безобразит и растлевает всякую должность? – Несродность. Кто умервщляет науки и художества? – Несродность. Она каждому званію внутреннейшій яд и убийца... Иди лучше паши землю или носи оружье, отправляй купеческое дело или художество твое. Делай то, к чему рожден...». Захоплення золотом і багатством не приносять щастя, а навпаки, стають причиною найбільшого нещастя.

Щасливий, кому вдалося знайти щасливе життя;

Але щасливіший, хто вміє користуватися ним.

Не досить знайти здорову їжу й напій,

Якщо смак у тебе зіпсований хворобою;

Не досить сяяти світлові денного сонця,

Якщо світло голови затьмарене...

Раптом задзвенів мій мобільник – і я прокинулася.

Ще хотіла спитати Г. Сковороду, чому він не одружився. Хіба може людина бути щасливою без родини: улюбленої дружини, діточок? Уявлення про щастя для поета зв'язане також із самотністю, яка схиляє до роздумів, до пізнання самого себе. Але ж самотня людина не може бути щасливою!

Досліджуючи життя і творчість Григорія Савича Сковороди, я зрозуміла, що дорога до щастя проходить через самопізнання, науку, «сродну» працю. Щастя полягає в тому, щоб, відкривши в собі справжню до чогось здібність, будувати на ній своє життя, адже найпотрібніше нам

дається легко, а те, що найтяжче, не потрібне нам взагалі. Філософські роздуми Сковороди про щастя допоможуть кожному з нас вибрати правильний шлях у житті, не стати на хибну стежку. А життя ж спокушало Сковороду: це і царський палац Єлизавети, і солодке токайське життя, і пропозиції кращого учня взяти у подарунок маєток. Але він обрав шлях мандрівного філософа і був щасливим.

Сторіччя минули, а твори його актуальні і зараз. Кожному з нас легше бачити дорогу до щастя. Виявляється, для щастя потрібно зовсім не багато: проста рослинна їжа, затишна оселя, пара комплектів одягу, гарна книга, важлива для вас робота і близькі.

Щастя – не слава, не гроші, –
Все це минає.
Щастя – це люди хороші,
Шана людська.
Там, де трудніше, де важче,
Швидше знайти його вдасться.
Руки твої роботящі –
Ось твоє щастя.
(О. Підсуха).

ЩО РОБИТЬ ЛЮДИНУ ЩАСЛИВОЮ?

І. Борозінець, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Григорій Савич Сковорода, видатний філософ, письменник-просвіти-тель XVIII століття, посідає почесне місце в історії української і світової культури. Велич і безсмертя Сковороди полягає в тому, що в глуху пору національного гніту, найжорстокіших утисків народу самодержавною Росією він став на захист співвітчизників, проголосивши: « А мій жербій – з

голяками». Сковорода сходив усю Україну, мандрував Європою, мав багато друзів, які вдячно називали себе його друзями. Минали роки, але роздуми мислителя не втрачали актуальності, тому й вважають Григорія Сковороду найвидатнішим українським філософом, відомим усьому світові.

У Сковороди знаходимо цікаві роздуми про те, що робить людину щасливою. На думку філософа, необхідною умовою щасливого життя є «сродна праця», тобто праця за покликанням, яка дає задоволення і радість. Сама вона і є запорукою щастя. Учення про «сродну працю» у Сковороди тісно пов'язане з його розумінням життя як театрального дійства, де люди актори виконують свої ролі. І щоб добре зіграти ту чи іншу роль, слід вибрати таку роль, яка б відповідала нахилам, здібностям людини.

Сковорода ставить питання про необхідність пізнати самого себе, бо від цього залежить рівень майстерності виконаної ролі, а зрештою – і щастя людини. Він був переконаний, що принцип «сродної праці» має стати підґрунтям суспільного ладу. Утілення його у життя – єдина умова, яка забезпечить торжество вищої моральності, миру і любові між людьми. Цією ідеєю пройняті, наприклад байки «Бджола і Шершень», «Орел і Сорока».

Щастя досягається завдяки моральному самовдосконаленню, душевному спокою і незалежності від пристрастей навколишнього світу, умінню користуватися тим, що є, не прагнучи до неможливого. Однак стан душевного спокою, звичайно ж, не означає бездіяльність. Улюблена справа – обов'язкова умова щастя. Філософ відтворює думку, що кожна людина може бети щасливою, якщо переможе в собі злі інстинкти й буде йти шляхом добра.

Цікава, на мій погляд, і така думка Г.С Сковороди: одна з умов щастя – дружба, симпатія та природна доброзичливість людей одне до одного. Мені запам'ятався такий вислів мудреця, що став афоризмом: «Як гниле дерево не склеюється, так між негідними людьми не виникає дружби».

В образі Григорія Савича мене захоплює також і те, що найвищим благом для нього була внутрішня свобода. Не даремно на хресті над його могилою викарбувані його слова : «Світ ловив мене, але не спіймав».

Людина як мікрокосм містить у собі також два начала, які поєднуються один з одним: у тлінному відображається нетлінне. В людині над тлінним стоїть дух. До нього й зводив Сковорода сутність життя. Плоть не має істинного значення для людини. Залишаючись тільки плоттю, не намагаючись вийти за її межі, людина губить свою схожість до образу та подібності Бога і в кінцевому підсумку перетворюється в прах. Філософ вважає, що наше зовнішнє тіло саме по собі не працює, воно перебуває у рабстві нашої думки. Плоть іде слідом за всіма рухами мислі. Мисль, думка – це головна точка, тому її Сковорода часто називає серцем. Доки плоть та кров будуть панувати над серцем, доки людина не визнає їхньої злиденності, шлях до істини закритий, вважає Сковорода.

Для нього людина – це маленький світ, мікрокосм зі своїм устроєм. зі своїми законами існування. У людині зосереджений метафізичне увесь Всесвіт, зокрема у цьому мікрокосмі є й Бог. Головне, чим відрізняється людина від всього іншого, що живе у світі. – це вільна воля людини та моральність в обранні життєвого шляху.

Іноді людина допускається помилки, стверджуючи, що вона може пізнати внутрішній, невидимий світ, не зворушивши в собі внутрішньої людини, а використавши тільки ті засоби, якими вона користувалася у зовнішньому світі. Сковорода спрямовує свою філософію на очищення від таких помилок.

Процес цього очищення визначається самопізнанням та Богопізнанням, єдністю цих процесів. Процес самопізнання, на думку Сковороди, триступеневий. Перший ступінь – це пізнання себе як самосуцого, як самовладного буття. Це своєрідна самоідентифікація особистості. Другий ступінь – це пізнання себе як суспільної істоти. Третій ступінь – це пізнання себе як буття, що створене та протікає за образом та подобою Божою. Цей етап пізнання найбільш відповідальний, тому, що він надає людині розуміння загального у співвідношенні з усім людським буттям.

Люди самі творці свого щастя, тобто щастя знаходиться в нас самих, це відбувається через осяяння себе, ми відшукуємо внутрішній спокій, та душевну рівновагу. Можливість досягнути щастя велика, якщо людина йшла стежкою віри та любові. Досягнення щастя від самої людини, від серця. Мислитель вважає що кожна людина створена на те щоб отримати щастя, але не всі досягають цієї мети. Дуже велика помилка людей про щастя, це коли людина вдовольняється багатством, владою, почестями, та іншими атрибутами для зовнішнього існування. Так як насправді це не щастя, а лише образ, недійсність, яка згодом перетворюється у прах. Нажаль у більшості випадків люди вступають на цей шлях, бо ця ж сама більшість впевнена, що при цих атрибутах вони будуть щасливими.

Не в насолоді щастя, а у чистоті серця, в духовній рівновазі, в радості. Сковорода своїм прикладом утверджує, що заклик «Пізнай себе» – є не лише поняттям зрозуміти самого себе, а й вказівка основного цього шляху, пізнання. Таким чином найкраще пізнати себе може лише сама людина, так як тільки вона здатна переживати, тим самим переживати цей шлях, шлях пізнання, бо воно не тільки дотримується раціонального осягнення, а й переживання. Напевно саме тому Сковорода прагнув самотності, так як добитися щастя власно душі він бачив лише через самовдосконалення, чого саме і прагнув.

Одним з важливих аспектів із міркувань про щастя є ще й такий – людське щастя втілюється не тільки в сердечній радості, духовному спокої, та моральної рівноваги, а ще й у праці, при чому у втіленні спорідненості праці. Сковорода наполягає, що праця повинна виступати як творчість. Мислитель вказує, що уміння, здібності які отримує людина дана від Бога. Для нього дуже важливим критерієм щастя є наймення чистої совісті, чистої душі, а саме досягнути можна лише через працю. І завдання людини обрати собі заняття не тільки не шкідливе суспільству, а й яке приносить задоволення самою людині, яке задовольняє внутрішні потреби, та приносить душевний спокій. Адже можна казати що всі заняття добрі лише у випадку

коли вони приносять задоволення.

Таким чином Сковорода наполягає щоб людина створювала собі життя радісним, так як тільки вона спроможна себе забезпечити цим. Сковорода підтверджує, що щастя досягне для кожного! І роз'яснює, що для цього не потрібно осягати складну філософію чи стати вибраним.

Твердженням того є не ускладнювати собі життя, а жити просто, не гнатись за грошима чи статусом, а отримувати вдоволення від спілкування з природою. Особливого значення Філософ приділяє вічному, нетлінному началу. В людині поєднується нетлінне з тлінним, а в людині над тлінним стоїть дух. Це і є сутність життя. Для Сковороди також поняття важливості плоті не існує, тому що людина залишаючись в плоті, при цьому не намагаючись вийти за межі, губить себе, губить схожість до Бога, і в кінці перетворюється прах. Сковорода вважає, що наша плоть це замкнені двері, через які не має виходу нашій душі, нашій думці, і ми є рабами нашої плоті. І тому доки кров та плоть панують над серцем, нам не пізнати істини.

Щастя може мати кожна людина, бо «воно скрізь і завжди з нами: як риба у воді, так і ми в ньому, і воно біля нас шукає нас самих», тобто щастя притаманне всім людям без винятку від народження. Г. Сковорода наводить яскравий образ «фонтану рівної нерівності» – де вода водограю, як Божа благодать, наповнює посуд різної величини й конфігурації, даючи кожному води достатньо, аби заповнитись ущерть. Кожна окрема людина при цьому порівнюється з якоюсь із цих посудин, які заповнюються водою, аж доки не стають повними. Щастя залежить не від якихось зовнішніх факторів чи певних здібностей, закладених в людині від народження. Талановита людина, яка або живе без Бога, або не розвиває своїх здібностей (за Біблією – «закопує свій талант у землю»), не може стати по-справжньому щасливою.

Мрії і прагнення Сковороди були оптимістичними, вони пройняті вірою в те, що настане час, коли всі люди будуть щасливими. Він мріяв про світлу долю свого народу, вірив у його пробудження, у його могутній

природний розум.

Г.С. Сковорода – це цілий світ, у якому багато цікавого і для всіх нас. Такі його риси, як сміливість думки, несхитність ідеалів, вірність інтересам простих людей, душевна щедрість, жага до знань завжди спонукають людину до самовдосконалення.

ВДИВЛЯЮЧИСЬ В ОБРАЗ СКОВОРОДИ-ОСЯГАЮ СВІЙ ВЛАСНИЙ ДУХОВНИЙ ДОСВІД

Н. Бортник, студентка українського мовно-літературного факультету імені
Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Благословенні ви, сліди,
Не змиті вічності дощами,
Мандрівника Сковороди
З припорошеними саквами...
М. Рильський

Майже все своє життя Григорій Сковорода подорожував по світу, і скрізь, де б він не був, доносив він до людей своє одухотворене вчення, розмовляючи з ними простою доступною їм мовою. Мандрівного філософа Сковороду по праву вважають «українським Сократом» за його невтомну подвижницьку просвітницьку діяльність, головною метою якої було залучення люду до філософії, допомога кожному у його духовному народженні та пізнанні свого власного духовного світу. Сковорода надає великого значення ідеї самопізнання. Принцип «Пізнай себе», як відомо, не вперший раз з'являється в Г. Сковороди. Пріоритет у цьому плані, звичайно ж, належить Сократу. Але принципово новим у Г. Сковороди є те, що він не просто стверджує думку про необхідність пізнання природи людини, а звертає увагу на пізнання природи людської душі з урахуванням факторів її формування – віри, надії, любові. Більш того, мислитель іде ще далі, він розглядає віру і любов не тільки як основу душі, а й як органічний прояв духовності людини, а причиною цього прояву є, як він вважає, природні

прагнення людини. Основний об'єкт філософствування у Григорія Сковороди-духовний світ людини, проблеми її щасливого буття.

Для того, щоб встояти проти спокус і принад світу, людина повинна знайти моральну опору в самій собі, пізнати в собі «істинну» людину. Тому через усі твори Сковороди проходить заклик “знай себе”, або «пізнай себе». Пізнати себе – це значить пізнати в собі дух, відкрити Бога в людині: «...Пізнати і збагнути точну людину, весь труд і оману від тіні її, на якій усі зупиняємося. Адже істинна людина та Бог є те саме». Своє бачення процесу самопізнання Сковорода розкриває через концепцію «сродного труда». У кожному людину Бог вкладає «тайний закон сродности» – призначений тільки для неї, персональний шлях до щастя та душевного спокою, котрий полягає у праці, що найбільшою мірою відповідає її природним нахилам, здібностям.

Сковорода вважав, що головною проблемою людського існування є виявлення невидимої “натури”, а саме – виявленні «внутрішньої», «сердечної», «єдиної» людини. Щастя не зовні, а усередині нас. Філософ закликав шукати щастя не в багатстві і славі, а у душевному спокої. Людське щастя, повчав мандрівний філософ, знаходиться поряд з нами, всередині нас самих. Воно – не у фальшивій славі, грошах чи владі над іншими, а у душевному спокої, чистій совісті, любові до рідної землі. Досягти щастя можна пізнавши свою власну природу, прислухавшись до свого власного серця – воно є єдино істинним життям і знаряддям пізнання.

Свій діалог «Наркіс. Розмова про те: Пізнай себе» Сковорода присвятив проблемі себепізнання. «Наркіс» – «син першородний», як охрестив його Сковорода, не лише за часом написання, але й «за правом спадкоємства», тобто за важливістю його змісту для світогляду філософа. Справжнє самопізнання наближає людину безпосередньо до душ і речей, розкриваючи в усьому невидиме поза видимим. Самопізнання загострює духовний зір, робить душу відкритою для «прихованої, духовної, вічної»

сторінки речей. На найвищому своєму шаблі воно сягає до джерела буття. Найнижчий його шабель – наше «Я», найвищий шабель самопізнання – Бог. Але цей останній шабель, що видається найбільш віддаленим, є насправді найближчим, оскільки ми, не ступивши на нього, не можемо збагнути жодної речі в її суті. Між актами пізнання Бога і актами самопізнання Сковорода бачить внутрішній зв'язок, бо в них розкривається єдність «нетлінної людини» і Духа Вічного.

Діалог Сковороди «Наркіс» – це передовсім драматична історія кохання. Самопізнання ґрунтується на любові, самопізнання є любов: «Хочеш... закохатися в самого себе? Пізнай же себе!». У міфі про закоханого в самого себе Наркіса Сковорода в еросі вбачає гносис, і цей зв'язок, злука пізнання і любові – одне з найбільших прозрінь його духу. У зв'язку з цим містика Сковороди найближче стоїть до містики християнської любові. Зазвичай учення Сковороди про самопізнання тлумачать приблизно так: відвертаючись від усього зовнішнього, людина звертається всередину себе й відкриває істинну реальність, яка виявляється субстанцією, спільною людині й світові; наслідком цього відкриття є «правдиве», гармонійне моральне життя.

Пізнання невіддільне від переживання, відтак може бути лише індивідуальним, об'єктивним, а єднання з Богом відбувається тільки через пізнання. У Сковороди розумна, пізнаюча частина душі не протиставляється душі переживаючій, а з'єднується з нею в цілісному пізнавально-чуттєвому акті – в Логосі. У діалозі є цікаве місце, де автор веде мову про взаємозв'язок і навіть єдність думки та серця: «Те, що притаєна думок наших безодня і глибоке серце – одне і те ж. Знання (гносис) – сила, яка очищає серце, а не пригнічує його. Отож, відбувається не зневажання почуття, переживання, а прагнення спрямувати душу в споріднену їй сферу духовного буття – одухотворення душі через облагородження почуття. Усе залежить від «скерованості» переживання – цієї могутньої стихії. Спрямоване назовні, в бік зовнішньої об'єктивності, людське буття веде до поглинання душі світом, до «змирщення» душі: «У що хто залюбився, в те перетворився». Тобто чуття

стає гріховною пристрастю. Внутрішня налаштованість, навпаки, – душевний чин, що веде до порятунку людини, бо він є переживанням безумовного як коріння людського єства.

Самопізнання є самотворення. Але самотворення людини є дією сили, яка живиться з Божественного джерела.

Самопізнання є мостом, по якому треба рухатися. Цей рух душі, рух до самопізнання пов'язаний не тільки зі зміною бачення світу, але головне – зі зміною самого себе. Отож, пізнати себе, в розумінні Сковороди, – це значить увійти в себе і вийти поза і понад себе, збагнувши невидиме в собі та в речах і дійшовши туди, де можна споглядати себе й речі в праджерелі буття.

Дослідивши філософські погляди Григорія Савича Сковороди досягаєш свій власний духовний досвід. Філософія Сковороди настановлює на те, що надбання людиною вищих цінностей відбувається за допомогою пізнання самого себе і змістовного переживання повноти власного буття. Лише ретельне дослідження власного «Я», життя в гармонії зі своїм внутрішнім світом і Богом, споріднена праця, яка стає сенсом життя, – все це є дорогою людини до самої себе. Як для блукаючого природним є потяг і любов до свого дому, так і для душі, за Сковородою, природні потяг і любов до своєї внутрішньої духовної прабатьківщини.

ЛІТЕРАТУРНА ТВОРЧІСТЬ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ В УКРАЇНСЬКІЙ ТА СВІТОВІЙ ГУМАНІСТИЦІ ХХ СТОЛІТТЯ

А. Букреєва, студентка українського мовно-літературного факультету імені
Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Григорій Савич Сковорода – одна із найяскравіших і водночас найзагадковіших постатей української культури. На перехресті двох епох в українській літературі – бароко й романтизму – Сковорода реалізував себе як

глибокий мисленник, поет, перекладач, педагог, богослов. Його багатогранна творчість позначена закоріненістю в українській культурі, а також щільним зв'язком з інтелектуальною традицією інших країн.

Його особа часто розглядається як певний «архетип» нашої нації, в котрому втілилися її характеристичні риси, а творчість – як «найвище з'явище старої української школи і традиції». На ту роль, яку Григорій Сковорода відіграв в історії нашої духовності, вказує його внесок у розвиток філософської думки та красного письменства в Україні. Сковорода, з одного боку, виробив таку філософію, що не була «перелицьованням, парафразою» якоїсь іншої думки, окрім української, а з другого, – збагатив українську літературу новими образами, темами, жанровими формами. Розуміння сквородинівської письменницької спадщини на значну міру визначає рецепцію української літератури в цілому, і без глибокого знайомства з тими писаннями годі прагнути до повноцінного осягнення культурних здобутків нашого народу.

На сьогодні в Україні та за її кордоном існує чимала кількість сквородинознавчих праць. Питання про її генетичний зв'язок творчості письменника із різноманітними культурними традиціями, зокрема з античною, середньовічною, ренесансовою, новочасною, тощо, є однією із чільних проблем, які постали перед дослідниками творчості Сковороди. Воно з'явилося в науці доволі давно – ще в ранніх розвідках про життя, науку та писання українського мудреця XVII ст. Від самого початку найбільше уваги дослідники приділяли залежності Григорія Сковороди від античної культури, від поганських філософів та письменників, зокрібно Сократа, Платона, Аристотеля, Епікура, Плутарха, Горація, Цицерона та ін., а також від біблійних текстів. Наприкінці XIX – на початку XX ст. цією темою переймалися насамперед В. Ерн, Д. Багалій, А. Музичка, М. Гордієвський, Д. Чижевський, Д. Оляничин, І. Мірчук.

Біблія виступала знаряддям та метою пізнання, і тому студії над сакральним текстом були для Г.Сковороди завданням його творчості.

Сковородинівська творча метода біблійної інтерпретації ґрунтувалася на синтезі розуму та віри, а відтак, іронію, сарказм, скептицизм тощо у ставленні до цієї книги чимало дослідників пояснювали палкою закоханістю Сковороди в дух Біблії.

Дослідники зазначають, що римські мисленники справили вельми поважний вплив на питома літературний аспект сквородинівської творчості. Особливий вплив справив на Сковороду «римській пророк» Квінт Горацій Флакк, щодо якого дає про себе знати прикметний для нашого мисленника патос широкої й послідовної «реабілітації» античної філософської та художньої спадщини. На середину XX ст. також припадає початок успішного студіювання залежності Г.Сковороди від інших культурних традицій – середньовічної, ренесансової, новочасної.

Майже кожна серйозна розвідка, присвячена сквородинівським писанням, торкалася засадничих складників учення мисленника, зокрема його концепції «трьох світів» і «двох натур», науки про самопізнання, про сродність, «нерівну рівність», щастя, його т.зв. «філософії серця» та тлумачення Біблії. Дослідники наголошували на значущості цих мисленнєвих сюжетів для розуміння поезії та прози Сковороди в цілому, однак досить тривалий час цікавилися ними здебільшого з боку історії філософії.

Крім того, наука XX ст. нерідко намагалася розв'язати проблему інтерпретації Сковородою античного міту про Нарциса чи-то, радше, відомої емблеми, відтвореної пізніше в діалозі «Алфавит, или букварь мира». Відтак, маємо підстави говорити, що цій проблемі гуманістика XX ст. приділила чимало уваги, однак зосереджувалася здебільшого на ідеологічних засадах, а не на риторичних особливостях сквородинівської творчості.

Проблема вивчення літературної творчості українського мисленника XVIII ст. бере свій початок у сквородинознавчих студіях XIX ст. Утім, своєрідною точкою відліку для студіювання його письменницького спадку в

XX ст. стало здійснене Д.Багалієм у 1894-му році наукове видання сквородинівських творів. Ця публікація прислужилася для подальших студій над проблемою розмежування творчості Г.Сковороди на суто літературну й питома філософічну, над поділом її на поезію та прозу, над питанням про періодизацію шляху Сковороди-письменника, еволюцію його світогляду, а також зумовила появу цілої низки розвідок різними мовами, що в них безпосередньо висвітлювався зв'язок нашого філософа та поета з різними культурами, досліджувалися ідейні і риторичні засади та жанрова природа його писань. Ці проблеми розглядалися в ґрунтовних монографіях В. Ерна, А. Товкачівського, Д. Багалія, Д. Олянчина, Д. Чижевського, П. Попова, Л. Махновця, Ю. Лощиця, А. Ніженець, М. Ласло-Куцюк, І. Іваня, А.Е. Калюжного, Ю. Барабаша, Д. Чопика, І. Гузар, Л. Ушкалова та ін., а також у багатьох статтях вітчизняних і закордонних дослідників.

Не вичерпаним у доробку Григорія Сковороди залишається питання топіки, і подальше його опрацювання може прислужитися студіям над риторикою його поезій, а також прозових творів.

Варто значно ґрунтовніше вивчити жанрову природу сквородинівських віршів і прози, що присвячена богословській тематиці. Мусимо констатувати, що на кінець XX ст. наука належним чином не дослідила питоми риси епістолярної форми Г. Сковороди, її залежність від усталеної традиції, передусім давньої української, та не визначила новації в листах Сковороди. Також наразі відсутні окремі розвідки про риторичний жанр посвяти–передмови до сквородинівських оригінальних творів.

Загалом, феномен Г. Сковороди-письменника впродовж XX ст. викликав до себе значний інтерес науковців і навіть сьогодні, через сто років від початку серйозного студіювання, продовжує приховувати в собі чимало таємниць.

**«НЕ ДОСИТЬ, ЩОБ СЯЯЛО СВІТЛО ДЕННОГО СОНЦЯ, КОЛИ
СВІТЛО ГОЛОВИ ТВОЄЇ ЗАТЪМАРЕНЕ»: УКРАЇНЕЦЬ COMPOS SUI
(У ПОВНІЙ СВІДОМОСТІ)**

М. Верман студент українського мовно-літературного факультету імені
Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Духовне щастя, праведність, аскетизм – одні з найбільших благ, за Біблією, на яку всіляко орієнтувався Григорій Сковорода, що в сучасному світі не є пріоритетними, а слугують як периферія, у кращому випадку. Людство відходить від Біблійних канонів і морально-етичних норм, задля задоволення своїх фізичних потреб. Якщо звернутися до піраміди Маслоу(схема людських потреб, яку висунув А. Маслоу), то можна побачити, що на найнижчому щаблі – мінімальні потреби – «сон», «голод», «спрага», а на найвищому – «творчість» і «моральність». А коли тіло бере абсолютний верх над душею, то намагається вдовольнити свої потреби з маніакальною жадібністю, з цього починається духовна деградація.

Оніоманія стала латентною хворобою мас, яку за допомогою маркетологів вважать нормою. *«...вишукуємо всілякі музики, створюючи безліч концертів, менуетів, танців і контратанців для звеселювання слуху; споруджуємо гарні будинки, насаджуємо сади, тчемо золототкані парчі...»*. Григорій Сковорода писав про це в свій час, але, нажаль, найбільш актуальні його слова саме сьогодні.

Щастя нерозважливого розуму зводиться до банального споживання фізичних благ, а це закриті двері на шляху до самореалізації, вищих рівнів за схемою Маслоу, що породжує в людині гордовитість, заздрість, нарцисизм, егоїзм – духовне каліцтво. *«Хто не бажає честі, срібла, волостей? Ось тобі джерело невдоволення, скарг, печалі, ворожнечі, судової тяганини, воєн, грабунків, злочинства, всіх машин, гачків і хитрості. З цього джерела народжуються зради, бунти, змови, викрадання скипетрів, падіння держав і*

прірва всіх нещасть».

Сумно, коли твій ментальний світ затьмарений нісенітницями і дешевими ідеалами, коли твоє світило – не сонце, а глянцеве світло ламп супермаркетів і бутиків, і коли ти дозволяєш пільмі думок і мирських бажань твоїх перемагати істинне світло, що і призводить до моральної деградації.

Темрява голови твоєї – це гріховність, бажання тіла. Світло – це Бог, праведність. *«І знову Ісус промовляв до них, кажучи: Я Світло для світу. Хто йде вслід за Мною, не буде ходити у темряві той, але матиме світло життя.»*(Ів. 8:12).

Усі люди грішні, тому темрява є в думках кожної людини, але треба прагнути до світла. Душа, яка знаходиться у світлі Божому знайшла істинне щастя, душа, яка бачить відблиски світла – розуміє свою гріховність, проте не може дійти до цього світла, а душа, яка взагалі не бачить світла – зіпсований гріховними бажаннями фізичної оболонки дух, абсолютний раб тілесних бажань. *«Їжа для черева, і черево для їжі, але Бог одне й друге понищить. А тіло не для розпусти, але для Господа, і Господь для тіла.»*(2-е до Коринтян 6:14).

Який сенс від поглинання тілесних благ, якщо душа твоя, розум твій голодує. До чого призвів гедонізм Доріана Грея чи яку мораль доносить до нас притча про багача і Лазаря. Все тлінне і тілесне – тимчасове і не може дати істинного щастя, а лише прагнення до знань, самореалізації, самовдосконалення і праведне життя може дарувати істинне щастя. Треба навчитися відкинути усе грішне і тілесне, навчатися обирати те, що бажає не тіло, а душа. *«Око то світильник для тіла. Тож як око твоє буде здорове, то й усе тіло твоє буде світле. А коли б твоє око лихе було, то й усе тіло твоє буде темне. Отож, коли світло, що в тобі, є темрява, то яка ж то велика та темрява!»*(Матв. 6:22-23).

«Життя наше – дорога, а вихід до щастя не коротенький» і хай сяйво сонця направлятиме нас, а світло голови не буде затьмарене дріб'язковими думками.

ДЕМОКРАТИЧНИЙ ІДЕАЛ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Е. Готовицька, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Григорія Сковороду вважають засновником української класичної філософії. Помітне місце у світогляді філософа займали його політико-правові погляди.

В основі філософської системи Сковороди – концепція трьох світів: макрокосм (Всесвіт), мікрокосм (людина) і світ символів (Біблія). У людині, писав філософ, поєднуються дві «натури»: видима і невидима. Головне в людині – її духовність, «серце». Перш ніж пізнати світ, потрібно пізнати себе. Самопізнання – ключ до істини, розуміння свого призначення, місця в суспільстві. Тому філософа сучасники часто називали «Українським Сократом».

Принцип «пізнай себе» потребує усвідомлення людиною своїх здібностей до певного роду занять. Пізнавши себе, вона правильно вибере свою професію. Моральний ідеал Сковороди – високоморальний, духовний індивід, що знайшов себе, своє місце в суспільстві, сенс життя в праці. «Сродный труд» – джерело гармонії в суспільстві, де кожен має право і повинен трудитися за здібностями. Розумний суспільно-політичний устрій відповідно до філософії Сковороди повинен вибудовуватися на основі принципів, виведених із природи людини. Серед них – «неравное равенство»: нерівність здібностей доповнюється юридичною рівністю в державі.

Сучасне йому суспільство філософ засуджує: у ньому, як у бездуховної людини, превалює зло, жадібність, користь. Він засуджує спосіб життя панів, їх моральну низькість, прагнення до наживи. Його широко відома поема «Всякому городу нрав и права» стала народною піснею і була використана І. Котляревським у п'єсі «Наталка-Полтавка» як пісня Возного. Сковорода засуджує кріпосне право, застарілу феодальну систему. На його думку, зосередження багатства у небагатьох, різка соціальна нерівність – шлях до загибелі держави.

У своїх поетичних творах Сковорода – ворог самодержавства, тиранії. Для нього і «здоровый хлебороб счастливейший от больного царя. Нет, даже лучший и от здорового царя». Він визнавав свободу вищим благом людства і «главной мерой» життя, писав, що проти свободи багатство – ніщо.

Г. Сковорода обґрунтовував своє уявлення про суспільно-політичний ідеал, ідею «духовної республіки», «християнском государстве». Республіка за своєю сутністю є первісною формою влаштування людського суспільства. В його республіці майбутнього відсутні майнова нерівність, гніт. Громадський мир і злагода, взаємна повага, колективізм життя і праці, на його думку, приведуть до поступового відмирання законів. При республіканському ладі всі посади, до самих вищих, будуть виборними за принципом «сродности труда», що стане запорукою гармонії особистих і суспільних інтересів і умовою успішного функціонування всіх органів у державному механізмі.

Сповідуючи любов до простого мужика, народу, філософ залишався вірний сформульованому ним ще в юності кредо: «А мой жребий с голяками!» Тобто, він закликав усіх так жити, показував усе так, як воно є, нічого не боячись та не приховуючи.

ГРА ПРЕСТОЛІВ ПО-УКРАЇНСЬКИ

К. Демиденко, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

«Побиття студентів на Майдані...», «Нові й нові загони «Беркутівців» оточують Майдан...», «Крим окупували «зелені чоловічки...», «АТО на Сході країни...»... Все нові й нові заголовки майорять у ЗМІ породжуючи у голові українців традиційні всеосяжні питання сьогоденного буття «Хто винен?» і «Що робити?»... Що ж відбувається на справді? Спонтанна реакція людей чи все ж таки чітко спланована гра престолів? І коли було запланована

цю гру? Хто нею керує і яка її кінцева мета? Спробуємо з вами розібратись у цьому не простому питанні.

І так почнемо, як нам здається із логічного початку. Незалежність... Ейфорія однієї частини суспільства та щире не задоволення іншої пройшли у сухому залишку тільки розчарування і повний «безпредел» 90-х із силовим захопленням бізнесу, не виплатою заробітної плати працівникам державних структур, засиллям «..джинсів...» (мається на увазі збірний образ джинсової продукції), жувальних гумок, й прання одноразових пакетиків, які на теренах нашої країни, як і більшості інших країн пострадянського простору були одночасно но-ухай й універсальною новинкою... натовпи обманутих вкладників з одного боку ті, які лишилися без своїх накопичень через розвал СРСР, а з іншого – ті, чиї мізерні накопичення стали власністю аферистів полчища яких пірамідально росли і множились...

Після 90-х – часів так званої перебудови «усе погано...» у нашій країні було пов'язане не із недостатньо якісним управлінням державним механізмом, а із тим, що ми як би залишилися без ресурсів через набуття незалежності. Через таке явне й маніпулятивне пояснення проблеми із функціонуванням нашої країни для частини українців незалежність стала важкою «кісткою у горлі», сокаминою від згадування про яку неприємно зводило скули й змушувало переживати негативні згади, а для іншої – чинником підтримування ностальгічних переживань пов'язаних із минулим життям та суб'єктивною асоціацією із ним.

Час ішов і життя не стояло на місці змінювалися президенти Леонід Макарович Кравчук (До незалежності України входив до лав КПРС, у часи президентства був позапартійним, після ввійшов до Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), яку пізніше покинув і тепер не входить до жодної партії. Роки президентства 1991-1994), Леонід Данилович Кучма (До незалежності України входив до лав КПРС, у часи президентства був позапартійним, але мав підтримку зі сторони Блоку «За єдину Україну» і

Соціал-демократичної партії України (об'єднаної), тепер не входить до жодної партії. Роки президентства 1994-2005)... змінювалось і якимось пристосовувалось до умов не стабільного життя ціле покоління людей. Не змінними залишались тільки відмовки керманичів нашої держави які й надалі виправдовували причини низького соціально-економічного рівня життєдіяльності країни моментом перебудови зумовленої відділенням від колосальної махіни СРСР. Виростали все нові й нові покоління людей, проте, життя не ставало кращим для більшості українців, вони животіли, якимось від зарплати до зарплати, іноді перебивалися випадковими заробітками. Проте, тим часом над країною вибудовувалась чітка система влади... І так для довідки: «Україна унітарна, суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава, парламентсько-президентська республіка. Носієм суверенітету і єдиним джерелом влади в Україні є народ. Народ здійснює владу безпосередньо і через органи державної влади та органи місцевого самоврядування. Влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову. Виконавча влада в країні належить Кабінетові Міністрів, а законодавча – парламенту (Верховній Раді України)...» і так далі по тексту... Це тільки юридичні аспекти функціонування країни, а щодо фактичних? Визрівала й всіляко розвивалася система маніпулювання народною думкою та продовження продавлення людської волі...

Проте, вернемося до огляду історичних подій необхідного для розуміння подальшої ситуації розвитку країни. Чергові вибори. Перед українцями тільки відкрився полог таємниці маніпулятивної кухні виборів, чесна й не чесна «гра» усе змішалось в кучу. Люди знову, як у момент незалежності повірили у мрію про щасливе життя. Одна частина повірила щиро й жертовно, інша – продалась за два мідяки... Ейфорія від відчуття людської сили та єдності пройшла. Настали часи президентства Віктора Андрійовича Ющенка (До незалежності України входив до лав КПРС, після вступив у Народно-демократичну партію, яку пізніше покинув, а потім

заснував і очолив партію «Наша Україна», тепер не входить до жодної партії. Роки президентства 2005-2010). Перші піарт-технології, закордонні слова й розвиток міфічної самостійності, віри у чесність, справедливість та вільне волевиявлення. Оранжева революція: маніпулювання почуттями та емоціями людей дали свої перші плоди: проснулося одвічне бажання до волі та справедливості, у головах багатьох українців укріпилася та набула практичних обрисів думка про те, що люди і є тим джерелом влади, про яку говорилося у тексті вище.

Будівництво, боротьба, ейфорія пройшла, а їй на зміну прийшло розчарування, усвідомлення того, що усіх, як казав у своїй пісні К. Скрыбін «нас кинули», цей мікс став приводом для розвитку нових маніпуляцій... Не чесна боротьба, підкуп, сила, шалена маніпуляцій на оголених нервах українського народу. Як наслідок президентом країни став Віктор Федорович Янукович (До незалежності України входив до лав КПРС, пізніше ввійшов до складу Партії регіонів, яку через деякий час очолив. Після був виключений з лав Партії регіонів. Визнаний Верховною Радою таким, що самоусунувся від виконання своїх обов'язків. 4 лютого 2015 року Верховна Рада України проголосувала за позбавлення Віктора Януковича звання Президента України, це рішення підтримав 281 депутат. Часи президенства 2010-2014). Країна поступово заглибилась у аналог 90-х...

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ТА ЙОГО ЖИТТЄВА ФІЛОСОФІЯ

К. Дрожжина, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Серед загальної атмосфери української нації XVIII століття яскравим зблиском стало життя будителя нації, філософа і поета Григорія Сковороди. Здається, з самісінького дна політичного занепаду, в час майже повної руїни

колишньої величі з'явилася постать, що уособлювала найкращі якості нашого народу: незламність духу, волелюбство, мудрість, подвижництво. Геній народу, втілений у постать мандрівного філософа-вчителя, пробуджував колективний розум і запалював його.

Значення філософської спадщини Г. Сковороди важко переоцінити, а принципи, які сповідував письменник, актуальні і в наш час. Коли результати праці людини накликають на неї небезпеку, коли при відродженні старих храмів і будівництві нових зростає злочинність, коли людська праця втрачає всяку привабливість, а життя стає незахищеним і безцільним, філософські роздуми і прагнення Г. Сковороди мають не менш важливе значення, ніж у часи діяльності письменника.

Г. Сковорода ще двісті п'ятдесят років тому вважав, що багато тогочасних проблем можуть бути розв'язаними, якщо втілити у життя так звану «сродну» працю. Цю тему письменник ставив у багатьох своїх творах, які не перестають дивувати читачів своїм глибоким змістом, актуальністю, необхідністю і красою філософських ідей, висловлених у цих творах.

«Сродна» праця є одним з головних принципів, які сповідував і прагнув втілити у життя Г. Сковорода. Будучи ще юнаком, майбутній письменник та філософ часто допомагав своїм батькам по господарству. Ця допомога приносила йому справжнє задоволення. Батьки письменника були звичайними селянами. Їм вдалося прищепити своєму сину любов до праці, і вказати на те задоволення, яке приносить праця заради власного добробуту та добробуту своїх близьких. Пізніше найяскравіші події та враження дитинства Г. Сковорода відобразив у своїх творах, вони добре проглядаються і у життєвих принципах письменника. Він вважав, що кожна людина повинна працювати, бо ледарювання веде до духовної деградації особистості. Деградація уповільнює людське життя і робить його безбарвним та беззмістовним. Тільки праця може позбавити людину песимізму, сірості і нудьги. Але головне – ця праця повинна відповідати порухам людського серця і покликанню людини, повинна приносити їй задоволення. З цим

принципом Сковороди я повністю згодна, адже праця без задоволення не може бути корисною ні для того, хто працює, ні для того, хто користується результатами цієї праці.

Г. Сковорода прийшов до висновку, що головне – це вчасно помітити в дитині нахили до тієї чи іншої діяльності і в жодному разі не створювати перешкод для розвитку цих нахилів, не заважати духовному і професійному розвитку. І якщо дитині звичайних селян дати змогу займатися музикою, коли вона бажає присвятити своє життя цьому прекрасному мистецтву, а синові можновладця дозволити працювати на землі, якщо він має на це бажання – люди обов'язково стануть щасливішими. Адже коли людина займається улюбленою працею, як то кажуть, своєю справою, навіть результати такої діяльності значно збільшуються. І тут я теж повністю згодна з поглядами письменника.

Але Сковорода міркував не про щастя кожної людини окремо. Він вважав, що коли кожен буде займатися своєю «сродною» працею, суспільство стане краще. Стане краще і життя людини, адже кожна людина – від полководця до селянина – робитиме свою справу із задоволенням, творчо і професійно.

Філософська ідея «сродної» праці, яку сповідував Г. Сковорода, для тогочасного суспільства була по-справжньому новаторською. Можливо, діяльність письменника на філософській ниві у чомусь і змінила суспільний лад, але в цілому все залишилось так, як і було. Нажаль, і сьогодні можна досить часто зустріти людей, які займаються не своєю справою, діють лише з примусу або в гонитві за суспільним статусом і грошима. Я вважаю, що таким людям корисно було б познайомитися з життєвими принципами видатного українського письменника, поета і філософа Г. Сковороди, поміркувати про них, втілити ці принципи у своє життя і змінити його на краще.

Вроджене відчуття і набуті знання досить швидко перетворилися у Г. Сковороди у непохитне переконання, що животворящим началом людини є її дух. Самопізнання, заглиблення у свій внутрішній світ, вміння слухати

себе, голос своєї совісті дозволяють правильніше й чіткіше досягнути покликання людини на цій землі, викристалізувати думки і почуття, аби навести духовний лад у своїй душі. Бо тільки в чистоті, несуетності, благоговійності й мудрості можна почути істинний голос свого внутрішнього «я», голос духу.

Феномен постаті Григорія Сковороди – у дивовижному гармонійному поєднанні краси тілесної й духовної. У власному житті він сповідував виразні й тверді принципи: самопізнання і внутрішня згода з волею Бога. Окрім того, філософ постійно наголошує, що людина має невичерпний духовний потенціал, який лише необхідно спрямувати у потрібне русло, на справі Божі: пізнання і творчість. У своїх філософських творах великий мислитель розмірковував над основами буття.

Увесь творчий доробок Григорія Сковороди, який включає 17 філософських творів, 7 перекладів, збірник «Сад Божественних пісень», «Байки Харківські», – це єдина система поглядів, єдина філософія. Свого часу І. Франко назвав Г. Сковороду «національним філософом», оскільки він дав вираження глибоким і суттєвим духовним цінностям нації.

Мудрість Г. Сковороди вирішальною мірою була виплекана премудрістю віри. Насамперед це стосується розуміння смерті. Воно узгоджується з догматами віри: смерть як вінець життя і двері в безсмертя. «Треба своєчасно приготувати собі зброю проти цього ворога не різного роду міркуваннями, бо вони не дійсні, але спокійним узгодженням своєї волі з волею Творця. Такий душевний світ готується заздалегідь, він зростає тихо у тайні серця, зміцнюється почуванням зробленого добра». Усвідомлюючи своє покликання й часове призначення пробудження духу нації, Григорій Сковорода кожним словом, кожним кроком, кожним помислом виконував свою місію.

Таких філософів народжується один на тисячі років, його філософські роздуми були актуальними як і в минулу епоху, так і в наш час. Я дійсно вважаю, що всім людям варто було б звернутися до творів Григорія Сковороди, уважно прочитати їх та переосмислити своє життя, доки ще не пізно.

ЕСЕ «Г.С. СКОВОРОДА»

В. Глущенко

Хто думає про науку, той
Любить її, а хто її любить,
Той ніколи не перестас
Вчитися, хоча б ззовні він і
Здавався бездіяльним.

Григорій Савич Сковорода – український філософ, поет, музикант. З 70-х р. він ввів життя мандрівного жебрака – філософа. У філософських трактатах переплітаються ідеї платонізму.

Саме ім'я Сковороди, як відомого філософа, байкаря, автора віршів, псалмів займає високий рейтинг серед всіх знаменитих філософів. Він у філософських творах надав великого значення людині в житті та існуванні в світі. «Добрий розум, робить легким будь-який спосіб життя».

У творах спирався на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть. Міркуючи філософ намагається відповісти на питання про те яка мета життя.

Сковороду можна порівняти з Фалесом, який теж був видатним філософом, про якого знає весь світ. Фалес: «Все існуюче породжене водою. Вода – джерело, з якого все постійно виникає». Сковорода: «Посудина для води, а не вода для посудини. Через те й душа моя, думки та серце мої найкращі за моє тіло». Своїми афоризмами про воду філософи хотіли сказати саме те, що життя без води – неможливе. Найперші живі істоти і водорості виникли у воді, тварини спочатку жили у воді, а потім пристосовуючись до умов існування на суші – звикли, та навіть люди ростуть у воді, тобто в утробі матері.

«Не шукай щастя за морем». Всередині моря на дуже великій глибині розміщене життя водяних. В них так само, як і в нашому житті: між собою відбувається конкуренція та виживає сильніший. А за морем – пустота, де майже нічого цікавого не відбувається і щастя там теж не знайдеш.

Фалес: «Надо не с виду быть хорошим, а характером пригожим».

Сковорода: «Без ядра горіх ніщо, так само, як і людина без серця». На сучасному етапі багато таких людей, які ззовні: на обличчя та перший погляд – гарні, людяні, добрі і з повагою начебто звертаються до тебе, але якщо більше про них дізнатися та ще і поговорити з ними то вони стають зовсім інші. Таких людей Сковорода називає без ядра.

Сковорода – філософ – мораліст, він діяв живим словом. Я не можу не згадати «Сродна праця – запорука успіху та щастя». Мені дуже подобається цей афоризм, адже нічого просто так не дається людині. Дуже несправедливо, коли нічого не робив, навіть не намагався, а виходить так, як і у всіх останніх (таке зазвичай буває у студентів та уже в більш зрілому віці, а саме на роботі).

Філософ з дитячих років, ще юнаком звик допомагати батькам. Щастя, що ця допомога давала йому справжнє задоволення. Пізніше, усе пережити в дитинстві Сковорода висловив у своїх творах та філософських теоріях. Він навчав, що кожна людина повинна працювати, бо ледарювання призводить до деградації, уповільнює життя та робить безбарвним. Сковорода помітив таку несправедливість. Він дійшов висновку, що головне помітити нахили дитини, а потім вона буде працювати і буде в неї щастя.

Філософська спадщина Г. С. Сковороди – багатогранна. Вона охоплює різні аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво. Зрозуміло, що про все написати не можливо. Вчення Сковороди виникло не на пустому місці, а він спирався на вислови грецького філософа – Сократа. Вважав моральність – доброчесність, знання – мудрість тотожними поняттями. Також спадщина філософа тим особлива, що схожа на наш непростий час, коли люди накликають на себе небезпеку, результатами своєї праці. Коли ж праця людини втратила привабливість, а життя стало безцінним. «Життя наше це подорож, а дружня бесіда – це візок, що полегшує мандрівникові дорогу».

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА – УКРАЇНСЬКИЙ ПРОСВІТИТЕЛЬ-ГУМАНІСТ, ФІЛОСОФ, ПОЕТ, ПЕДАГОГ

Я. Жмуркова, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка ХНПУ імені Г.С. Сковороди

Григорій Савич Сковорода – найвидатніша постать у культурному й літературному житті України XVIII ст. Великий народний мислитель, просвітитель і письменник, він у своїх творах розвивав цілий комплекс ідей, актуальних для свого часу, виражав передові погляди українського громадянства. Його багатогранна філософська й літературна творчість – це остання ланка в перехідному періоді від давньої української літератури до нової.

У філософських діалогах і трактатах біблейська проблематика Григорія Сковороди переплітається з ідеями платонізму та стоїцизму. Сенс людського існування – подвиг самопізнання.

У своїх філософських і літературних творах Г. Сковорода надавав великого значення дослідженню людини, його існування. Науку про людину та її щастя Сковорода ситал найважливішою з усіх наук.

У міркуваннях щодо цієї проблематики, філософія Сковороди має релігійно-філософський характер, вона невідривно пов'язана зі зверненням до Біблії та християнської традиції, а тому спирається на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть та ін. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Питання, які висвітлював Г. Сковорода у своїх філософських і літературних творах, є актуальними і донині. А тому дана тема "Філософія Г. Сковороди" є оригінальною та сучасною і в наші дні.

«Світ ловив мене, та не спіймав»

Формально філософська система Сковороди укладається в один рядок. Основа цієї системи полягає в існуванні «двох натур» і «трьох світів». Розшифровка існування «двох натур» слідує безпосередньо з трактату «Про Бога»: «... Весь світ складається з двох натур: одна – видима, друга – невидима.

Видима натура зветься твар, а невидима – Бог ... У стародавніх [людей] Бог звався «розум всесвітній». Йому в них були різні імена: натура, буття речей, вічність, час, доля, необхідність, фортуна та ін. А в християн найвідоміші йому імена такі: дух, Господь, цар, отець, розум, істина ... Що ж стосується видимої натури, то їй також не одне ім'я, наприклад: речовина чи матерія, земля, плоть, тінь та ін. ...».

Питання про Бога, який складає першооснову усього суцього – «бачу всіх причин причину», внутрішню причину розвитку всього світу, є одним з основних питань в філософській системі Сковороди.

Своїм уявленням про Бога він поставив себе в опозицію по відношенню до церкви, що дотримується біблійної легенди про створення світу Богом протягом шести днів.

Погляд Сковороди на Біблію представляє собою щось середнє між чисто ортодоксальним і раціоналістичним її тлумаченням. Він дивився на Біблію, як на поетичний твір, яке приховує істину під зовнішніми образами. Черпаючи філософські ідеї з давньокласичній філософії, Сковорода переробляв їх відповідно до власного настрою і тенденціям.

У сфері релігійної Сковорода вів боротьбу проти бездушної обрядовості і зовнішності; він протестував проти вузького розуміння православ'я і християнства. Він не визнавав необхідності чудес, так як для пізнання Бога досить природних джерел, в яких він відкриває себе рясно і очевидно. На філософію Сковорода дивиться, як на фундамент і центр освіти взагалі: вона є життя духу, постійне шукання істини.

У своїй умоглядної філософії Сковорода перебував під сильним впливом Платона, у якого він запозичив визначення душі, її природи і життя. Вислів Сократа: «Пізнай самого себе» Сковорода пояснює в сенсі пізнання своєї вищої природи, духу, розуму.

Дуалізм, за вченням Сковороди, поширюється не тільки на людину, але і на весь світ: скрізь є матерія і форма або ідея. У вченні про вічність світу і його нескінченності в просторі і часі Сковорода відступив від Платона і

перебував під впливом Філона.

Практична філософія Сковороди знаходиться в тісному зв'язку з умоглядною: для істинно щасливого життя потрібно знання і мудрість; щастя полягає в душевному світі і серцевому радості, для досягнення його потрібно віддатися на волю Божу, що означає жити згідно з природою.

Для досягнення і особистого щастя людини, і суспільного блага Сковорода радив: не входити в «неспорідненою стати», не нести посаду, природі противну, що не навчатися до чого не народжений; все це носить у нього назва «неспорідненою». Вказати свою спорідненість – одна з найважливіших завдань самопізнання і розкриття волі Божої, яка перебуває в людині; поза вдалого вирішення цього завдання не може бути для людини годі й казати про щастя.

У своїх філософських творах Сковорода, між іншим, виступав проповідником ідеї національності. Він намагався поєднувати розум і віру: розум повинен прагнути до відшукування істини, яка не дана людині Богом, а поступово відкривається їм – але поряд із розумом видне місце займає і віра.

На відміну від церковного, Бог у Сковороди – вічний початок – невловимий і невидимий, оскільки він, «будучи присутнім у всьому, не є ні частиною, ні цілим, не має міри, вартувий і просторової характеристики». Таке розуміння Бога, що ототожнюється з природою, отримало в філософії назву пантеїзму.

Сам термін «пантеїзм» був уперше введений англійським філософом Джоном Толандом, хоч уявлення про тотожність Бога і природи були закладені ще нідерландським філософом Бенедиктом Спінозою.

Подання Сковороди не можна віднести ні до чистого ідеалізму, ні до чистого матеріалізму. У нього Бог і матерія співіснує поруч, хоч невидима натура завжди первинна – тобто у Сковороди мета розвитку матерії задана Богом. Оскільки будь-яке розвиток світу розуміється Сковородою як здійснення мети, то розвитком управляють внутрішні закони, які визначають

можливі кордони саморозвитку. Ці кордони саморозвитку задані Богом і від людей не залежать. Творчість же можлива тільки в рамках відведених Богом – природними законами – кордонів.

Весь світ за Сковородою складається з трьох світів: великого, малого та символічного: великий (космос) – це природа; малий (мікрокосмос) – людина; символічний – Біблія. У кожному світі існують два начала: Бог або вічність і матерія або тимчасове; у всій природі дух панує над матерією. Що ж ховається під існуванням "трьох світів", кожний з яких також володіє двома натурами – видимою і невидимою.

Першим і головним світом у Сковороди є весь Всесвіт – макрокосм. Макрокосм включає у себе все народжене в цьому великому світі, складеному з паралельних незліченних світів. У цьому світі немає ні початку, ні кінця – він вічний і безмежний. Метою пізнання цього світу є не опис окремих предметів, а розкриття їх невидимої натури – збагнення їх внутрішнього значення, бо через внутрішню суть окремих речей можна досягнути «таємні пружини розвитку всього Всесвіту». При цьому Сковорода вважає, що внутрішня невидима суть речей завжди пов'язана з видимою через зовнішню форму, яка визначається мірою, ритмом, симетрією, пропорцією.

Другим з «трьох світів» є малий світ – мікрокосм – світ людини. Звернемося до трактату під назвою «Симфонія, названа книга АСХАНЬ, про пізнання самого себе». У цьому трактаті, від імені одного з дійових осіб, – «Друга» – задається питання з подальшою на нього відповіддю: «... А що ж таке людина? Що б воно не було: чи діло, чи дія, чи слово – все те марнота, якщо воно не отримало свого здійснення в самій людині ... вся ця різновіда плоть, вся незмірна незліченність і видимість сходиться в людині і пожирається в людині. ...». Отже, згідно із уявленнями Сковороди, все, що здійснюється в світі – макрокосмі, знаходить своє завершення в людині – мікрокосмі.

З позицій вчення Сковороди можливості пізнання світу людиною нічим не обмежені. Прагнення людини до пізнання ототожнюється з прагненням

людини до Бога без посередників, тому що Богом є сама природа, а людина – її витвір, – пізнаючи Бога – пізнає самого себе. У цьому значенні Сковорода заперечує агностицизм – вчення про непізнану світу. Дуже тонким моментом в теорії пізнання Сковороди є той факт, що він не пов'язує множення людиною своїх пізнань із зростанням матеріальних потреб, задоволення яких розуміється як досягнення людського щастя. Швидше навпаки: чим краще людина пізнає саму себе і навколишній світ, тим розумніше і скромніше повинні бути її потреби.

Філософська спадщина Г.С. Сковороди багатогранно. Воно охоплює найрізноманітніші аспекти людського життя: науку, релігію, культуру, мистецтво. Цілком природно, що про все написати неможливо. Однак, що можна однозначно стверджувати, так це те, що всі грані спираються на загальний центральний стержень, який розглядає проблему природи людини і її призначення. Цей стержень включає в себе і сам образ Сковороди, який підтвердив практикою життя силу свого вчення.

Однозначно, що вчення Сковороди виникло не на порожньому місці. Можна лише відзначити, що ще грецький філософ Сократ, на чиї вислови часто спирався Сковорода, вважав моральність-добродішність і знання-мудрість тотожними поняттями. Мандрі Сковороди в образі "старця" також нагадують проповіді Сократом своїх ідей на вулицях і площах.

Значення філософської спадщини Г.С. Сковороди і в тому, що на нього можна спиратися в наш непростий час, коли людина накликає на себе небезпеку результатами своєї ж праці, коли при збільшенні числа храмів зберігається зростання злочинності, коли праця людини втратила всяку привабливість, а життя стало безцільним (якщо вона не пов'язана з накопиченням капіталу) і незахищеним.

ПРОБЛЕМА ДРУЖБИ. Г.С. СКОВОРОДА

Є. Зиза, факультет соціології та психології

Григорій Савич Сковорода – легендарна постать української філософії. Вже з самого дитинства він був спраглий до знань і мав безліч талантів: був уважний, мав великий хист до мов і науки, грав на багатьох музичних інструментах. Упродовж усього свого життя Сковорода невпинно вчився. Спочатку навчався у дяка, а згодом у Києво-Могилянській академії. Багато займався самоосвітою, навчався у природи і людей, навіть у своїх учнів та невгамовно шукав істину.

Творчість Сковороди цікава і до сьогодні, адже уважний читач може знайти у його філософських ідеях відповіді на власні питання. Його філософія охоплює усі сфери людського життя. Він багато говорить про щастя, про його розуміння і шлях досягнення внутрішньої гармонії. Цей шлях Сковорода пропонує почати з пізнання себе і невпинного внутрішнього духовного самовдосконалення. Ще філософ пошановував свободу – без неї не може запанувати справедливість. Він був переконаний, що людина щаслива тоді, коли вона вільна й займається тією справою, до якої вона має природні здібності.

Свої думки Сковорода поширював серед українського народу власним оригінальним засобом – у мистецькій формі – у віршах та байках. На мою думку, жодна людина не може бути щаслива без дружби. Про це нам говорить Байка Г.С. Сковороди «Собака і Вовк».

В даній байці існують два образи – Собаки(пси) та Вовка. Кожна тварина наділена людськими рисами, за якими дуже легко впізнати певну людину.

Прочитавши цю байку можна сказати, що образ пса – це символ людини, яка займається «сродною працею» прагне до того діла, для якого її створив Бог; це велика дружба, розум, щирість, добро – тобто, усі позитивні

якості . А образ вовка – це утілення хитрої , брехливої, підступної людини, якою керують злі помисли.

Головна тема цієї байки – розвопідь про велике прагнення Вовка стати другом для Собак.

На мою думку, дружба – це безкорисливі взаємовідносини людей , які засновані на симпатії, довірі , загальних інтересів та захопленнях. Доказом цього може стати прислів'я , яке пішло з народу «Я з тобою, як риба з водою». Але дружба не завжди є відвертою, саме це автор нам і показав.

Вовк вирішив подружитися з Собаками лише через те що «Вони прославились і серед диких, і серед домашніх звірів. Він, від заздрості на їхню славу, вишукав хвилю і став набиватися до них у друзі», саме цей вираз говорить про його заздрість , про його не благі наміри.

У свою чергу Вовк намагався довести свою цінність, тим що він славився у наступному : «...Понароздажував їм про славних і багатих предків своїх, про модні науки, в яких стараннями батьків був вихований» .Він вважав що його найкраща гідність це те , що він схожий на собак «голосом і волосом» , а відмінність лише у «...Маю хвіст лисячий, а погляд вовчий».

Собаки побачили його не щирість , доказом цього є «серце твоє далеко стоїть... ви з овець шкуру здираєте і їсте їх замість хліба». Але найголовніше це те, що їм не сподобалось «дзеркало його душі», бо казав він одне, а його погляд відображав зовсім інше «хитрий погляд твій, що скося на баранця позирає, який онде ходить неподалік».

Г.С. Сковорода у даній байці возвеличував дружбу. Справжня дружба – це єдність думок, душі й серця .

Філософ вважав, що сама найважливіша з усіх наук – це наука про людину та її щастя. Саме тому основне спрямування його праці зводиться до дослідження людини, та її існування.

Багато вчених глибоко вивчають його роботи, доповнюють і розвивають їх , адже вважають що його філософська система є глибокою та

складною. У свою чергу жоден сучасний студент, не може пройти мимо творчості Сковороди, адже вона захоплює і допомагає відповісти на багато питань. Григорій Сковорода був і лишається улюбленцем народу, бо він – геній, якого шанують у всьому світі.

ВСЯКОМУ МІСТУ – ЗВИЧАЙ І ПРАВА (Г. СКОВОРОДА)

В. Когут, юридичний факультет Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Ми живимо в цікавий час. Це час реформ та змін. Ще давня китайська мудрість каже, що найскладніше жити в час змін та реформ.

Але взятий європейський курс, реформи та зміни в середині країни, зовнішньополітичні процеси не повинні вплинути на виховання демократичних цінностей та патріотизму в поколінні молодих українців.

Згідно з Конституцією, Україна є демократичною державою, оскільки носієм суверенітету і єдиним джерелом державної влади в Україні є народ. У перекладі з грецької термін «демократія» означає «правління народу» або «народовладдя». Сьогодні влада нашої країни та активне населення прагнуть збудувати в Україні демократію. Тому це питання кожен день на слуху.

В загальному розумінні, патріотизм – це любов до своєї неньки України. Для кожної людини в світі її рідний край – найдорожчий та наймиліший серцю. Це той клаптик землі, що привітав її з життям, де минули дитячі роки, де живуть найближчі люди. Ми відчуваємо свою причетність та відповідальність за все, що коїться у державі, тому нам не байдуже, як до нашої Батьківщини ставляться у світі. А патріотизм – це не лише почуття, це дії, спрямовані на те, щоб рідній країні та нашому народові було добре жити. Отже, з вище наведеного, можна зробити висновок, що дана тема є дуже актуальною на сьогоднішній день. Дискусії на вище згадані теми ми чуємо щодня з екранів телевізорів, дані теми обговорюються в вищих ешелонах

влади, та є актуальним об'єктом вивчення.

Ідеї демократизму, гуманізму, патріотизму займали провідне місце в системі педагогічних наук Григорія Савича Сковороди. Він, як найвідоміший український філософ, не міг залишитися осторонь актуальних проблем розвитку своєї рідної країни, та шляху народу, який був йому далеко не чужим.

Григорій Савич Сковорода – це український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог. Навчався в Києво-Могилянській академії, поглиблював знання за кордоном. Повернувшись на батьківщину, викладав піїтику в Переяславській семінарії, згодом — у Харківській колегії. Після звільнення з колегії Г. Сковорода до кінця життя залишався мандрівним філософом і вчителем.

Вихідними і визначальними в системі педагогічних поглядів Сковороди є ідеї демократизму, гуманізму, народності та патріотизму. Ідеал людяності – мета всього його життя, а також і мета виховання. Г. Сковорода вважав, що у вихованні треба зважати не на соціальне становище дітей, а на їхню природу, нахили, інтереси, обдаровання.

Дуже велику роль у вихованні, вважав Сковорода, відіграє саме вчитель, який виховує внутрішні думки дитини. Вчитель повинен бути прикладом для інших в усьому, вміти володіти голосом, викладати «прилично, тихо й без крику». Учив, як жив, а жив, як навчав – найкраща риса педагога. Справжній патріот в житті, він передавав любов до Батьківщини як в творчості, так і особисто дітям.

Багато тисячоліть найкращі уми світу намагалися зрозуміти тенденції розвитку суспільства і створювали уявні системи ідеального майбутнього. Не залишився осторонь і Григорій Савич. Він роздумував над тим яким саме буде наше майбутнє. Сьогоднішні ідеали демократичної побудови суспільства, він запроваджував ще в свої роки. Демократичність зокрема виражалась в його діяльності педагога.

Гуманістична філософія Сковороди, його патріотизм, любов до людей праці, ідеї про вільний і всебічний розвиток людини багато в чому не втратили свого значення.

Сковорода був видатним філософом-гуманістом. Його творчість, починаючи з циклу «Сад божественних пісней» і кінчаючи останніми філософськими трактатами й листами, пройнята ідеєю людської рівності, критикою паразитизму експлуататорських класів, любов'ю до «людей праці», тих, хто «в поті чола» заробляє свій хліб насущний, полум'яним патріотизмом. Він прославляв особу Б. Хмельницького, називав його батьком вільності, народним героєм. У концепції самопізнання і самовизначення людини було закладено гуманістичну ідею любові до людини, її духовної свободи.

Але й сьогодні творчість Сковороди, його морально-естетичні ідеали багато в чому не втратили своєї життєвої сили. Ім'я філософа і поета-гуманіста, який так рішуче зміг сказати «Ні!» існуючому тоді правопорядкові і протиставити йому своє розуміння добра і справедливості, не забуто в наші дні.

Патріотизм виявляється у тому, що те, що робить людина, приносить благо її Батьківщині. Це й розумні політики, і талановиті вчені, і видатні митці та спортсмени, а також кожен з нас. В цьому випадку можна привести в приклад Григорія Савича і його неоціненний вклад, який він залишив нащадкам після свого життя. Свої педагогічні погляди він виклав у діалогах, віршах, байках, притчах, листах. Проблемам виховання присвячено його притчі «Благодарний Еродій», «Убогий Жайворонок», «Байки Харківські».

Будучи прихильником принципу народності Сковорода, у вихованні, обстоював думку, що воно має відповідати інтересам народу, жититися з народних джерел і зберігатися в житті кожного народу, висміював дворянсько-аристократичне виховання, плазування перед усім іноземним. Саме в цьому він бачив патріотичне виховання молодого, підростаючого покоління.

Г. Сковорода вважав, що людина народжується двічі. Перше – фізичне

народження – тілесне «тварі», світу «обітельного». Друге ж народження людини – духовне – таке, що показане у Біблії. Найвищі духовні досягнення людина переживає при своєму другому народженні. Через пізнання та усвідомлення своєї духовної природи, свого призначення вона народжується вдруге. Тому філософ надавав важливе значення спроможності людини до самоосвіти. Він вважав це необхідною, невід’ємною частиною формування особистості.

Г. Сковорода – видатна постать у розвиткові філософії освіти України. Сам, здобувши добру освіту, постійно займаючись самоосвітою, зумів вибрати зі світової культури найкраще, що виробило людство, поєднати ці знання із українськими культурними досягненнями й сформувати власну філософію. Цій філософії присвятив усе своє життя і довів як треба жити, щоб бути щасливим. Цю ж філософію запропонував своїм учням як особистий приклад і власне досягнення. Та найосновнішим є те, що Г. Сковорода був дійсно українським просвітником, який зумів випередити час і власним життям показати перспективи подальшого розвитку особистості. Дивлячись на Г. Сковороду, учні бачили мислителя, живий приклад для практичного втілення вчення про те, як стати справжньою людиною.

Для України Г. Сковорода заклав основи філософії освіти майбутнього, яку розумів як складний процес, у котрому має приділятися належна увага як до «зовнішнього», світському знанню, так і знанню «внутрішнього», що полягає не лише у вивченні святих текстів, але й в умінні знайти себе в суспільстві, обрати власний життєвий шлях. Важливу роль у такому складному процесі, на думку філософа-педагога, повинен відіграти учитель, який належними знаннями, життєвим досвідом, власним прикладом повинен допомагати учневі навчатися.ш багата спадщина для нашого підростаючого покоління, яке, як ніколи, потребує повчальних та розумних книг.

Отже, можна зробити висновок, що через всю творчість Сковороди

проходять ідеї демократії, гуманізму та патріотизму. Це ті три стовпа, яких філософ будував свою модель поведінки та виховання майбутніх поколінь. Філософ хотів донести ті ці ідеали до своїх учнів та до своїх послідовників за допомогою творів, які він залишив після себе. Я вважаю, що він повністю впорався з цією місією. Адже навіть через більш ніж двісті років після його смерті, люди спираються на його обґрунтування даних питань.

ЧИСТА ТА СРОДНА ПРАЦЯ ЯК ЛІКИ ВІД НАСИЛЬСТВА

А. Коровіна, студентка юридичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Мене зацікавила ця тема, тому що мені подобається особистість і творчість Григорія Сковороди, а його ідея «сродної» праці близька мені по духу та актуальна для сучасного суспільства. Я знайшла цікаві відомості про особисте життя письменника. Виявляється, що Григорій Сковорода володів даром передчуття. Те, що він передбачив власну смерть, відомо багатьом, проте в історії залишився ще один неймовірний випадок. У 1770 році філософ три місяці жив у Києві у свого родича Іустина – начальника Китаївської пустині. Раптом під час прогулянки Подолом Сковорода відчув сильний трупний сморід. Наступного ж дня він всупереч проханням покинув Київ. Через два тижні в Києві почався мор і місто було зачинене.

Геній народу, втілений у постать мандрівного філософа-вчителя, пробуджував колективний розум і запалював його до прагнення й утвердження існування в душі.

Спосіб життя мав надзвичайно великий вплив на формування філософської концепції видатного просвітителя, що, у свою чергу, відобразилося в його художній творчості. Яскравим свідченням цього може бути сквородинська концепція «сродної» праці, в контексті якої відома теза «пізнай себе» наповнюється новим змістом. Йдеться вже про самопізнання та

самовдосконалення людини на основі «сродної» життєвої діяльності. Праця – це всеперемагаюча сила, без якої не може бути добра і щастя. Але вона приносить радість і задоволення лише тоді, коли є «сродною», відповідає індивідуальним природним нахилам людини. Щоб бути щасливою, людина повинна пізнати себе, свої здібності і відповідно до них вибрати той чи інший вид суспільно корисної праці. Тобто Сковорода говорить про працю не як засіб існування, а як найбільшу життєву потребу і найвищу насолоду. Навіть соціальну нерівність письменник розглядає з погляду ідеї «сродності».

Соціальна нерівність, на думку філософа, це абсурдне явище, бо справедливо було б говорити лише про нерівність здібностей, обдарувань, тобто нерівність природного походження. Критика соціальних вад у нього пов'язана із зміною життя шляхом викорінення «несродної» праці у всіх сферах суспільної діяльності. Вдосконалення суспільних відносин можливе лише за умов життя людей, заснованого на праці, яка приносить насолоду. Ідея «сродної» праці є предметом роздумів багатьох філософських трактатів Сковороди. Найвідомішим його твором, де дається аналіз цієї проблеми, є «Розмова, звана Алфавіт, чи Буквар світу». Саме цій ідеї в різних її аспектах (суспільно-політичному, естетичному, етичному) присвятив значну частину своїх творів автор першої в українській літературі збірки байок, що вийшла під назвою «Басни харьковскія» (1769–1774). У байці «Змія і Буфон» Сковорода говорить про необхідність праці для оновлення людей і їхнього життя. Мудра Змія помолоділа, скинувши з себе стару шкіру, лише після того, як доклала зусиль, щоб пролізти крізь вузьку щілину. Буфон же не здатний на це, бо неповороткий і лінивий. Байка вчить не шкодувати сил та енергії заради оновлення життя як окремої людини, так і суспільства в цілому: «Хто труда не докладе, той до добра не прийде». Тобто тільки праця може дати добро, відчуття молодості й щастя. Бо «чим краще добро, тим більшим трудом, наче рвом, воно обкопане». Наполегливість, силу волі виявляє також Олень – персонаж байки «Верблюд і Олень», який, долаючи

труднощі, добирається до джерела з чистою водою. Між тим, ледачий і вайлуватий верблюд п'є каламутну воду. Щастя Оленя саме в тому, що Бог наділив його працелюбністю, котра допомагає йому знаходити чисту джерельну воду – іншої олені не п'ють. Спосіб життя завжди впливає на смаки та уподобання. І тому поспішає Олень, щоб якнайшвидше відшукати прозоре джерело; і тому лежить Верблюд, якому каламутна вода солодша від чистої. Сковорода наводить багато прикладів, доводячи, що щастя людини – в «природженому ділі», що немає нічого гіршого, «як купатися в достатку і смертельно мучитися без природженого діла». У філософському вченні Сковороди, як мені здається, самою сильною, яскравою і важливою для сучасності є теза про щастя людини і людства загалом. Суть щастя Григорій Сковорода зв'язує з образом життя самої людини. Найбільш повно ця суть розкривається через вислів Сократа: «...Інший живе для того, щоб їсти, а я – їм для того, щоб жити. ...» – яким Сковорода відкриває свій трактат під назвою «Ікона Алкивіадська». Своїм розумінням щастя Сковорода як би захищає людську «природу» від примітивного її зведення до споживання і користі. Сам він обрав такий образ життя, який з його слів допомагав йому «не жити краще», а «бути краще». Прагнення «бути краще» він зв'язував з поняттям «чистої совісті»: «краще годину чесно жити, чим поганить цілий день». Найбільшої глибини теза про щастя досягає на тому моменті, коли Сковорода визначає саму суть «чесного життя» і «чистої совісті». Виявляється ця суть розкривається через трудову діяльність людини. У Сковороди не всяка праця веде до чесного життя і чистої совісті. У нього праця – це не обов'язок, не борг, не примушення а, навпаки, вільний потяг людини. Процес праці розглядається як насолода і відчуття щастя навіть незалежно від його результатів. Такій праці Сковорода дає визначення «сродної». Розділення людей, що займаються «сродною» і «несродною» працею – це і є сама глибока думка, на яку можна спиратися при розв'язанні сучасних проблем людства.

Думка про те, що щастя людини полягає в праці, і що вона зробила

мавпу людиною, відвідувала багатьох філософів і раніше. Але визначення праці з позицій джерела свободи і щастя, або джерела страждання і нещастя людей зустрічається досить рідко. У Сковороди вперше ця тема визначилася як головна і в літературних творах, і в філософських трактатах. Вся його творчість виходить з розуміння того, що людство може об'єднати тільки праця з суспільною користю і особистим щастям – «сродна» праця. Праця ж «несродна» – джерело деградації і людини, і людського суспільства. Обґрунтування потреби людини в «сродній праці» є одним з найважливіших висновків концепції сродності.

Згідно з твердженням Сковороди, «сродна» праця є водночас і потребою людського тіла, і потребою духовною, оскільки вона звеселяє дух, приносить задоволення і насолоду. «Сродна» діяльність характеризується тим, що вона однаково корисна й для того, хто знайшов своє покликання, і для суспільства. Цією єдністю суспільного і особистого інтересу «сродна» праця відрізняється від випадкової праці, обраної з міркувань користі, слави чи гордості. Тому уважне ставлення до самого себе, турбота про власний духовний світ матиме значення для інших людей.

Сковорода закликає працювати заради власної користі, дбати про потрібне для себе і тим самим про досягнення свободи. Новим у поглядах Сковороди була не вимога праці взагалі, а вимога «природної» праці.

Сковорода симпатизує передусім таким видам праці, як землеробство та ремесло, які в його очах мають більшу моральну цінність, ніж, наприклад, деякі науки. Він всіляко підкреслює переваги цих видів праці перед іншими, наголошуючи на тому, що вони суспільству потрібніші за інші. Землеробство в очах Сковороди має ту привабливість, що воно не веде до згубного відриву людини від природного середовища і дає міцну насолоду землеробам.

Що ж до «чесного ремесла», то Сковорода надає йому важливого значення, адже воно не пов'язане з привласненням чужої праці.

Глибока переконаність у тому, що природа передбачила для кожної

істоти певний «сродний» їй вид діяльності, і що необхідно лише його пізнати, спонукає Сковороду картати людську зухвалість, що не бажає миритися з природою, прагне важкого, неможливого, непотрібного, внаслідок чого страждає, коли не досягає бажаного. Ця спрямованість на досягнення внутрішньої свободи, незалежної від зовнішніх обставин, зрештою приводить Сковороду до визнання благим всього, що йде від природи.

Однією з основних ознак «сродної» праці є те, що вона приносить людині насолоду не своїми наслідками, винагородою чи славою, а самим процесом її. Заперечуючи трудність як надмірність витрати сил при досягненні того, що не становить справжніх потреб людини, Сковорода разом з тим високо підносить труд, працю, що є проявом пізнаних необхідностей природи. Така природна праця хоч і пов'язана зі словом труд, однак характеризується легкістю і супроводжується духовною насолодою. Щодо такої праці (труда) філософ нерідко вживає поняття «забава», «праздник» тощо, оскільки вона дає розраду духові. Неробство («праздность») Сковорода вважає злом і для людини, і для суспільства. Але разом з тим не раз підкреслює, що «сродна» праця повинна бути легкою, вона зумовлює веселість духа, святковий настрій душі. Тому для доброї людини кожний день свято. Філософ тлумачить працю не тільки як фізичні зусилля, а й як активність думки, рух свідомості по шляху до пізнання істини. До останнього ряду праці, зокрема, належить і філософська творчість самого Сковороди.

Читаючи твори Григорія Сковороди, я не припиняла дивуватися з того, наскільки глибоким є їх зміст, наскільки актуальними, необхідними та просто красивими є філософські ідеї, висловлені в них.

Одна з головних ідей філософії Сковороди – ідея так званої «сродної» праці. З дитячих років, ще юнаком, майбутній філософ та письменник звик допомагати своїм батькам. Щастя, що ця допомога давала йому справжнє задоволення, бо його батьки – звичайні селяни – змогли вказати дитині на те

задоволення, яке може приносити праця заради власного добробуту. Пізніше усе пережите в дитинстві Григорій Сковорода висловив у своїх творах та власній філософській теорії. Він навчав, що кожна людина має працювати. Бо ледарювання призводить до деградації насамперед духовної, воно ніби уповільнює життя людини, робить його беззмістовним та безбарвним. Тільки праця в змозі позбавити людину песимізму, нудьги та сірості. Але ця праця має відповідати покликанню людини, найтоншим порухам людського серця.

Григорій Сковорода дійшов висновку, що головне – вчасно помітити нахили дитини і в жодному разі не створювати перешкод на шляху її духовного та професійного розвитку. Коли дозволити селянській дитині, якщо вона того хоче, стати музикою і все своє життя присвятити цьому справді прекрасному мистецтву, а синові монарха дати змогу працювати на землі, якщо він не має бажання, а головне – хисту керувати країною, люди стануть щасливішими. Коли займаєшся улюбленою справою, навіть результативність твоєї діяльності відчутно збільшується. Але Григорій Сковорода міркував не тільки про щастя кожної людини окремо: коли кожен бути займатися своєю «сродною» працею, саме суспільство стане краще, бо кожна людина – від хлібороба до полководця – робитиме свою справу творчо, професійно і з задоволенням. Ідея «сродної» праці, що її висловив Григорій Сковорода, була по-справжньому новаторською для того часного йому суспільства. Можливо, вона навіть у чомусь змінила його лад, але, в цілому, все лишилось, як і було. Дуже жаль, що і зараз часто ми зустрічаємо людей, що займаються «не своєю справою» з примусу або в гонитві за грошима та суспільним статусом. Я думаю, таким людям варто було б звернутися до творів Григорія Сковороди, уважно прочитати їх та переосмислити своє життя, доки ще не пізно.

ОСМИСЛЕННЯ СЕНСУ БУТТЯ ГРИГОРІЄМ СКОВОРОДОЮ

А. Литвин, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

У чому сенс життя? Це питання хвилює суспільство не одне століття. Філософія намагається розгадати сенс буття. У процесі розвитку цієї науки виникло чимало підходів до обґрунтування істини життя, але й сьогодні ніхто не може дати конкретну відповідь. Серед тих, хто шукав відповідь на це одвічне питання, був і український філософ Григорій Савич Сковорода.

Світобачення й світосприйняття Григорія Савича є особливо цікавими. Твори й афоризми Сковороди допомагають нам досягнути глибини мислення митця, а його спосіб життя розкриває перед нами думки, на яких ґрунтувалась його філософія. Бароковий байкар жив так, як мислив, тобто в повній незалежності. Обравши мандрівний спосіб життя, відмовившись від усіх «примарних», на думку Сковороди, благ, письменник Слобожанщини проголошував, що матеріальне – тлінне, воно не може зробити людину щасливою, а отже, не є сенсом буття. Великого значення філософ надавав внутрішньому світу людини, для нього істина полягала у вірі та любові, саме ці поняття можуть розкрити «Я» особистості. Досягти щастя та осмислити сенс існування можна лише в гармонії із собою, ця спорідненість розуму і серця досягається лише тоді, коли людина діє відповідно до її природи. Природу ж Сковорода бачив велінням Бога, пропонуючи пізнати себе, тобто природне єство, людина зможе зрозуміти своє призначення, покликання долі, яке виявиться в певній діяльності, виді праці – «сродній праці». Живить людський дух улюблене заняття, яке приємне серцю, саме це діло змушує людину самовдосконалюватися, а самовдосконалення – це отримання освіти, тож, розумна людина дбає про своє щастя (яке, за уявленнями Сковороди, просте й доступне), тобто прагне до осмислення свого сенсу буття.

Розтлумачивши думки Сковороди, ми розуміємо, що філософ закликав

обирати професію до душі, адже щастя – це праця, яка приносить моральне задоволення, засвоївши ремесло досконало, можна досягнути сенс буття.

ПРО ШКОДУ ТА КОРИСТЬ БАЖАНЬ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ (ЗА ФІЛОСОФІЄЮ Г. С. СКОВОРОДИ)

А. Мажара, юридичний факультет ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

*Спочатку було Слово, і Слово було у Бога, і
Слово було Бог.*

*Усе через Нього почало бути, і без Нього
ніщо не почало бути, що почало бути.*

*У ньому було життя, і життя було світло
людей.*

Євангеліє від Іоанна

Чим насамперед є людське бажання? І нащо воно потрібно людині?

Людина в дар од Бога отримала таку потужну силу як бажання. То є Дар, тому що був отриманий ні за що, і тому що його головною ознакою є свобода. І найперше, що бачить людина у своєму вільному бажанні – це право жити вільно, бажати все, що тільки можна побажати. Бо немає жодних перепод щодо здійснення бажань. Проте, коли вслід за бажанням свободи йде друге бажання, яке йому суперечить, виникає проблема вибору людини, яка, обравши щось одне, вже не буде вільною, як раніше.

Наша сутність людини не завершена. Лише справді вільна людина може формувати її, коли обирає свій шлях серед безмежної кількості альтернатив, а потім називає обране власним, навколо якого формується вибір зовнішнього та внутрішнього для особистості, яка і є власне процесом вибору.

Особистість обирає свободу. Саме тому, що свободу можна обрати, вона є вільною. І обирати свободу можна як єдине бажання, здійснення якого не може не статися.

Бажання має нести задоволення як собою, так і навколишнім світом. Бо, якби ми мали все, чи бажали би ще чогось?

Бажання є енергією, яка приводить до руху механізм Всесвіту, змушує його жити та еволюціонувати разом із людиною.

Ще Г.С. Сковорода, спираючись на православну традицію, стверджує про розкриття Бога світові через божественні енергії або «промені Божества», які пронизують світ та наявні у містичному досвіді як «світло, що існує у темряві стихій».

Так можна спіймати думку, що Бог є бажанням. Вони, як і Бог, живуть у наших серцях, і вийти на світ можуть як наші думки, загорнуті в слова.

Слова є рушійною силою у Всесвіті. Г.С. Сковорода вважав думку «таємною у тілесній нашій машині пружиною, головою та початком усього руху».

Ця істина була відома також мудрецам Сходу. Так, у книзі «Гуань-цзи» сказано: «Серце серця нагадує нам те, як думка передує слову, за звуком слідує явище».

Саме Сковорода першим у вітчизняній філософії закликав до чистоти думок (кажучи сучасною мовою до екології думки), адже наслідок її – це якість серця. Людина є тим, про що думає і чого бажає.

У Західній Європі філософію бажання досліджував Ніцше, який вважав, що бажання має силу створювати нові цінності, які розрізняють одну надособистість від іншої. Ця лінія розвитку філософії 20 сторіччя безпосередньо вплинула на етичну, гносеологічну, метафізичну філософію екзистенціалізму. Бажання у словах Заратустри виявляє потужний «надпотенціал» (цей аспект наслідування Ніцше був абсолютизований пізнім Дж. Моррісоном та Бахом, починаючи із «Чайки на ймення Джонатан Лівінгстон»): «Так, є в мені дещо, чого не можна ні поранити, ні поховати, що може підірвати навіть скелі, моєю волею називається воно. Мовчазне і незмінне проходить воно через роки».

Бажання у Ніцше виявляється тотожним із подоланням самого себе (та визначенням через себе). У цьому співвідношенні важливою є наступна цитата: «Бажати – це вже означає для мене втратити себе. У мене є ви, мої діти! У цьому має бути впевненість і ніщо не повинно бути бажанням». Бажання Заратустри – це втрата себе як людини, але надбання себе як надлюдини, впевненої у здійсненні своєї волі. Наближаючись до кінця книги надлюдина все більше асоціюється не тільки із бажанням, але й із самою здатністю бажати: «Робіть усе, що хочете, – але насамперед усього будьте такими, які можуть хотіти!...».

Бажання є відображенням людини так, ніби то є дзеркало. Ця істина не раз виринала у філософії різних країн, починаючи зі Стародавньої Греції та Сходу, через середньовічну Європу та барокову Україну, і до сучасності. А якою вона є, ця істина бажання як і бажання в окремість, кожна людина має вирішувати сама, бо все, що є в людині та навколо неї – це неповторна дійсність.

«... ТАКИ СПІЙМАВ ...»

А. Нестерович, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г. Ф Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

... Ніч... Зима... Я відчуваю тільки сирість, вогкість... Я холодний? Ні! Не відчуваю. Я нічого не відчуваю. Що робити?.. Піду вмиюся... що? Чуєте звуки? Це звуки тиші? Ви чуєте як вона кричить? Це бентежний, жалюгідний, жорстокий крик тиші... Найтяжче відчувати її на собі, у собі. Я відчуваю час... дивно. Це просто пісок сиплеться у моїй голові, натякаючи на те, що все закінчується, чи просто стрілки годинника черкають по моїй душі?! Мені здається чи я пройшов крізь стіну.... Напевно крізь стіну часу, майбутнього, крізь стіну дверей... Куди вони ведуть? Я проходжу через воду

своїх думок, лечу до сонця, воно обпалює мені крила і я падаю, ні – я стою. Я втримуюся на ногах, вони, мов гранітний фундамент не дають мені провалитися крізь землю. Я відчуваю шепіт повітря, ви не знали? Повітря розмовляє, у нього тихий говір, прислухайтеся... у кожного в голові свій крик, стогін, плач, кожен чує його по-різному – це тонка грань між світом живих і світом неповторного, чогось дивного, невсипущого. По-справжньому вічним можна назвати сонце, воно – це тисячі горючих частинок, які блукають по колу безвиході, там вони приречені на смерть, щосекунди їхнє тіло обпалює нещадний вогонь, то пекло, де горять мільярди покараних душ. Я розправлюсь і полечу до сірого, похмурого неба, там як є можна відчутися волю... А що це таке? Це крила з легким пухом, у яких простір залитий світлом? Це вітер, який окутує твоє тіло, і стрімко летить до невідомого, до простору, у якому в куточку тихо спить час... Ні – воля це небачене, це те, до чого ми торкаємося, коли сидимо у полоні... у полоні своїх думок, бачень, коли ми сидимо перед дверима... У нас є лише два шляхи – зробити крок уперед, або зовсім не робити його. Крок – до безодні, до бездонного яру сподівань, то – крок до неба, до єдиних горючих самотніх атомів безсмертя. А поле... нічого Вам не говорить воно, коли співає? Коли росте? Своїм сухим шелестом мені нагадує музику. Музика звучить навкруг, у повітрі шум і рух. То сопілка і її ніжний гул, скрегіт дерев'яних зубів. У повітрі я дотягнусь до руки простору, візьмусь за неї і полечу до зоряного неба, там кожне тіло співає свою прощальну канцону, мене напоює соком тієї жажди, яка кожного дня мучила мене своєю тишою... та жажда проходить довгий шлях крізь мене, я бачу як вона наливає собою мої жили. І ось за кілька секунд – я птах. Я мріяв бути ним... я сокіл, я сова, я фенікс? Я згораю і знову оживаю, я живий і я мертвий водночас? Що зі мною? Я літаю... Ні? Це сон? Я не сплю... і я живий? Згорів мій фенікс і чи оживе?! ОЖИВЕ! Я єдиний відчуваю цей холод, від тієї палючої жажди і вуглини не залишилось... це все кінець, це вже моя яма, з якої дорога лише на сонце! Я зрозумів ту єдину жагу до життя... вона криється у небі, саме там шукайте

життя, воно там заховалось із часом. Там його єдиний маятник, який лоскоче мою душу, черкає по ній своїм жорстким важелем... Листопад... Осінь... Я відчуваю тільки сирість,..вогкість... Я холодний.. І все ж таки я його впіймав...

ИДЕИ ГУМАНИЗМА, ДЕМОКРАТИЗМА, ПАТРИОТИЗМА В СИСТЕМЕ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ Г.С. СКОВОРОДЫ В СОВРЕМЕННОЙ УКРАИНЕ

А. Полякова, юридичний факультет ХНПУ ім. Г.С. Сковороди

Г. Сковорода известен нам как философ и писатель. Многие кто изучает его творчество, даже и не подозревают, что большую часть своих произведений он посвятил именно детям и их воспитанию.

Свои педагогические взгляды он изложил в диалогах, стихах, баснях, притчах, письмах. Все произведения несут определенные послы, которые выражены в четырех основных идеях: демократизм, гуманизм, народность и патриотизм. Идеал человечности – цель всей его жизни, а также и цель воспитания.

Сковорода всегда оставался сторонником принципа народности в воспитании. Главной идеей было то, что философ понимал, насколько важно сохранить традиции, менталитет народа в котором ребенок рождается и развивается. Ведь из поколения в поколение, начиная с детства, передается тот народный дух, который и формирует сознание народа.

Сковорода не редко высмеивал дворян, которые желая лучшего и более аристократичного воспитания для своих детей, прививали им зарубежную культуру отстраняясь от своей собственной. Философ отдельное внимание уделял изучению родного языка. Он был первым из педагогов прошлого, кто требовал от своих учеников изучения устного народного творчества, которое является источником народной мудрости. Для того, что бы отстроить родной

зык, Сковорода интенсивно использовал его в учебных целях, он переводил произведения, расширял круг его применения.

По мнению Сковороды, целью воспитания является подготовка свободного человека, гармонично развитого, счастливого, полезного для общества, способного жить и бороться. Если углубиться в детство философа то можно сказать, что данное мнение вполне логично. Ведь Сковорода в отличие от остальных философов мира был органичным порождением своего общества, общества свободных казаков, поэтому его педагогические взгляды были настроены на построение свободного общества.

Сковорода подчеркивает, что воспитание должно быть общедоступным, бесплатным, охватывать все слои населения, особенно народные массы: «воспитание и убогим нужно». Он говорил, что в воспитании необходимо учитывать в первую очередь умственные способности детей, таланты, творческие умения, а не социальное положение их родителей.

Сковорода выступает за гармоничное воспитание, понимая его как единство умственного, физического, нравственного и эстетического воспитания.

Одной из самых важных идей о воспитании детей выступает идея семейного воспитания. Мысли философа являются потрясающими как для того времени так и для современности. Ведь все мы знаем, что наши мысли, пути в жизни, поведение в той или иной ситуации формируются именно благодаря тому, что было вложено в нас нашими родителями. Ребенок должен расти в атмосфере глубокого уважения и любви к родителям.

Мыслитель одобряет родителей, которые учат детей жизненной мудрости, поощряют трудолюбия. В то же время он критиковал родителей, которые не могут правильно и равномерно распределить эти две позиции, и не могут учить своих детей жизненной мудрости, а только их поощряют. Презрительно относился и к тем, кто перепоручал воспитание своих детей нянькам, называл их «полу-родителями», сравнивал их с кукушками, что подбрасывают яйца в чужие гнезда.

Взгляды Сковороды на воспитание детей направлены по трем

основным ветвям:

Первая – удачные роды. Еще до физического рождения ребенка, родители должны заняться его воспитанием. Это заключается в том, что будущая мать обязана носить ребенка, смотря лишь на добрые вещи и быть религиозно развитой. Эта стадия является актуальной и сегодня. Каждая мать, вынашивая своего ребенка должна быть ответственной за то, что кушает, слышит и чувствует еще не рожденный малыш.

Вторая ветвь – уберечь ребенка от смертельных болезней, так как XVIII век славился высокой смертностью младенцев вследствие отсутствия элементарных медицинских знаний и гигиены. Не смотря на то, что в наше время медицина сделала значительны шаг вперед, родители должны заботиться о здоровье ребенка как физическом, так и психологическом.

Третья ветвь – развить нравственные качественные личности. По его мнению, ребенок рождается уже с заложенным разумом, а его сердце нужно развивать, потому что из него вырастает душевная жизнь. Эта ветвь является главной, характер, жизненные позиции, понимание о добре и зле формируются только благодаря родителям. Именно они вкладывают нравственные понятия в разум детей, и именно это играет ключевую роль в дальнейшей жизни уже взрослого человека.

Подходя к выводу из вышесказанного, хочется заметить, в чем именно заключается подвиг Г. Сковороды. Он пропустил через свой разум и сердце, как через призму, огромные достижения национальной культуры, воспринял, осмыслил, оценил и запечатлел ее в виде своих литературных и педагогических произведениях, которые и в нынешнее время являются основой для воспитания детей.

Г. Сковорода является воплощением нравственной силы, необходимой для возрождения Украины. Об том говорят его идеи о воспитании свободных и счастливых детей, которые и создадут то свободное и правовое общество, которое так необходимо Украине.

ПРОТИБОРСТВО ПОШУКУ

А. Монастирний

Передмова. На цей вірш-роздум мене надихнуло прочитання класичного твору Григорія Савича Сковороди «Разговор о премудрости», де людина говорить з Мудрістю (Софією) і вона повідала чоловіку, що в неї є отец, якого можна пізнати лише пізнаючи її саму, та сестра рідна, а ім'я сестри в наших краях Безтолковщина, яка обманює та вводить в оману усіх. У ході розмови чоловік ж звинувачує саму Мудрість в омані та дурості та прожинає її, через що виникає питання, яке остається без відповіді: Чи то дійсно була Мудрість або її там не було зовсім, та то була її сестра від початку?

Істини пошук я щойно почав.
Це питання мучить давно,
Що не знаходив, то все спростував.
Шукав те, що про себе не зна і само.

То ж що я шукаю?
Якщо ідеального світ немає.
То ж де я блукаю?
Якщо ідеальною істину світ вважає.

Про істину шукав і в науці.
Відносним там є «Ідеал»,
Як речовина чиста у пробірці
Абстрактним там є «Абсолют»,
Як холод абсолютного нуля.

Спросив я про це у Софії,
А вона, разізлившись на мене, сказала:
«Це все сестри сили злії!
За це відповідальність я не брала!»

Тож «Безтолковщина» якась тут щойно відбулась.
Софія, то була з началу, чи не було її там до кінця?
Виходить істоною є те, що істини нема; чи це і є істина її Отця?
Як зрозуміти те, що саме себе виключає, і в той же час знову породжає?
Немов змія проковтнула себе сама.

З ВИДИМОГО ПІЗНАВАЙ НЕВИДИМЕ: ТЕМА КРИТИКИ МИСЛЕННЯ У ФІЛОСОФІЇ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ»

Сикалова О., студентка юридичного факультету Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

У час високих технологій, коли кожен день кількість інформації збільшується в геометричній прогресії та коли цей шалений потік звалюється на людину – вона просто не в змозі дати коректну оцінку усім новинам та сформулювати свою точку зору стосовно конкретних подій, що дає змогу маніпулювати свідомістю людини та впливати на її буття.

Це дуже потужна зброя, і якщо вона опиняється у руках недобросовісних людей, то наслідки можуть бути фатальними. Така ситуація стала можливою через «втрачені» покоління, які «навчалися чому-небудь і як небудь», втрачаючи здатність до критичного мислення. Неймовірно, але Сковорода пророкував це у час, коли інформація з одного материка до іншого йшла місяцями.

Саме тому неможливо переоцінити ідеї Г. Сковороди стосовно цінності освіти, в якій істотне місце займає навчання навичкам критичного мислення, яке є основою формування особистості та її морально-соціальної поведінки. Думки мислителя не лише допомагають краще зрозуміти його творчість, але й мають у собі евристичний потенціал для вирішення філософсько-освітніх проблем нашого суспільства.

Григорій Савич підходить до питання освіти опираючись на своє розуміння Біблії, тому що навчання і моральне виховання, на його думку, є частинами одного процесу, а саме удосконалення людини.

Найвищою цінністю людини Сковорода вважає її духовність, тому і ціллю освіти має бути її розвиток. Коли людина тільки народилася, вона має величезний духовний потенціал. Але через реалії життя, в яких людина піддається аморальності та користолюбству соціуму, зазвичай, ще не

досягнувши зрілого віку, вона розгублює свій потенціал. Філософ вважає, що освіта і виховання, які направлені на розвиток свідомості і моральності людини, можуть дати відсіч негативному впливу зовнішніх викликів.

Освітньо-виховний процес – це розвиток природних здібностей, якими природа наділила дитину. Дуже важливо з самого початку виділити ці здібності та працювати над ними. Сковорода відмічає, що не тільки вчитель має важко працювати, але й дитина має проводити значну роботу по самопізнанню. Самопізнання – складна внутрішня діяльність, тому що вона обтяжена двонатурним людським буттям: духовним та тілесним. Якщо цього не розуміти, та звести до одного ці аспекти, це призведе до слідкування людини за бажаннями, які диктує його сліпа, тваринна натура. Це дорога до нещастя та царства темряви. До щастя ж веде усвідомлення в собі мислячої, розумної, духовної людини.

Ще однією з найважливіших цінностей освіти Г. Сковорода визначає відповідність діяльності людини з її природними здібностями – треба навчатися тому, до чого є природний хист. Щаслива та людина, яка працює за своїм покликанням. Важливо зрозуміти це на етапі отримання освіти.

Як згадувалося раніше, Сковорода значну увагу приділяє формуванню в людині критичного мислення. В ньому він бачив запоруку успішного руху до щастя людини. Філософ вірив у велику силу знання та самопізнання, у процесі якого народжується справжня людина – найвищий й найчистіший її стан. Знання наповнюють людину мудрістю і благом, пробуджують любов до пізнаного. Здобування знань вимагає напруженості і терпіння, відповідальності й свідомого ставлення до них, адже немає нічого гіршого ніж «сліпі знання, та лжа».

Сковорода пише: «Немає години, непридатної до занять корисними науками, і хто помірно, але повсякчас вивчає предмети, корисні як у цьому так і в майбутньому житті, тому навчання – не труд, а втіха. Хто думає про науку, той любить її, а хто її любить, ніколи не перестає вчитись, хай би зовні він здавався бездіяльним».

Ідеї Сковороди щодо педагогічної діяльності базуються на тому, що результатом освітнього процесу має бути виховання щасливої людини з позитивним настроєм який є бар'єром перед такими душевними явищами як печаль, заздрість, невдячність, які перешкоджають досягненню щастя. Такий стан досягається за рахунок розуміння та засвоєння цінностей освіти: критичне мислення, самопізнання, визначення природних здібностей. Навички, здобуті при навчанні мають допомогти людині встояти перед натиском зовнішніх факторів, розібратися з внутрішніми питаннями, та знайти свій шлях у житті. Щаслива людина та, яка обрала діяльність за своїми здібностями, і має змогу кожен день розвиватися та вдосконалювати свої вміння.

«ПРО ЩО Я ДУМАВ КОЛИ БЛУКАВ»

А. Тіщенко, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Моя душа сьогодні заговорить. Ви не проти? Минуло вже двісті двадцять два роки, як мої п'яти не торкаються землі. Власне тепер, мої п'яти і є земля.

Я щасливий, бо моє тіло, мій храм душі став частиною. Частиною чогось більшого аніж просто існування. Моя душа вільна. І де я тепер? Я всюди.

Можливо я вітер, так, я вітер! Обійняв би непомітно усіх тих, кого плекало моє серце. Але всі ті храми душі, що звуться людьми, моїми близькими людьми, вже давно стали самостійними вітрами.

З усіх утрат втрата часу найтяжча. Тоді, будучи на землі я думав багато. Думав, що я і є час, дощ, вітер... Думав, що між людиною і природою стоїть невидима стіна і назва цієї стіні «тіло».

Я міг бути чим завгодно. Торкався срібного снігу та вмить мої руки наповнювались приємним холодом. Я грав цим почуттям, саме цей стан продовжував моє життя. Відрізняв кожен день своєю неповторністю.

Я блукав. Блукав будь де. Мені було байдуже куди йти, головне щоб цей шлях не закінчувався.

Сенс людського існування — подвиг самопізнання. Пізнаючи себе, почав бачити інших. Страшна ця штука, бачити. Не можеш заплющити очі, бо бачиш крізь них.

Зараз, у вашому двадцять першому столітті, кожна людина має можливість втекти. Втекти від світу до вигаданої реальності. Чекати серію нового серіалу, переходити на новий рівень улюбленої гри та всяке інше. Абсурд якийсь. В двері вашого «храму» стукають без дозволу! А деякі ще й двері відчиняють.

Я не тікав. Мені подобалось жити. Мені подобалось життя в будь-яких його проявах. Навіть якщо це страждання. Відчував і хотів відчувати. Ви не дізнаєтесь нічого такого, чого немає в моїй біографії. Я був «як на листі», мені немає чого приховувати. Окрім того, що я не такий.

Усі не такі. Люди різні, особливі. Та й серед особливих є інші. Дивно, правда дивно.

Пожидав різні руки, дивився прямо в очі. Про що я думав? Звісно, в біографії цього не напишуть.

Я мріяв про те, що хочу полетіти, сісти на дерево та співати прямо там, на гілці. Бажано з чашечкою чаю.

Подорожуючи думав про різне. Наприклад чому до мене не приєднався жоден кіт, якого зустрічав на шляху. Думав...все життя думав. Думав і знав. Можливо через те і був один. Така вже була моя місія, залишити вам ідеї для роздумів.

А світ мене не піймав.

МИСТЕЦТВО ЖИТИ У КОНТЕКСТАХ СКОВОРОДИНІВСЬКОЇ ТРАДИЦІЇ

Т. Іванова студентка історичного факультету

Григорій Савич Сковорода – мандрівник за покликом душі, саме в цьому він відкрив для себе таємничу скарбницю, що зветься «життя». Його постать привертає увагу і зараз. Його «мистецтво жити» захоплює не тільки відомих сучасників, істориків, філософів, а й багатьох школярів, студентів і простих вчителів.

Наш скарб зараз, це його праці – книжки (не одна з яких не буда видана при його житті) – це не тільки матеріал для читання, а й практичний підручник для того, як легко і скоро можна навчитися жити і бути скільки ти можеш щасливим [2, с. 29].

Актуальність теми: Актуальність обраної теми посилюється тим, що питання дослідження тісно пов'язане з науковою та навчальною програмою нашого університету, так як назва закладу носить назву саме цього видатного діяча, де значна увага приділяється дослідженню життя та творчості Сковороди. Розробки цього питання втілюються в спецкурси, які викладається студентам історичного факультету.

Існуючі історичні дослідження та наукові розробки з обраної теми в силу її вагомості та значимості як взагалі, так і для місцевого історичного краєзнавства, є досить чисельними й різноманітними.

Про Сковороду пишуть, писали та будуть писати. Наприклад багато відомих поетів описують Григорія Савича у своїх віршах та творах. Слід виділити Леоніда Ушакова, доктора філологічних наук Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, та його працю «Григорій Сковорода: Семінарій», на якій і побудована ця робота. А також Валерія Дяченка, президента ГЛАСу, який також займався вивченням цієї теми, його праця «Григорій Савич Сковорода (український філософ).», де

описаний короткий його життєпис і вибрані місця з творів та листів. Широко вивчав творчість та філософію Г.С. Сковороди – Ярошовець В., його праця «Історія, філософія. історія філософії». Попович М. в своїй праці «Григорій Сковорода: філософія свободи», описав спосіб життя та віковічну потребу людства в свободі. Та не менш відомий, Кримський С. та його праця «Экспликация философских смыслов».

Мета: розглянути мистецтво жити у контекстах сквородинівської традиції на прикладі праць Сковороди та сучасних істориків, філософів та інших вчених.

Завдання дослідження:

- з'ясувати та простежити процес формування поглядів Сковороди, як мандрівника;
- розглянути його філософську ідею «щастя» та «свободи»;
- проаналізувати погляди письменника на життя та праці, в яких він це висловлював (базуючись на його працях);

«Щасливий, хто мав змогу знайти щасливе життя. Але щасливіший той, хто вмів ним користуватись...» – саме так казав Григорій Савич [6].

«Наше життя, – каже Сковорода, – мандрівка. Ліва дорога, пролягаючи через тріумфальні ворота, квартали веселощів та квітучі луки, веде до пекла... А права дорога, на початку гірка й терниста, стає потроху гладенькою, переогодом – солодкою, а наприкінці – найсолодшою». Яскравий образ лівої та правої доріг на тлі «великого ланцюга буття», тобто неба, землі й підземного світу, Сковорода змалював у своїй візії «Боротьба архистратига Михайла із Сатаною» [1, с. 176].

Сам Сковорода тлумачив своє життя як екзистенційну мандрівку. У діалозі «Боротьба архистратига Михайла із Сатаною» філософ змальовує самого себе таким: «Веселими ногами та місцями він простує із жезлом та мирно наспівує: чуюся прибульцем на землі, не сховай же від мене своїх заповітів». Співаючи, кидає оком то направо, то наліво, а то й на все

видноколо; спочиває як не на узвишші, так побіля джерельця або на зеленій траві; ласує нехитрими ласощами, сам надаючи їм смаку, неначе добрий співак простій пісні. Він солодко спить та насолоджується Божими видами вві сні й наяву. А на ранок прокидається бадьорий і сповнений надіями... День йому – то цілий вік, що сходить на тисячоліття, і він не проміняє його навіть на тисячу нечестивих літ. По світовому, він – найнікчемніший жебрак, а по-Божому – найбільший багатій. Цей мандрівник ходить ногами по землі, та серце його... перебуває на небесах і насолоджується». Перегородою способу життя Сковороди трактували по-різному: філософ поставав, то як «навчитель мудрості» на кшталт стародавніх кініків або стоїків, то як звичайний мандрований дяк, то як «старчик» – такий собі чернець у миру. Так чи так, екзистенційні мандри Сковороди розгортаються в річищі українського мандрівництва XVI – XIX століть [1, с. 76].

Про Сковороду здавна говорили, що він жив так, як учив, а вчив так, як жив. Справді, бо життя Сковороди – то його втілена філософія. Зокрема, в одному з листів до Михайла Ковалинського він, спитавши самого себе: «Що таке філософія?» – відповів: «Перебувати на самоті із собою, із собою вміти вести розмову» [1, с. 46].

Одним із найважливіших понять філософії Сковороди є щастя. Недаром науку Сковороди зазвичай розглядають у рамках евідемоністської традиції. Для нашого філософа щастя – це справжня *causa finalis* усіх людських промислів, почувань та дій. Свої погляди на природу щастя він найдокладніше розглядає в діалозі «Розмова п'яти подорожніх про справжнє щастя в житті», а також у тракті «Початкові двері до християнського доброго життя». «Нема нічого солодшого для людини й нічого потрібнішого, – каже він, – як щастя, і немає нічого легшого, ніж це... Царство Боже всередині нас. Щастя в серці, серце в любові, любов же в законі Вічного... Нині чи хочеш бути щасливим? Не шукай щастя за морем, не проси його в людини, не мандруй по планетах, не тиняйся в палацах, не плазуй по земній кулі, не

броди по Єрусалиму... Золотом можеш купити село – річ трудну, бо не вельми потрібну. А щастя, як річ найбільш потрібна, дається всюди даром. Повітря і сонце завжди з тобою, всюди й даром; а все те, що від тебе геть тікає, – знай, що воно чуже й не вважай за своє» [1, с. 698].

Отже, бути щасливим – се значить пізнати себе чи то свою природу, взятися за свою долю і робити своє діло(З твору «дружня розмова про душевний спокій») [2, с. 38]. Для твоєї душі один тільки робітник – сам ти [2, с. 30].

Любив дуже природу і був близьким до неї. Кожний захід сонця чи схід наповняв душу Сковороди радістю й щастям і він не переставав повторяти тоді: «Дякую всеблаженному Богу, що потрібне зробив нетяжким, а тяжке непотрібним». Опівночі він завжди вставав з ліжка і починав молитися, і в сій молитві серед нічної тиші обхоплювала його екстаза; він мов би світ весь бачив, боровся з невидимими силами зла земного, а душа возвишалася до розуміння Божества [2, с. 21].

Сковорода шанував свободу як найвищу цінність дочасного людського життя. У сквородинівському тезисі свободи можна вбачати і вияв європейської старої культури, і превалювання в ній ідеалів лицарського стану, і вияв питомих рис психічного складу українця, для якого, характерне «стремління до свободи в різних розуміннях цього слова. Окрім того філософ тлумачив свободу як характерний для мудрого чоловіка душевний спокій» [1, с. 669].

Слід виокремити «свободотворчість» Г.С.Сковороди як автономну рису його філософування та життєвого шляху, та водночас як його самотворення, складову філософії «мистецтва життя», оскільки сучасні праці актуалізують історико-філософську проблему «відкритість буття», «віднайдення в текстах можливостей, не реалізованих авторами» [3, с. 32]. віковичної потребу людства в свободі [4, 246], ціннісно-смисловому універсумі експлікації філософських смислів [5, 102].

В житті будь-якого поета, ніщо і ніхто не може розповісти нам краще про нього самого, ніж власне його праці. Здається кожне речення, слово, літера може передати настрій, думки та позицію, чи то на життя, чи то на подію. В віршах Сковороди, можна не тільки читаючи отримувати насолоду, а й знайти для себе багато цінних порад.

Наприклад, в двадцять третій пісні (на текст: «пропали в суєті дні»), Григорій Савич, написав: «Коли ж ти не вмієш жити, То вчися сій мудрості. Ах, не може розум умістити В собі тої усеї хитрості. Знаю, що наше життя повне суєтливих брехень, Знаю, що людина – се глупе сотворіння Ічим довше живе, тим глупішою стає; Знаю, що сліпий той, хто закладає собі життя.» [2, с. 91].

Важливим місце в житті та творчості Сковороди посідали не тільки поезія, філософія, богослов'я, але також і музика, театр, малярство [1, с. 529]. Музика, як свідчив Михайло Ковалинський, була «улюбленим, хоча й не головним заняттям» Сковороди. Власне кажучи, філософ займався нею «заради втіхи та відпочинку» [1, с. 532].

«Ні про що не турбуватись, ні за чим не турбуватись – значить, не жити, а бути мертвим, адже турбота – рух душі, а життя – се рух» – писав Сковорода [6].

Улітку 1745 року Сковорода розпочав свою мандрівку Європою. Пізніше письменник вирушив до Угорщини. Упродовж п'яти років йому вдалося побувати ще й у Австрії, Словаччині, Польщі, можливо, також в Італії (Венеція, Болонья, Флоренція), Чехія (Прага) та Німеччині (Дрезден, Ляйпціг, Галле). Загалом, Сковорода відвідав цілу низку міст Центральної та Західної Європи: Жешув, Дукля, Свидник, Бардіїв, Пряшів, Кошіце, Шарошпатак, Братислава, Трнава, Токай, Будапешт, Відень. Ця мандрівка справила помітний вплив на світогляд Сковороди [1, с.54] Але пам'ятним місцем для Григорія Савича є містечко Чорнухи на Полтавщині, де він народився й провів дитинство; Києво-Могилянська академія, де він навчався та багато інших містечок пов'язаних з нашою рідною Україною. Не даремно

народом сказано: «В гостях гарно, а вдома краще».

Павло Тичина писав: «Він свідомо обрав своїм кабінетом цілий світ, при обміркуванні його творів присутні були і небо над головою, журавлі, лелеки, тополі, озера, ліси і тверда земля під ногами, а головне – люди».

«Я нічого не боюся – тільки самого гріха. Убий же в міні усякий гріх – в тім ключ усіх моїх радостей» – писав Григорій Савич в Третій Пісні [2, с.74].

Спосіб життя Сковороди Г.С. не повинен бути дивним, бо так і живуть відомі генії людства. Трохи самотні, в чомусь дивні та цікаві, мудрі та розсудливі, добрі та людяні. Шукаючи музу та черпаючи ідеї з всього світу, він все життя провів у мандрах. Залишивши після себе у спадок великий скарб для майбутнього покоління, свої педагогічні погляди, філософські роздуми та літературні твори. Творчість Сковороди Г.С. розглядається, як в шкільних підручниках, літературних виданнях, так і широко вивчається в вищих навчальних закладах.

Література

1. Ушкалов Л. Григорій Сковорода: семінарій./ Л. Ушкалов. – Харків: Майдан, 2004. – 876 с.
2. Хоткевич Г. Григорій Савич Сковорода: (український філософ). Короткий його життєопис і вибрані місця з творів та листів. З нагоди 125-літної річниці з дня смерті. Перевидання. / Г. Хоткевич. – Харків: Гуманітарно-літературна асоціація Г. Сковороди, 1997. – 128 с.
3. Ярошовець В. Історія, філософія. історія філософії // Філософська думка. / В. Ярошовець, І. Бичко.– 2003. – №2. – 11-36 с.
4. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи./ М. Попович. – К: Майстерня Білецьких, 2007.–256 с/
5. Крымский С. Экспликация философских смыслов./ С. Крымский. – М: Идея- Пресс, 2006. –240 с.
6. Афоризми Григорія Сковороди [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://scovoroda.info/aphorism.php>. -Дата звернення: 25.11.2015.

ГРИГОРІЙ САВИЧ СКОВОРОДА>

Н. Ходєєва

De Libertate доносить до нас.>
Наша свобода – то сильний каркас,>
Але за умови міцнішає він:>
Справжню свободу у серці знайди>
Й шляхами різними до неї ти йди!>
Для кожного різна, особиста вона>
Хтось грішма платить за неї щодня>
Інший у пошуках себе й свободи>
Мандрує у інші міста>
А для мене свобода у слові>
У власному слові і в тих словах,>
Що гомін віків доносить до нас.>
Свобода у небі і зоряній ночі,>
Що світ неосяжний вкриває вночі.>
Свобода в природі;>
В любові і в дружбі вона.>
У кожного різна, своя.>
Але свобода завжди одна.

«...НАЙКРАЩА ПОМИЛКА ТА, ЯКУ ДОПУСКЮТЬ ПРИ НАВЧАННІ»: MISTAKE БЕЗ СТРАХУ ПОМИЛКИ

К. Хрипливець, студентка українського мовно-
літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського
національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Григорій Савич Сковорода залишив нам велику творчу філософську спадщину. Минуло стільки часу, а його твори продовжують слугувати нам

невичерпним джерелом мудрості та повчання.

Потужний інтелектуальний посил, оригінальність у баченні світу, незалежність світогляду філософа знайшли свій вияв у багатогранній афористичній спадщині на різні тематики. Геній широко розробив філософську, етичну, педагогічну теми. Афоризми Григорія Савича лаконічні й відшліфовані, а думка, закладена в кожному з них вражає своєю місткістю і глибиною.

Українська система освіти вичерпує себе. Усе ще вчителі послуговуються радянськими принципами та прийомами. І особливо це яскраво виражено в оцінюванні та критиці.

Створено Державний стандарт освіти України, у якому зазначено за якими критеріями варто оцінювати досягнення учнів з тієї чи іншої дисципліни, якими навичками та знаннями має оволодіти учень з тієї чи іншої теми тощо.

Головною метою вивчення предмету «Українська література» у загальноосвітній школі є залучення учнів до найвищих досягнень національної культури, національних і загальнолюдських духовних цінностей, розвиток творчих здібностей учнів, виховання в них естетичного смаку, високої читацької та загальної культури, вироблення вмінь самостійно ознайомлюватися зі зразками мистецтва слова, свідомо сприймати втілені в них естетичні й духовні цінності.

Для отримання високого балу учневі необхідно не лише володіти матеріалом та навичками комплексного аналізу літературного твору, застосовувати теорію в конкретних ситуаціях, демонструвати правильне застосування матеріалу, складати порівняльні характеристики, добирати аргументи на підтвердження власних міркувань, а й викладати свої думки у особливо творчій формі, мати здатність до оригінальних рішень різноманітних навчальних завдань.

У 11-томному словнику сучасної української мови подаються нам такі визначення.

Креативність (від англ. Creative – створювати, творіння) – здатність до генерування нових, оригінальних ідей та їх втілення.

Оригінальний – 1. Створений самостійно, без наслідування відомих зразків. 2. Дивний, химерний. 3. Який привертає до себе увагу своєю незвичайністю, своєрідністю. 4. Не схожий на інших; самобутній.

Творчість – діяльність, пройнята елементами нового, вдосконалення, збагачення, розвитку.

Філософія англійського емпіризму трактує творчість як вдалу комбінацію елементів, що уже існують (теорія пізнання Ф. Бекона і особливо Т. Гоббса, Дж. Локка і Д. Юма); творчість виступає як щось подібне до винахідництва. Завершена концепція творчості у вісімнадцятому столітті створюється Кантом, який аналізує творчу діяльність у вченні про продуктивну здатність уяви. «Трансцендентальна» уява з'являється як загальна основа споглядання і діяльності, так що творчість лежить в основі пізнання.

За Шеллінгом, творча здатність уяви є єдність свідомої та несвідомої діяльностей, тому ті, хто обдарований цією здатністю (генії), творять у стані натхнення, несвідомо, що є подібним до того, як творить природа.

Згідно Шеллінгу, творчість – це вища форма людської життєвості: тут людина стикається з абсолютом.

В ідеалістичній філософії кінця дев'ятнадцятого століття творчість розглядається з перевагою у його протилежності механічно-технічній діяльності. При цьому, філософія життя протиставляє технічному раціоналізму творчий природний початок, то екзистенціалісти підкреслюють духовно-особову природу творчості. Розглядаючи творчість культури і історії, філософія життя (Ст. Дільтей, Р. Зіммель, Х. Ортега-і-Гасет) підкреслює його унікальний, індивідуально-неповторний характер.

І філософи, і мовознавці, і лінгвісти при поданні термінів «творчість», «креативність», «оригінальність» застосовують при описанні такі поняття як

«щось нове», «самобутнє», «унікальність» тощо. Тоді як є можливим оцінити об'єктивно те, чого ще ніхто ніколи раніше не продукував? А якщо це вже існує, то не є новим, оригінальним, самобутнім. Відповідно, неможливо оцінити творчі здібності учня справедливо, керуючись поданими поняттями.

Література – це мистецтво, це творчість, це творчий процес. Навіть читаючи певний твір, людина уже продукує у своїй уяві нові образи та картини, що є самобутніми та оригінальними. Тому ми дійшли висновку, що немає «помилкової думки» на заняттях із української літератури, і неможливо за поняттями «творчий підхід», «оригінальність мислення», «креативність ідей» оцінювати раціональними «правильна думка», «неправильна відповідь». Так, це має місце бути на уроках із циклу точних наук, але не в нашій сфері.

«Усі ми генії. Але якщо ви будете оцінювати рибу за її здатністю лазити по деревах, вона проживе все життя, вважаючи себе дурною». Альберт Ейнштейн.

Саме це і відбувається на уроках у сучасних школах. Учителі нещадно критикують учнів у їх творчих пориваннях, тим самим роблячи неможливим творчий процес, креативний підхід. Учні просто бояться чи соромляться своєї нестандартної думки, свого натхненного стану і просто цитують критику чи стислий зміст певного твору. Бо своєю критикою, підкріпленою методичкою і стислими конспектами уроків чийогось авторства, учитель не лише «зариває» творчі здібності до літератури, а й відбиває бажання взагалі поринати у цей химерний світ літератури. Учні розчаровуються у «правильності» розуміння творів, у своїх думках, судженнях і взагалі не бажають занурюватися у мистецтво. А «правильності» як такої не існує.

В умовах сьогодення ці стандарти і критерії оцінювання уже вичерпують себе. За останні сотню років змінилося усе: техніка, промисловість, виробництво, а шкільна концепція – ні. Світові потрібна сучасна, комунікативна, креативна, оригінальна особистість, яка привнесе щось своє, щось нове у наш світ. Чи то новий витвір мистецтва, чи то новий

винахід, новий спосіб мислення – будь-що. Але, щоб цього досягти, саме учитель повинен закласти те підґрунтя для формування та розвитку цих якостей та навичок. А як ми можемо цього досягти, якщо дитина боїться зробити помилку? У неї автоматично з поняттям «помилка» виникає асоціація «пригнічення», «страх», замість конструктивного «інший шлях», «інша точка зору», «змінити спосіб». Необхідно донести учням, що помилка – це добре, це результат, це свідчення руху, прогресу, що розвиток неможливий без помилок, що врешті-решт, «найкраща помилка та, яку допускають при навчанні»!

Проведене опитування в Прудянській ЗШ I-III ступенів серед учнів середньої ланки показало, що 65% учнів не читають програмні твори у повному обсязі, бо на їх думку не розуміють глибинного сенсу прочитанного; 31% опитаних заявляють, що їм не цікава література загалом; 43% учнів зазначили, що готуються до уроку, але не відповідають, бо вважають свою думку неправильною.

Вище зазначене опитування доводить, що рамки оцінювання знань та сприйняття творів на уроках української літератури є занадто тісними для сучасності.

Отже, наш моніторинг та опитування дали змогу дійти певних висновків.

На сучасному етапі розбудови нашої держави та розвитку суспільства необхідно змінювати стандарти, критерії, підходи в освітньому процесі, потрібен простір для творчості, необхідно створити комфортний психологічний клімат під час навчального процесу, важливим є переосмислення критеріїв оцінювання творчих проектів та креативних завдань саме на уроках літератури.

ЦІЛЬ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ

М. Чередніченко, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Як окреслити ціль в житті? Що в взагалі мається на увазі, коли мова йде про ціль? Це абстрактне явище, чи можливо щось матеріальне? У всіх ціль одна, чи кожен шукає конкретно своє? Ці і ще тисячу інших питань можна поставити до одного слова: «Ціль». Багато чого нам невідомо про мету існування людини на Землі. Я думаю, що ми й ніколи цього не дізнаємося. Проблема тут в іншому, чи потрібно людям це знати взагалі? Хомосапієнс істота допитлива, і навряд чи залишить спроби знайти відповідь на це питання.

На перший погляд здається, що все доволі легко. Запитай першого ліпшого про його сенс життя. Він відповість, кожен відповість, проте це буде через хвилину, місяць, рік чи навіть 4 роки. Все важке здається легким допоки не почнеш у якийсь час роздумувати над своїм життям. Закладаюся, що такий період настає у кожного. Це лише питання часу. Більшість розуміючи, що прожив частину свого життя безістотно, активно починає шукати той самий сенс життя, ціль. Хтось питається ради знайомих, родичів із значним життєвим досвідом, хтось занурюється у читання розумних книжок, вивчає курс практичної психології, дивиться відеоролики в ютубі, шукає різних поштовхів до розгадки свого життя. Мені це нагадує рибу, що вилетіла з ополонки у пошуках кращої долі в іншій, проте все ніяк не може потрапити туди, продовжуючи битися об лід навколо неї. І назад не повернешся, і туди не вскочиш. Істина десь близько і десь далеко. Якщо схематично зобразити цю ситуацію, то я думаю, що вийде щось приблизно таке:

You

Present

Future

Краще донести свою думку мені допоможе Григорій Сковорода і його ідея «сродної праці». Наведу цитату із байки «Бджола та шершень»: «Немає гіршої муки, як хворіти думками, а хворіють думки, позбавляючись природженого діла. І немає більшої радості, аніж жити за покликанням. Солодка тут праця тілесна, терпіння тіла і сама смерть його тоді, бо душа, володарка людини, втішається природженим ділом. Або так жити, або мусиш умерти». Суть ідеї Сковороди полягає в тому, що людина може отримати задоволення тільки займаючись тим, що їй дійсно до душі. Приносити насолоду може лише та праця, до якої маєш схильність і лише тоді ти матимеш честь внести у цей світ суспільну користь водночас знайти в цьому свою втіху. Чи не в цьому запорука щастя?

Теми щастя і цілі у житті торкалися багато вчених, філософів, лікарів, але я хочу сьогодні звернутися до Віктора Франкля – всесвітньо відомого психіатра, психотерапевта, філософа, творця так званої Третьої Віденської Школи психотерапії. У своїй книзі «Як бути щасливим» він зазначає одну цікаву деталь, що я вбачаю ключем до істини моєї сьогоднішньої теми: «Щастя неможливо знайти, його потрібно створити». Якщо зараз ти не зможеш відчувати себе щасливим від того, що маєш, то де запорука того, що в майбутньому ти будеш щасливим маючи більше? І чи буде те саме більше достатньо для тебе? Нам завжди буде мало, така вже наша природа. Тому нам потрібно навчитися цінувати те що маєш зараз, цей самий момент, що проходить повз тебе. Відчувати радість від найпростішого, і тоді до якої б цілі ти не йшов у своєму житті – ти будеш щасливим.

Так що таке ціль? Я вважаю, що кожен сам створює її для себе індивідуально. Вона не може бути загальноприйнятою для окремої групи, сім'ї, народу чи країни. Люди як кольорові камінці, що разом утворюють мозаїку нашого світу. Кожен важливий, кожен має свою роль і кожен унікальний.

ФІЛОСОФСЬКІ ПОГЛЯДИ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ

Ю. Черногуз, студентка українського мовно-літературного факультету імені Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

Розвиток духовної культури України та її народу нерозривно пов'язаний з іменем великого філософа, поета і письменника, педагога Григорія Сковороди, який жив і творив у XVIII столітті. Григорія Сковороду відносять до типових представників української просвітницької філософії, а також часто називають українським Сократом. Його біографія засвідчила рідкісний приклад узгодження власної філософської системи із обраним ним способом життєвої поведінки, що, безперечно заслуговує поваги. Аскетичний образ мандрівного філософа сприймається багатьма поколіннями українців як ідеал мудреця-пророка, який навчав свій народ, доносив йому правду про істинне благо. На думку Григорія Сковороди, саме філософія, або «любомудріє», як він говорив, скеровує усе коло справ до мети, щоб дати життя духу, благородство серцю, світлість думкам.

Різностороння творчість Сковороди як філософа-мислителя, письменника, педагога, музиканта, художника, знавця духовної спадщини античності і середньовіччя, інтелектуальних досягнень ранньомодернового часу, його суспільно-історичні, етичні й естетичні погляди становлять важливий етап у розвитку вітчизняної наукової і суспільно-політичної думки.

Григорій Сковорода став не тільки основоположником новітньої української філософії, яка базувалася на міцному фундаменті Святого Письма та ідей мислителів давнини, а й з'явився в образі Предтечі, який прокладав хресний шлях Месії України – Тарасу Шевченку. У словах філософа «Світ ловив мене, та не впіймав...», викарбуваних за його ж заповітом на власній могилі, закладено всю сутність філософії Сковороди, у центрі якої перебувала людина та проблема досягнення нею щастя та

гармонії з оточуючим світом.

Міркування щодо цієї проблематики у Сковороди мають релігійно-філософський характер, вони невідривно пов'язані із зверненнями до Біблії та християнської традиції, а тому спираються на головні християнсько-світоглядні категорії: любов, віру, щастя, смерть тощо. Шляхом міркувань про них філософ шукає відповідь на питання, ким є людина, який зміст її життя, які основні грані людської діяльності.

Як письменник Сковорода зробив важливий крок у розвитку української літератури. Його творча спадщина не втратила інтересу і для сучасних читачів.

Григорій Сковорода – це видатна постать у літературному процесі. Можна сказати, він випередив свій час: випередив формою та змістом поетичних творів, випередив художньою довершеністю своїх трактатів, прозових творів і байок. Але головним, на мою думку, є інше. Г. Сковорода, не підкоряючись впливу своєї доби, випередив свій час насамперед своїми філософськими поглядами, світосприйняттям та думками.

Сковорода основну увагу приділяв філософсько етичній проблематиці, а саму філософію розумів як спосіб самоутвердження людини у світі. Сутність людського щастя, сенс людського буття, шляхи досягнення блаженства в реальному світі стали головною темою всіх його творів, поєднуючись з розробкою загально філософської концепції світу і людини.

Світогляд Г. Сковороди носить глибоко пантеїстичний характер. На його думку, Бог, всемогутня духовна сутність, що стоїть над природою і людиною, не існує. Бог є істина, природа в природі, живе в ньому людина в людині. Звідси заперечення буквального розуміння біблійних чудес як таких, що не відповідають істинній сутності Бога. Стверджуючи вічність матеріального світу, Г. Сковорода вважав, що вічність матерії зумовлюється невидимою натурою Бога, є тінню вічної духовної субстанції. Єдність матеріального і духовного, загального і одиничного він прагнув осмислити в

теоретико-пізнавальному відношенні через взаємозв'язок сутності і видимості, а в моральному плані через поняття добра і зла.

Реальність, на думку Г. Сковороди, є гармонійною взаємодією трьох світів: макрокосму (великого світу), мікрокосму (людини), що глибиною не поступається великому світу, і символічного світу або Біблії. У свою чергу кожний з трьох світів є єдністю двох «натур»: «видимої», «зовнішньої», «тіньової» й «невидимої», «внутрішньої», «світлої».

Макрокосм, матеріальний, фізичний світ є лише тінню світу справжнього, внутрішнього – Бога. Так: само мікрокосм - людина є єдністю двох «натур»: тілесної, зовнішньої і внутрішньої (справжньої, «істинної»)). Зовнішнє – тіло, його Сковорода характеризує як тінь, тління, оболонку. Через нього просвічує «істина» людини, душа, в якій одвічно присутній Бог. Кожна людина, на думку мислителя, несе в собі божу істину. Бог не тільки є прихованим у людській душі, – він є її джерелом. Між зовнішньою і внутрішньою «натурами» існує гармонія, яка встановлюється через Бога. Звідси виходить, що, пізнаючи макрокосм і відкриваючи в ньому його творця, людина усвідомлює і себе як творіння боже.

Г.Сковорода постійно говорив, що люди повинні пізнати самих себе, свої здібності, виробити відповідно до своєї природи спосіб життя. Ідея «сродної праці» – основа філософських поглядів Г. Сковороди. Спостерігаючи події у суспільстві та побуті, видатний мислитель знайшов для себе причину проблем, що його оточували. Г. Сковорода бачив талановитих селян, що могли б стати видатними художниками, письменниками або музикантами, але були приречені працювати фізично. До того ж найчастіше вони працювали не на свою родину, а на панському полі. Бачив філософ і бездарних чиновників, що обіймали високі державні посади, керували цілими містами, не маючи до того ані здібностей, ані освіти, ані бажання давати людям користь. Ними керувала хіба що жадоба грошей та влади. Ідея «сродної праці» Г. Сковороди дуже проста, її можна сформулювати кількома словами. Проте вона має в собі глибокий філософський зміст і є шляхом

вирішення багатьох проблем навіть сучасного суспільства. Ця ідея полягає в тому, що людина має займатися у житті тим, до чого вона має хист і здібності, до чого відчуває прагнення та натхнення. Свої ідеї Сковорода відобразив у байках. Байки «Бджола та Шершень», «Жаби», «Жайворонки» відображують саме ідею «сродної праці». Байки яскраво і зрозуміло пояснюють та ілюструють ідеї філософа. Особисто мені ідея «сродної праці» дуже близька. У XXI столітті ми спостерігаємо розвиток науки, технічний прогрес, великі зміни у житті. Ми бачимо безупинний розвиток, але ж ми не можемо спрогнозувати, наскільки збільшилися б темпи цього розвитку, якби у нашому суспільстві по-справжньому запрацювала ідея «сродної праці». Бо і нині хтось не може дозволити собі здобути освіту, хтось не може зробити кар'єру, бо має талант, але не має зв'язків. На мою думку, Г. Сковорода і справді був геніальним філософом, адже він зміг побачити і теоретично вирішити дуже гостру проблему, що актуальна навіть сьогодні. А втілити цю ідею в життя – то вже справа прийдешнього покоління та наших нащадків.

Постать Григорія Сковороди займає особливе місце в історико-культурному розвитку України. Це філософ, який зумів гармонійно поєднати філософію і життя. За словами Д. Чижевського, «життя Сковороди є його філософією, а його філософія є його життям». Його спадщина належить до визначних надбань вітчизняної прогресивної культури XVIII ст., а його ім'я посідає помітне місце в ряду видатних діячів минулого, які збагатили філософську думку та художню літературу України.

Філософська позиція Г.С. Сковороди органічно пов'язувалась із його життєвим шляхом, що ґрунтувався на розроблених ним філософських засадах. Своєю життєвою поведінкою він стверджував, що пошук істини необхідно здійснювати серед народу, тільки там можна почерпнути мудрість.

Значення Г.С. Сковороди – вельми широке і охоплює усі сфери духовного життя українського народу. Його творчість торкається найрізноманітніших аспектів людського життя: науки, релігії, культури, мистецтва.

Багатогранна і філософська спадщина Г.С. Сковороди, але найголовнішим у його вченні є природа людини і її призначення.

Звичайно ж філософська система Сковороди виникло не на пустому місці. Ще грецький філософ Сократ, на чий вислови часто спирався Сковорода, вважав моральність-добродішність і знання-мудрість тотожними поняттями. Мандрі Сковороди в образі "старця" також нагадують проповіді Сократом своїх ідей на вулицях і площах.

У своїх філософських трактатах Сковорода, насамперед, намагався розкрити трагічні суперечності життя і смерті, добра і зла. У своєму ставленні до світу він спирався не стільки на аналіз соціального середовища, скільки на осмислення гуманістичної сутності суперечностей людини і світу, протилежних начал у самій людині.

Сковорода навчав, що найбільше й фактично єдине завдання філософії – шукати правду і прагнути до неї. Але в умовах людського життя ця ціль недосяжна, і щастя людини полягає саме в тому, що вона в усьому мусить шукати правди і жити в гармонії з природою. Особлива увага відводиться пошуку «сродної» праці. Тобто кожна людина повинна займатися тим, що їй дається легко, приносить задоволення собі та є корисним для суспільства. Саме в цьому полягає найвище щастя. На наш погляд, ця теза актуальна і донині. Адже пошук «сродної» праці це якраз і є самореалізація у суспільстві.

Оцінюючи значення філософського доробку Григорія Сковороди, дослідники одностайні в тому, що саме Сковорода є основоположником української класичної філософії, в якій яскраво виявляються специфічні ознаки української ментальності. Творчість Сковороди мала вирішальне значення для подальшого розвитку вітчизняної філософської думки.

На мій погляд, не дивлячись на ідеалістичність та утопічність деяких гіпотез та тверджень, філософська спадщина Г. С. Сковороди не втратила свого значення і в наш час, коли результатами праці людини стають небезпечними для її ж подальшого існування, адже людство все частіше

стикається з екологічними катастрофами, заради мети отримання прибутку не дотримуються визначені стандарти у виробництві, ще не кожна людина може реалізувати себе відповідно до її нахилів та здібностей та мати задоволення від своєї праці, що породжує невідповідність пропозиції та попиту на ринку праці.

«ФИЛОСОФСКИЕ РАЗМЫШЛЕНИЯ Г.С. СКОВОРОДЫ»

Т. Самохвалова, студентка юридического фак-та

Какое оно, где его искать? Это ощущение всегда напоминает о себе спокойствием и необычным волнением сердца. Каждый представляет птицу счастья по-разному, а Григорий Сковорода своими действиями помогает понять пути и способы его достижения. Великий и мудрый понимает счастье в самопознании, а доказательство в ответе к монахам: «Я столпотворение умножаю собою. Мир меня не поймает».

Григорий Саввич Сковорода. Выдающийся украинский писатель, философ и педагог, отстаивал права трудового народа на свободу и разностороннее развитие, на счастливую жизнь. Главными размышлениями Григория Сковороды как творческой личности были размышления о счастье человека и путях его достижения. Ими полно все его творчество. «Как хочешь быть счастливым, не ищи своего счастья за морями...», ибо, как считал Григорий Сковорода, оно не только рядом с тобой, оно «внутри тебя», «в твоём чистом сердце, в твоей честной душе, живущей по законам Божиим и велению Божьему. Эта мысль повторяется в разных вариациях, сентенциях, библейских тезисах, но лаконично она передана в формуле: «Счастье твоё и мир твой, и рай твой, и Бог твой внутри тебя есть». Достичь счастья – значит прислушиваться к своему внутреннему голосу, выслушать себя, т. е. вполне войти «в храм свой», жить в гармонии с природой, с Богом, ибо только это приносит счастье, это предусмотрено тебе «блаженной натуре». Все, что

нужно человеку, силы, которые держат его на свете, противостоят злу, он имеет в себе от природы. Нужно только все познать, открыть в себе и использовать на благо. Более четверти века жил среди простого народа философ. Его размышления о смысле человеческой жизни проходят через его произведения. В баснях Сковороды является важным мотив «сродного труда», труда, который является естественной потребностью каждого человека. Без труда человек не может иметь счастливой жизни и морального удовлетворения, убеждает Григорий Саввич.

Чтобы шире и ярче показать свои размышления о самом важном чувстве, Сковорода дает философские взгляды в своих бессмертных произведениях. В основу басни «Пчела и Шершень» положена мысль «сродного» труда, объединяющая любимое человеку занятие с общим. Родственное дело с настоящим счастьем, когда природа способствует. Притча-повествование «Неблагодарный Эродий» рассказывает о большой роли природных сил человека в воспитании и обучении: «Сокола довольно быстро начнут летать, но не черепахи». Природа помогает выявить духовные качества, по которым Сковорода учит судить о ней человека в притче «нищий Жаворонок», которая показывает основой жизни здоровую душу. Странствующий философ призывает к гуманности, без которой высохнет важнейший источник человеческого счастья – любовь к людям и природе, любовь к прекрасному, к обучению и духовному обогащению. Заповеди справедливости, добра, человечности и трудолюбия находят отклик в сердцах современников, так прокладывают путь к настоящему счастью, к которому стремится каждый человек. Философские произведения Сковороды – это великие достижения украинской литературы, а голос великого писателя становится «чище и громче в веках». Работа приносит обществу материальное и духовное богатство. Смысл жизни – работать по призванию, по наклонностям и таланту, выполнять посильный и доступный ему труд. Только тогда все люди будут счастливы. Ценность жизни – «естественный» труд. Эту идею Сковорода проводит в баснях «Собака и Кобыла», и особенно

выделяется произведение «Пчела и Шершень». Пчела по призванию собирает мед. А без работы она не мыслит своей жизни. И это естественно, по мнению автора. Люди же типа Шершня – это паразиты, – стремится доказать Сковорода. Они живут воровством чужого для того, чтобы «есть, пить». В образе Шершня осуждаются представители господствующих кругов. А Пчела – это образ мудрого, трудолюбивого человека, для которого смысл жизни в его «естественном» труде. Баснописец чтит Пчел как символ честности и трудолюбия и позорит шершней как нетрудовых элементов общества.

Основой счастья, как считал Сковорода, является «сродный труд», то есть тот, к которому человек имеет естественные наклонности и способности. Представляя мировоззрение украинцев как трудового земледельческого рода, он почерпнул из народной мудрости здоровый взгляд на труд как источник жизни. От народа перенял он и мнение о том, что воспитание должно осуществляться по принципу «врожденности», уместности для того или иного человека. Ведь есть в казне народной мудрости множество высказываний, в которых передается многовековой опыт и взгляды на труд и воспитание: «Знай Шве́ц свое шевство, а в кравецтво не вмешивайся», «Волка в плуг, а он в луг», «Сесть на своего коня». В народной фразеологии нет чувствительнее оценок, чем в адрес тех, кто занимается не своим, кто примеряет на себя чужой кожух: «как корове седло», «как зайцу бубен» и т. д. Это здоровый народный смех послужил источником высмеивания, осуждения и оценки соответствующих человеческих пороков и в баснях Григория Сковороды. Некоторые из названных пословиц он использовал или как исходный тезис для развертывания сюжета басни, или как сентенцию в морали. Однако все заимствованное из народной казны, как и из мирового литературного опыта (басен Эзопа, Ла-Фонтена), претерпевало в творчестве Сковороды изменений, переплавлялось в горниле его незаурядного таланта. «Сродный труд» приносит счастье, придает сил, «необходимое делает

нетрудным, тяжелое – ненужным», поскольку с человеком Бог. Под покровом «блаженной натуры» человеку немного надо приложить усилий для счастья. Нужно только познать себя, а узнав, быть деятельным, ибо «сродность трудолюбием утверждается». К тому же не надо страдать, что Бог одному дал мало, а другому – больше, потому что «без сродности все ничто».

Учение Григория Сковороды о путях достижения человеком счастья, хотя и привлекало своей мудростью, было утопическим. Ведь речь шла в нем о природном, а не об общественном человеке. Человек же вне общины, вне общества, часто диктует свои условия, – немыслим. Однако учение Сковороды – это размышления: стоит ли чего-то общество, которое не ценит в человеке врожденных способностей, не позволяет ему раскрыть себя, реализовать их сполна? В баснях Сковорода раскрывает благородство людей, жизнь которых проходит в «сродном» труде. Студент стремится работать по призванию, которое даст ему большое моральное удовольствие для души и будет полезным для общества. Но есть еще одно всеобщее условие счастливой жизни – доброжелательное отношение человека к человеку, взаимопонимание, взаимоуважение, верность. Г. С. Сковорода писал: «Счастлив тот, кто сопряг сродную свою частную должность с общей. Сия есть истинная жизнь».

НЕ ТІЛО, А ДУША Є ЛЮДИНОЮ

Т. Яковлева, студентка українського мовно-літературного факультету імені
Г.Ф. Квітки-Основ'яненка Харківського національного педагогічного
університету імені Г.С. Сковороди

Ти підходиш до дверей. Глухий стукіт у невідоме. Тиша обривається холодним голосом із-за цієї стіни, що відділяє мене від того, хто за дверима. Хто там?-Я.-Хто Я? Та чи не замислювались Ви над відповіддю? Хто ти насправді? Яка людина? Що в тобі особливого? Чим відрізняєшся від сірого вуличного натовпу? Дурна та людина, яка на ці питання відповідає

приблизно так: Я – людина. Донька чи син своїх батьків. Я бідний, я багатий, я старий, я молодий. Це стан фізичний, який притаманний кожному з нас. Коли ми кажемо «Я», ми маємо на увазі не наше тіло, а те, чим воно живе. Коли я розмірковую, то мені все важче зрозуміти, що таке моє тіло, а не що таке моя душа. Наскільки б близько не було до мене моє тіло, воно все-таки чуже для мене, тільки душу я можу назвати своєю.

Люди часто думають, що все те, що можна пощупати, до чого можна доторкнутися, що можна побачити, це і все, що є. Але насправді є тільки те, що пересічна людина не може побачити, почути, торкнутися. Це і є твоє справжнє єство, твоє «Я», це твоя душа.

Мене поглинає думка, ким я є зі своїм тілом або що я є з ним. Моє тіло просто ковтає їжу, а що живить мою душу? Без такого споживання, не було б мене, не було б мого тіла, але парадокс... Чи була б моя душа, якби не було мого тіла? У яких проявах вона б існувала і чи існувала б взагалі? Поки ми не пізнали, що в нас, яка нам користь знати, що поза нами? Та й чи можна, не пізнавши себе, пізнати світ? Чи може той, хто сліпий у будинку, бути зрячим в гостях?

Усе в нашому світі гниє та зникає. Такий фатум неминучий для нашого тіла. Поки воно рухається, живиться та отримує ковтки повітря земного і води – воно живе, тільки-но припиняється цей життєво необхідний кругообіг, ти – мертвий, ти – ніхто. Твоє тіло, прикуте цвяхами до домовини, лишається без засобів на існування. Ні, не без засобів.. без можливостей, без мети. Твоє тіло є лише зовнішньою оболонкою, яку ти не можеш втримати біля себе назавжди. Воно старіє, морщиться, знесилюється... Лише душа є певним втіленням вічного життя людини, навіть після її тілесного відмирання.

Пишу це, і знову в голові зринає питання... Чи може бездушна людина мати душу і чи є така людина взагалі? Думаю... Напевно, більшість із нас не має душі, але не має не через те, що, так би мовити народився без душі, а через те, що не відкрив її для себе. Без душі трава – сіно, ліс – дрова, людина –

труп. Напевне, страшно жити, коли ти знаєш багато непотрібу, а істини не знаєш. Не знаєш того, хто живе всередині тебе. Ти не можеш зрозуміти людини, дивлячись лише на її тіло. Почекай, поки вона відкриє тобі душу, і ти пізнаєш її сутність, її єство. Душа людини нагадує мені темний ліс, чим далі я заходжу в її нетрі, тим більше я жахаюсь її, задихаюсь від її стрімкого пориву, від її темної безодні. Запитаєш мене, чи всяка душа може бути отрутою, коли відкриєш її для себе.. Може і не всяка. Проте знай, що такої бездоганної душі я ще не знайшов і хто знає, чи пізнаю її взагалі.

Моя душа – це моя домівка. Когось я тримаю у вітальні. Небагатьох запрошую до своєї зали. Тільки один може потрапити до моєї спальні...Але є і такі, кого я навіть на поріг не пущу. Моє тіло – це моя зовнішня форма, лише моя душа є моєю таїною, моєю істиною, моїм віддзеркаленням людини.

ЗМІСТ

Прокопенко І.Ф. Г. Сковорода як філософ самоосвіти	3
Фельдман О.Б. Альтруїзм як ресурс духовного оновлення України	6
Култаєва М.Д. Професія вчителя у філософсько-освітньому дискурсі франкфуртської школи та у сучасних соціокультурних контекстах	8
Ушкалов Л.В. Що означають слова, викарбувані на стіні скovorодинського університету: «Ми створимо краще світло. сотворимо день веселіший»?	14
Шеремет І.І. Школа на дому: конструктивна альтернатива чи регрес?	30
Золотухіна С.Т. Моральні цінності в концепції Г.С.Сковороди	32
Зеленська Л.Д. Професійно-педагогічна компетентність майбутнього вчителя в контексті вимог національної рамки кваліфікацій	36
Білик О.М., Брагіна Т.М. Розвиток міжетнічної толерантності іноземних студентів у процесі соціального виховання в соціокультурному просторі України	42
Вакуленко К.Р. Творчість Григорія Сковороди в інтерпритації Олекси Мишанича	46
Варич Н.І. Реформаційно-освітній начерк	50
Васильєва С.О. Г.С. Сковорода про мораль та якості людини	50
Головашкіна Л.М., Кравченко І.В. Вдячність у літературно-філософській спадщині Г.С. Сковороди	53
Григорова Н.В. Німецька мова і латина в культурі раннього модерну: до взаємозв'язку культурного і педагогічного досвіду	55
Даниленко Н.М. Сковородинська традиція і сучасна філософія тілесності	58
Денисенко Ю.А. Сковорода як демократ свого часу	60
Іващенко О.В. Г. Сковорода і образотворче мистецтво	63
Кобзева Ю.Ю. Философское эссе как интеллектуальная автономия	64
Кобзева І.О. Демократичні основи життя суспільства	66
Корж Г.В. Сковородинівська традиція та військово-патріотичне виховання	68
Нарижний В.О. Фізичне виховання у філософії Г.С. Сковороди	72
Небитова І.А. Філософія Г.С. Сковороди для дітей	74
Пасічник Л.В. Філософське вчення Г.С. Сковороди	76
Радіонова Н.В. Внесок Г. Сковороди до структурування освітнього простору Слобожанщини	78
Сагуйченко В.В. Соціальні та культурні ризики шкільної диференціації	80
Садوخа О.В. Евіденції нагальних філософсько-освітніх завдань	84
Слепцова О.В. Роль Григорія Сковороди в розвитку традиції національної вокальної музики	85
Сокоренко А.Є. Інтеркультурна комунікація у сучасних освітніх практиках	86
Сошніков А.О. Григорій Савич Сковорода – засновник першої української філософської системи	88
Сошнікова О.М. М.Ф. Сумцов як дослідник філософських поглядів Г.С. Сковороди	90
Філіппова Т.О. Альтруїстичні практики в просторі сучасного міста	91

Цебренько А.В. Філософська педагогічна спадщина Г.С. Сковороди до проблеми: педагогічного стимулювання діяльності вчителів	92
Роботи студентів	
Аленіна Т. Faber est suae quisque fortunae (Кожна людина – кузнець свого щастя)	96
Борозінець І. Що робить людину щасливою?	100
Бортник Н. Вдивляючись в образ сквороди-осягаю свій власний духовний досвід	105
Букреєва А. Літературна творчість Григорія Сковороди в українській та світовій гуманістиці ХХ століття	108
Верман М. «Не досить, щоб сяяло світло денного сонця, коли світло голови твоєї затьмарене»: українець <i>compromis sui</i> (у повній свідомості)	112
Готовицька Е. Демократичний ідеал Григорія Сковороди	114
Демиденко К. Гра престолів по-українськи	115
Дрожжина К. Григорій Сковорода та його життєва філософія	118
Глуценко В. Есе «Г.С. Сковорода»	122
Жмуркова Я. Григорій Савич Сковорода – український просвітитель-гуманіст, філософ, поет, педагог	124
Зиза Є. Проблема дружби. Г.С. Сковорода	129
Козут В. Всякому місту – звичай і права (Г. Сковорода)	131
Коровіна А. Чиста та сродна праця як ліки від насильства	135
Литвин А. Осмислення сенсу буття Григорієм Сковородою	141
Мажара А. Про шкоду та користь бажань у житті людини (за філософією Г. С. Сковороди)	142
Нестерович А. «... Таки спіймав ...»	144
Полякова А. Идеи гуманизма, демократизма, патриотизма в системе педагогических взглядов Г.С. Сковороды в современной Украине	146
Монастирний А. Протиборство пошуку	149
Сикалова О. З Видимого пізнавай невидиме: тема критики мислення у філософії Григорія Сковороди	150
Тіщенко А. «Про що я думав коли блукав»	152
Іванова Т. Мистецтво жити у контекстах сквородинівської традиції	154
Ходєєва Н. Григорій Савич Сковорода	160
Хрипливець К. «...Найкраща помилка та, яку допускають при навчанні»: Mistake без страху помилки	160
Чередниченко М. Ціль в житті людини	165
Черногуз Ю. Філософські погляди Григорія Сковороди	167
Самохвалова Т. «Философские размышления Г.С. Сковороды»	172
Яковлева Т. Не тіло, а душа є людиною	172

Наукове видання

**Під знаком Григорія Сковороди
Зоряний час української культури**

МАТЕРІАЛИ

II Всеукраїнської науково-практичної конференції

«ДЕМОКРАТІЯ. АЛЬТРУЇЗМ. ОСВІТА»

(1-3 грудня 2016 року)

Підп. до друку 21.12.2016. Формат 60х84 1/16. Спосіб друку – ризографія.
Умов. друк. арк. 10,0. Тираж 100 прим.

Віддруковано в типографії ФОП Андреев К.В.
61166, Харків, вул. Серпова, 4
Свідоцтво про державну реєстрацію
№24800170000045020 від 30.05.2003 р.
ep.zakaz@gmail.com
тел. 063-993-62-73

